شىنجاڭ گېزىتى

1991 - يىل
ئاپرېل
5
جۈمە

新疆日报 (维文)

مەملىكەت ئىچىدىكى بىر تۇتاش نومۇرى CN 65 — 0002/Z
(ۋەكالەت نومۇرى 1 — 57)
«شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسى نەشر قىلدى (بۇ سان 6 بەت)

7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - يىغىنىنىڭ ھەيئەت رىياسىتى 3 - قېتىم يىغىن ئۆتكۈزدى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 4 - ئاپرېل خەۋىرى. 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - يىغىنىنىڭ ھەيئەت رىياسىتى بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن «خەلق» سارىيىدا 3 - قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ، يىغىنىنىڭ قاراپ چىقىپ ماقۇللىشىغا سۇنۇلىدىغان قارار لايىھىلىرىنى ئاۋازغا قويدى.

يىغىنغا ھەيئەت رىياسىتىنىڭ دائىمىي رەئىسى ۋەن لى ۋېيىۋەنجاڭ رىياسەتچىلىك قىلدى.

يىغىن مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8 - بەش يىللىق پىلانىنىڭ پروگراممىسى ۋە پروگراممىا توغرىسىدىكى دوكلاتنىڭ قارار لايىھىسىنى ماقۇللىدى ۋە بۇ قارار لايىھىسىنى ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىنىڭ قاراپ چىقىشىغا بېسىپ تارقىتىپ بېرىشنى، يىغىننىڭ ئاۋازغا قويۇشىغا سۇنۇشنى قارار قىلدى.

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن ۋېيىۋەنجاڭى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مالىيە - ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ مۇدىرى چېن مۇخۇا يىغىندا مالىيە - ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ 1990 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى، 1991 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانى لايىھىسىنىڭ قاراپ چىقىلىش ئەھۋالى توغرىسىدا دوكلات بەردى. يىغىن بۇ دوكلاتنى ماقۇللىدى ۋە ئۇنى بارلىق ۋەكىللەرگە بېسىپ تارقىتىپ بېرىشنى قارار قىلدى.

يىغىن 1990 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى، 1991 - يىللىق خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىيات پىلانىنىڭ قارار لايىھىسىنى ماقۇللىدى ۋە ئۇنى ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىنىڭ قاراپ چىقىشىغا بېسىپ تارقىتىپ بېرىشنى، يىغىننىڭ ئاۋازغا قويۇشىغا سۇنۇشنى قارار قىلدى.

يىغىندا يەنە چېن مۇخۇانىڭ مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مالىيە - ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ 1990 - يىللىق دۆلەت خام چوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1991 - يىللىق دۆلەت خام چوتى لايىھىسىنىڭ قاراپ چىقىلىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. يىغىن بۇ دوكلاتنى ماقۇللىدى ۋە ئۇنى بارلىق ۋەكىللەرگە بېسىپ تارقىتىپ بېرىشنى قارار قىلدى.

(ئاخىرى 4 - بەتتە)

ئون يىللىق پىلان ۋە 8 - بەش يىللىق پىلاندىكى ئۇلۇغۋار ۋەزىپىلەرنى غەلىبىلىك ئورۇنداش ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلايلى

سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنى يېپىلدى

سىياسىي كېڭەشكە مۇئاۋىن رەئىس، دائىمىي كومىتېتقا ئەزالار كۆپەيتىپ سايلاندى، سىياسىي قارار ماقۇللاندى

جياڭ زېمىن، ياڭ شاڭكۇن، لى پېڭ، ۋەن لى، چياۋ شى، سۇڭ پىڭ، لى رۇيخۇەن قاتارلىق كىشىلەر يىغىنغا قاتنىشىپ، يىغىننىڭ يېپىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى

لى شيەنيەن سۆز قىلىپ، بۇ قېتىمقى يىغىننى مىللەتلىرىمىزنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىش روھىنى تولۇق ئەكس ئەتتۈردى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ يېڭى غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئىرادىسىنى ئىپادىلىدى، دەپ مەدھىيىلىدى

جياڭ زېمىن، ياڭ شاڭكۇن، لى پېڭ، ۋەن لى، لى شيەنيەن يىغىن مەيدانىغا كىرمەكتە. شىنخۇا ئاگېنتلىقى (فوتو تېلېگراف)

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 4 - ئاپرېل خەۋىرى. جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنى كۈنتەرتىپلەرنى تولۇق ئورۇنداپ، بۈگۈن چۈشتىن كېيىن «خەلق» سارىيىدا يېپىلدى.

يىغىن ماقۇللىغان سىياسىي قاراردا ھەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەش تەشكىلاتلىرى، سىياسىي كېڭەش ئەزالىرى ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە سوتسىيالىزم تۇغىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش، دېموكراتىك نازارەت قىلىش فۇنكسىيىسىنى ئەستايىدىل يۈرگۈزۈپ، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا پائال قاتنىشىپ ۋە ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى پائال مۇھاكىمە قىلىپ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون

سىن، چيەن ۋېيچاڭ، خۇ شېڭ، سۇن شاۋسۇن، چېڭ سىيۇەن، چيەن جېڭيىڭ، سۇ بۇچىڭ، ئىسمايىل ئەمەت، خۇ جىڭرۇ، دېڭ گۇاڭشۈن، باش كاتىپ سۇڭ دېمىن ۋە سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى رەئىس مۇنبىرىدىن ئورۇن ئالدى. جياڭ زېمىن، ياڭ شاڭكۇن، لى پېڭ، ۋەن لى، چياۋ شى، سۇڭ پىڭ، لى رۇيخۇەن، ۋاڭ جېن، تيەن جىيۈن، لى تيېيىڭ، ۋۇ شۆچيەن، چىن جۇبى، دىڭ گۇەنگېن، لىۋ خۇاچىڭ، ياڭ بەيبىڭ، ۋېن جياباۋ قاتارلىق يولداشلار يىغىنغا قاتنىشىپ، يىغىننىڭ يېپىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ جەمئىي ئەزاسى 2055 بولۇپ، يىغىن مەزگىلىدە ئىككىسى كېسەللىك

شۆنەنپىڭ مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە كۆپەيتىپ سايلاندى؛ سۇڭ دېمىن مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ باش كاتىپلىقىغا تولۇقلاپ سايلاندى؛ ۋاڭ ۋېنيۈەن، يې شۆەنپىڭ، دو جى سەيدەن، گۇڭگتاگساڭ دەنبۇاڭشۇي، لى مۇئەن، چېن جۇڭيى، چېن خاۋجۇ، پاتىمە جاكۇلىنا، جوڭگۇاڭچۈن، جياڭ مىنكۇەنلەر مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا كۆپەيتىپ سايلاندى.

يىغىن سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ سىياسىي قارارىنى ماقۇللىدى؛ سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى (فوتو تېلېگراف) جياڭ زېمىن، ياڭ شاڭكۈن، لى پېڭ، ۋەن لى، لى شيەنيەن يىغىن مەيدانىغا كىرمەكتە.

سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدا سۆزلىگەن سۆز

لى شيەنيەن

(1991 - يىل 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى)

ئەزالار، يولداشلار: سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنى بارلىق ئەزالارنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقى ئارقىسىدا كۈنتەرتىپلەرنى تولۇق ئورۇنداپ بولدى. كۆپچىلىك خۇشال - خۇرام جەم بولۇپ، دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرى ئۈستىدە ئورتاق كېڭىشىپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن چارە - تەدبىر كۆرسەتتى، بۇ مىللەتلىرىمىزنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىش روھىنى تولۇق ئەكس ئەتتۈردى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ يېڭى غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئىرادىسىنى ئىپادىلىدى.

بىز لى پېڭ زۇڭلى بەرگەن خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8 - بەش يىللىق پىلانىنىڭ پروگراممىسى توغرىسىدىكى دوكلاتنى، باشقا دوكلاتلارنى ئاڭلىدۇق ھەم كېڭىشىپ مۇزاكىرە قىلدۇق، ئەزالار كەڭ كۆلەمدە پىكىر بايان قىلىپ، ئورغۇن پايدىلىق پىكىر، تەكلىپلەرنى بەردى. ئون يىللىق پىلان ۋە 8 - بەش يىللىق پىلانىنىڭ پروگراممىسىنى تۈزۈش ۋە يولغا قويۇش ئېلىمىزنىڭ مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئون يىلدىكى تەرەققىياتىغا ۋە كېيىنكى ئەسىردىكى ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك. بۇ، ئىلگىرىكىنى يەكۈنلەش ئاساسىدا كەلگۈسى پىلانلانغان پروگرامما خاراكتېرلىك ھۆججەت.

دۆلىتىمىز 80 - يىللاردا سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى قولغا كەلتۈردى، بۇ ھەممىگە ئايان، پۈتۈن دۇنيا ئېتىراپ قىلىدۇ. ئەگەر بۇ ئون يىلدا قانداقتۇ بىرەر يېتەرسىزلىك كۆرۈلدى دېيىلسە، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇشتىن ئىبارەت ئاساسىي لۇشيەننى ئىجرا قىلىش جەريانىدا بەزىدە دېگەندەك ئەتراپلىق بولماسلىق، دېگەندەك ئىزچىل بولماسلىق، ئالدىراپ كېتىش ئۇقسانلىرى كۆرۈلدى، شۇنداقلا «بىرنى چىڭ، بىر بوش تۇتۇش» ھادىسىسى كۆرۈلدى، شۇڭا ئاز - تولا ئەگرى-توقايلىق كېلىپ چىقتى. بۇ يېتەرسىزلىكلەر تۈزىتىلدى ھەم تۈزىتىلمەكتە. بىز بۇ جەھەتتىكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىدۇق. بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، بىز تاشقى بېسىمغا تاقابىل تۇرۇپ، ئىچكى قىسمىدىكى قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ۋەزىيەتنى مۇقىملاشتۇرۇپ، ۋەزىيەتنى ئوڭشاپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە ئىچكى ئىشلار ۋە تاشقى ئىشلاردا يېڭى غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈردۇق. پاكىتلار چۈشەندۈردىكى، بىز جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش لۇشيەنى ۋە سىياسەتلىرىنى ئومۇميۈزلۈك ئىجرا قىلدۇق ھەم بىيىتتۇق، يولداش جياڭ زېمىن يادرولۇقىدىكى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكى توغرا بولدى، گوۋۇيۈەن ئىنتايىن ئۈنۈملۈك خىزمەت ئىشلىدى، جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى، دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھلار، پارتىيە — گۇرۇھسىز دېموكراتىك زاتلار ۋە ھەر مىللەت، ھەر ساھە زاتلارنىڭ ئىتتىپاقلىقى مۇستەھكەم ۋە قۇدرەتلىك بولدى.

بۇنىڭدىن كېيىنكى ئون يىل - ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئاچقۇچلۇق مەزگىلى.

بىز دۇچ كەلگەن خەلقئارا ۋەزىيەت جىددى، تۈنىڭ ئۈستىگە ئالدىن مۆلچەرلەش قىيىن بولغان بەزى ئەھۋاللار يۈز بېرىشى مۇمكىن. مەملىكەت ئىچىدىمۇ بىر قىسىم قىيىنچىلىقلار بار. بىز ئالدىنقى ئون يىللىق تەجرىبىلەرنى داۋاملىق يەكۈنلەپ، ھەر جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلىشىمىز، قانداق بوران - چاپقۇن كۆرۈلۈشىدىن قەتئىينەزەر، ئىنىج - ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەتنى قەتئىي قوغداپ، چوڭ ئوڭۇشسىزلىق كۆرۈلۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ستراتېگىيىلىك نىشانىمىزنى ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كاپالەتلىك قىلىشىمىز لازىم. ئەڭ مۇھىمى شۇكى، بىرىنچىدىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتىن ئىبارەت بۇ مەركىزىي ۋەزىپىنى ياخشى تۇتۇپ، داۋاملىق، مۇقىم، ماسلاشقان ھالدا راۋاجلاندۇرۇشنى ھەقىقىي ئەمەلگە ئاشۇرۇش

(ئاخىرى 4 - بەتتە)

مۇشتىرىلار دىققىتىگە

بۇ يىل ئالىي مەكتەپ، تېخنىكوملارغا ئىمتىھان بېرىدىغان ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، «بىر يىلدىن بۇيانقى ئىچكى - تاشقى زور سىياسەت ۋە ئېنىقىم مەسىلىلىرى» گېزىتىمىزنىڭ 4 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىكى سانىغا بېرىلىدۇ. ئېھتىياجلىق ئورۇنلار ۋە شەخسلەرنىڭ «شىنجاڭ گېزىتى» تارقىتىش بۆلۈمى (تېلېفون نومۇرى: 413701 ئارقىلىق 501) بىلەن ئالاقىلىشىشىنى سورايمىز.

«شىنجاڭ گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

مۇماكىنە قىلىپ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8 - بەش يىللىق پىلانىدىكى ئۇلۇغ ۋەزىپىلەرنى غەلىبىلىك ئورۇنداش، ۋەتەننى بىرلىككە كەلتۈرۈش، جۇڭخۇانى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلىشقا چاقىرىلدى.

مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى لى شيەنيەن، مۇئاۋىن رەئىسلىرى ۋاڭ رېنجۇڭ، خۇڭ شۈجى، گومۇ، ياڭ جىڭرېن، كاڭ كېچىڭ، پابالا گېلېلاگجېيى، جۇ پېيۈەن، ۋاڭ گۇاڭيىڭ، دېڭ جاۋ شياڭ، جاۋ پۇچۇ، چىيې ۋۇ، ماۋېنرۇي، ۋاڭ ئېنماۋ، چيەن شۆ-جەمئىي ئەزاسى 2055 بولۇپ، يىغىن مەزگىلىدە ئىككىسى كېسەللىك سەۋەبىدىن ۋاپات بولدى، هازىرقى ئەزاسى 2053 كىشى. يىغىنغا كەلگىنى 1859، بۈگۈنكى يىغىنغا قاتناشقىنى 1621.

يىغىن مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ رېنجۇڭنىڭ رىياسەتچىلىكىدە، ئالدى بىلەن سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك كومىتېتىغا مۇئاۋىن رەئىس، دائىمىي كومىتېتىغا ئەزا كۆپەيتىپ سايلىدى، باش كاتىپنى تولۇقلاپ سايلىدى. سايلام ئېلېكترونلۇق ئاۋاز بېرىش ئەسۋابىدا بىردىن - بىردىن ئاۋاز بېرىش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلدى.

ئەزالارنىڭ ئاۋاز بېرىشى ئارقىلىق يې

مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى توغرىسىدىكى قارارىنى ماقۇللىدى. يىغىن مۇنداق دەپ ھېسابلىدى: بىر يىلدىن بۇيان، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتى سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش، دېموكراتىك نازارەت قىلىش فۇنكسىيىسىنى يۈرگۈزۈپ، تىنچ، ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش، تۈزەش، ياخشىلاشنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە

(ئاخىرى 4 - بەتتە)

سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنى سىياسىي قارار ماقۇللىدى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 4 - ئاپرېل خەۋىرى. جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنى بۈگۈن سىياسىي قارار ماقۇللىدى.

جۇڭگو خەلق سىياسىي كېڭىشى 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنى ئېلىمىزنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8 - بەش يىللىق پىلانى پروگراممىسى ھەم لى پېڭ زۇڭلى گوۋۇيۈەنگە ۋەكالىتەن بەرگەن دوكلاتقا بىردەك قوشۇلىدۇ ۋە ئۇنى ھىمايە قىلىدۇ.

يىغىن شۇنداق كۆرسىتىدۇكى، ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشتا ۋە تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئاساسىي لۇشيەنىدە چىڭ تۇرۇپ، 6 - بەش يىللىق پىلان ۋە 7 - بەش يىللىق پىلانىنى غەلىبىلىك ئورۇنداپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا ئومۇميۈزلۈك يېڭى ۋەزىيەت يارىتىپ، دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتقان غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى، بۇنىڭ بىلەن ئېلىمىزنىڭ ئومۇمىي كۈچى كۆرۈنەرلىك كۈچەيدى، تۈرلۈك ئىشلاردا خېلى زور تەرەققىيات بولدى، خەلق تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى. بۇلارنىڭ ھەممىسى 90 - يىللاردىكى تەرەققىيات نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن خېلى پۇختا ئاساس سالدى، شۇنداقلا بىزنىڭ قەتئىي تەۋرەنمەي سوتسىيالىزم يولىغا مېڭىپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، داۋاملىق ئالغا بېسىش ئىشەنچىمىز ۋە كۈچىمىزنى تېخىمۇ ئاشۇردى.

يىغىن شۇنداق ھېسابلايدۇكى، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن تۈزۈپ چىقىلغان خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8 - 5 يىللىق پىلان پروگراممىسى دېموكراتىك ئىلمىي يوسۇندا تەدبىر بەلگىلەشنىڭ مەھسۇلى، كوللېكتىپ ئەقىل - پاراسەتنىڭ جەۋھىرى، ئۇ پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇلۇغ مەنپەئىتىنى تولۇق گەۋدىلەندۈردى. ئۇ، ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ 2 - قەدەمدىكى ستراتېگىيىلىك نىشانىغا يېتىشنىڭ ھەرىكەت پروگراممىسى، ئۇنى قەتئىي، ئومۇميۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش لازىم.

يىغىن مۇنداق دەپ ھېسابلايدۇ: لى پېڭ زۇڭلى «خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئون يىللىق پىلانى ھەم 8 - بەش يىللىق پىلانى پروگراممىسى توغرىسىدا دوكلات» دا تەكىتلىگەن ئاساسىي يېتەكچى فاكجېنلار ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئەمەلىي تەجرىبىسىنىڭ چوڭقۇر يەكۈنى، 2 - قەدەمدىكى ستراتېگىيىلىك نىشانغا يېتىشنىڭ تۈپ كاپالىتى. بىز بۇ ئاساسىي يېتەكچى فاكجېنلارنى قىلچە تەۋرەنمەي ئىزچىل ئىجرا قىلىشىمىز لازىم.

يىغىن ھەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنى داۋاملىق تۈردە ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا پائال قاتنىشىپ ۋە ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى پائال مۇھاكىمە قىلىپ، 2 - قەدەمدىكى ستراتېگىيىلىك نىشانغا يېتىش ئۈچۈن تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇشقا چاقىرىدۇ.

«ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۈچ كىتابنىڭ تارىخ ماتېرىياللىرىدىكى خاتالىقلاردىن 100 مىسال

تۈزگۈچى: چېن خۇا، ئۇيغۇر سايرانى، شۈي بوفۇ، چيەن بوچۈەن
تەرجىمە قىلغۇچى: ئەزىز يۈسۈپ، ئابلەت نۇردۇن

تۈزگۈچىدىن

تۇرغۇن ئالماس 1986 - يىلدىن 1989 - يىلغىچە ئارقا - ئارقىدىن «ئۇيغۇرلار»، «ھونلارنىڭ قىسقىچە تارىخى»، «قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى» دېگەن ئۈچ كىتابنى يېزىپ، ئوچۇقتىن - ئوچۇق مۇستەقىللىكنى تەرغىب قىلدى، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قۇتراتتى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا، ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە بۇزغۇنچىلىق قىلدى. ئۈچ كىتابتىكى ئاساسىي ئەكسىيەتچىل نۇقتىئىنەزەرلەر ۋە ئۇنىڭ مەزمۇنى ئاپتورنىڭ ئىدىيۋى سىستېمىسى ۋە سىياسىي مەيدانىنىڭ پانتۈركىزمچى مۇھەممەت ئىمىن، قۇربان قوداي قاتارلىق كىشىلەر بىلەن تومۇرداش ئىكەنلىكىنى تولۇق ئاشكارىلاپ بەردى. ئاپتور تارىخ ماتېرىياللىرىنى بۇرمىلاش، ئۆزگەرتىش، ھەتتا ئويدۇرۇپ چىقىشتەك قەبىھ ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، ساختا تارىخ توقۇپ چىقىپ، مىللىي بۆلگۈنچىلىك ئۈچۈن ئاتالمىش تارىخي ئاساس يارىتىپ بەردى.

ئاپتور كىتابخانلارنى ئالداپ، يوشۇرۇن مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئۈچ كىتابتا ۋاستە تاللاپ ئولتۇرماي، تارىخنى خالىغانچە ئويدۇرۇپ چىققان، بۇرمىلىغان ۋە توقۇپ چىققان، شۇڭا ئۈچ كىتابتىكى خاتالىق ھەققەتەن بەك كۆپ، سەھىپە چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ خاتالىقلاردىن 100 لا مىسال كۆرسىتىپ، كىتابخانلارنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇندۇق، بۇ 100 مىسال ئارقىلىق ئۈچ كىتابتىكى خاتالىقلارنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ ماتېرىيالدىكى «خاتاسى» ئۈچ كىتابتىكى ئەسلى تېكىستنى كۆرسىتىدۇ، «توغرىسى» تارىخىي ماتېرىيال مەنبەسىنى كۆرسىتىدۇ، «ئىلاۋە» تۈزگۈچى تەرىپىدىن بېرىلدى.

1. خاتاسى: قەتئىي ئۈزۈپ ئېيتىش كېرەككى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتى — ئوتتۇرا ئاسىيا. («ئۇيغۇرلار»، 1 - بەت)

ئىلاۋە: ئاپتورنىڭ مەنتىقىسى بويىچە، «شەرقتە ھىنگان تاغلىرىدىن غەربتە كاسپىي دېڭىزىغىچە، شىمالدا ئالتاي تېغىدىن جەنۇبتا ھىمالايا تاغلىرىغىچە» بولغان جايلار «ئوتتۇرا ئاسىيا» دەپ ئاتىلارمىش، بۇ جايلاردا ياشىغان قەدىمكى ئىرقلار ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادلىرى ئىمىش، شۇڭا «ئوتتۇرا ئاسىيا» ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتىمىش. تارىختىن ئاز - تولا خەۋىرى بار كىشىلەر ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنىڭ تۇرغۇن ئالماس ئېيتقاندەك ئانچە چوڭ ئەمەسلىكىنى، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئىرقلارنىڭ ھەممىسىلا

ببىسىپ كىرىپ، سۈمبىرلار قۇرغان ئاسۇرىيە خانلىقىنى بويسۇندۇرغان. ئاكادلار سۈمبىرلارنىڭ شىنا شەكىللىك يېزىقىنى ۋە ئۇلارنىڭ بىر قىسىم سۆزلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئاكاد يېزىقى ۋە ئاكاد تىلىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن.

كۆك تۈرك يېزىقى، يەنى ئورخۇن - يەنسەي يېزىقى رۇنىك يېزىقى دەپمۇ ئاتىلىدۇ، ئۇ ئاساسەن فونېتىكىلىق يېزىق. بۇ خىل يېزىق 7 - 10 - ئەسىرلەردە تۈرك، ئۇيغۇر، قىرغىز قاتارلىق قوۋملار تەرىپىدىن قوللىنىلغان. ئۇيغۇرلار سوغدى يېزىقىدىن پايدىلىنىپ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنى ئىجاد قىلغان. «ئوقۇز ئۇيغۇر قاغان مەڭگۈ تېشى» دىكى خەتلەر تۈرك يېزىقى، سوغدى يېزىقى، خەنزۇچە يېزىقتا ئويۇلغان، روشەنكى، سوغدى يېزىقى بىلەن تۈرك يېزىقى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل يېزىق.

بۇ ئابزاس سۆزدە تۇرغۇن ئالماس ئۆزىنىڭ سىياسىي مەقسىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، تۈرك يېزىقى بىلەن قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ئىجاد قىلىنغان ۋاقتىنى غەرەزلىك ھالدا 2300 يىلدىن كۆپرەك ئىلگىرى سۈرگەن.

3. خاتاسى: بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز ۋە قېرىنداشلىرىمىز تارىخ دەۋرىگە كىرگەندىن باشلاپ، مىلادىنىڭ 14 ئەسىرىگىچە بولغان ناھايىتى ئۇزۇن تارىخىي دەۋردە ئۇلۇغ ئوغۇز ئىمپېرىيىسى — ئۇلۇغ ھون تەڭرىقۇتلۇقى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 220 - يىلدىن مىلادى 216 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، ياۋروپا ھون ئىمپېرىيىسى (مىلادى 375 - يىلدىن 468 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، ئاق ھون (ئېفتالىت) ئىمپېرىيىسى (مىلادى 420 - يىلدىن 565 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، ئۇلۇغ كۆك تۈرك قاغانلىقى (مىلادى 551 - يىلدىن 745 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، ئۇيغۇر - ئورخۇن قاغانلىقى (مىلادى 646 - يىلدىن 845 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، ئۇيغۇر ئىدىقۇت خانلىقى (مىلادى 850 - يىلدىن 1335 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، ئۇيغۇر قاراخانىيلار دۆلىتى (مىلادى 850 - يىلدىن 1212 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، غەزنەۋىلەر سۇلتانلىقى (مىلادى 960 - يىلدىن 1187 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، ئۇلۇغ سالجۇقلار سۇلتانلىقى (مىلادى 1040 - يىلدىن 1157 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، خارەزىم شاھلار دۆلىتى (مىلادى 1172 - يىلدىن 1231 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)، سەئىدىيە خانلىقى (مىلادى 1504 - يىلدىن 1678 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن) قاتارلىق ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك، باي، مەدەنىيەتلىك دۆلەتلەرنى قۇرۇپ، پارلاق مەدەنىيەت يارىتىپ، ئىنسانىيەتنىڭ تارىخى

زاماندىن تارتىپ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈرك مىللىتىنىڭ تۇرۇشلۇق جايى، ناھايىتى زور ئەھمىيەتلىك ئۆلكە، تۈركلەرنىڭ زېمىنى ھەم ئانا ماكانى ۋە دۇنيا بويىچە ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ بۆشۈكى.»

«ئۇيغۇرلار» دېگەن كىتاب پەقەت ئىككى ئورۇندا «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» غا ئوخشىمايدۇ: بىرى، ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى «شەرقىي تۈركىستان» دېگەن سۆزنى ئوچۇق - ئاشكارا ئىشلەتمىگەن؛ يەنە بىرى، ئۈچ كىتاب ئاپتورى «تۈركلەر» دېگەن نامنىڭ ئورنىغا «ئۇيغۇرلار» دېگەن نامنى قوللانغان.

5. خاتاسى: گېئولوگىيە ۋە ئارخېئولوگىيە ئىلمىنىڭ مەشھۇر ئالىملىرىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا ئېلىپ بارغان ئىلمىي تەكشۈرۈشلىرى ئارقىلىق چىقارغان توغرا ھۆكۈمگە ئاساسلانغاندا، تەخمىنەن بۈنىڭدىن 8000 يىللار بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ تەبىئىتىدە چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولۇپ، قۇرغاقچىلىق يۈز بەرگەن. شۇ سەۋەبتىن، ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىر قىسمى ئاسىيانىڭ شەرق ۋە غەرب تەرەپلىرىگە كۆچۈپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان. شۇ چاغدا ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ شەرقىي بۆلىكى بولغان تارىم ۋادىسىدا ياشايدىغان ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىر قىسمى ئالتاي ئارقىلىق كۆچۈپ، ھازىرقى موڭغۇلىيە ۋە بايقال كۆلى (قەدىمكى چاغلاردا «بايكول» دەپ ئاتالغان) ئەتراپلىرىغا كەتكەن. مىلادى 840 - يىلى موڭغۇلىيىدىن شىنجاڭغا كۆچكەن شەرقىي ئۇيغۇرلار بولسا بۈنىڭدىن 8000 يىللار بۇرۇن تارىم ۋادىسىدىن موڭغۇلىيىگە ۋە بايقال كۆلى ئەتراپلىرىغا كۆچكەن ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەۋلادى ئىدى.

بۈنىڭدىن 8000 يىللار بۇرۇنقى كۆچۈشتە تارىم ۋادىسىدىن لاداق يولى ئارقىلىق شىمالىي ھىندىستانغا كۆچكەن ئەجدادلىرىمىز ھىندىستاننىڭ ئەسلى يەرلىك خەلقى بولغان دراۋىدلارنىڭ قەدىمكى ھىندىستان مەدەنىيىتىگە ئۆزلىرىنىڭ تەسىرىنى كۆرسەتكەن. («ئۇيغۇرلار» 8 - 9 - بەتلەر)

ئىلاۋە: ئارخېئولوگىيە ئىلمى بۈنىڭدىن 8000 يىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىيادا ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىدا ئىنسانلار ياشىغانلىقىنى، بۇ ۋاقىت تاش قورال دەۋرىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ «قەدىمكى كۆچۈش» نىڭ سەۋەبى ۋە جەريانى توغرىسىدىكى سۆزلىرى پۈتۈنلەي «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىن كۆچۈرۈلگەن، ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: «... نوپۇس بەك كۆپ بولغانلىقتىن، ئېرىكچىلىك قىلىش تەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنسانلارنىڭ ھايات كەچۈرۈشىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى - سۇ كۈندىن -

باتۇر تەڭرىقۇت (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 209-يىلدىن 174 - يىلغىچە تەڭرىقۇت بولغان) مىلادىدىن 200 يىللار بۇرۇن بايقال كۆلى ئەتراپلىرىدا ياشىغان تۇرالارنى بويسۇندۇرغان. («ئۇيغۇرلار»، 15 - 16 - بەتلەر)

توغرىسى: «كېيىن شىمالدا خۇنيۇ، چۈيشې، دىڭلىڭ، گېكون، شىنلى ئەللىرىنى بويسۇندۇردى. شۇنىڭ بىلەن ھونلارنىڭ ئاقسۆڭەكلىرى، ئاقساقاللىرىنىڭ ھەممىسى باتۇر (مودۇ) نىڭ دانالىقىغا قايىل بولۇشتى.» («خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: ئۇلۇغ ئوغۇز — ھون تەڭرىقۇتلۇقى، ئوغۇزخان — باتۇر دېگەن گەپلەرنى ئۈچ كىتاب ئاپتورى ئويدۇرۇپ چىققان، بۇ گەپلەر بەن گۇ يازغان «خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە» بىلەن قىلچە مۇناسىۋەتسىز. بەن گۇ «خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە» دە دىڭلىڭ قاتارلىق بىر نەچچە ئەلنىڭ نامىنىلا تىلغا ئالغان، لېكىن ئۇلارنىڭ دەۋرىنى ئېيتمىغان، ئۇلارنى تۇرالار دەپمۇ ئاتىمىغان.

7. خاتاسى: تۈركشۇناس، پروفېسسور سىن جۇڭمىيەن، ئانەشپەرەسلەرنىڭ مۇقەددەس كىتابى «ئاۋېستا» دىكى خاتىرىلەرگە ئاساسلىنىپ قەدىمكى چاغدا تۈركلەرنىڭ «تۇرا» ئاتلىق بوۋىسى ئۆتكەنلىكىنى، شۇڭا تۈرك خەلقلىرىنىڭ ئۆزلىرىنى شۇ بوۋىسىنىڭ نامى بىلەن «تۇرالار» دەپ ئاتىغانلىقىنى ئەكتىلەيدۇ. («ئۇيغۇرلار»، 16 - بەت)

ئىلاۋە: سىن جۇڭمىيەن تۈركلەرنىڭ بىر ئەجدادىنىڭ نامى «تۇرالار» دېمىگەن، تۈركلەر ئۆزلىرىنى بوۋىسىنىڭ نامى بىلەن «تۇرالار» دەپ ئاتىغان دېگەن سۆزنى تېخىمۇ قىلمىغان، سىن جۇڭمىيەن پەقەت «دىڭلىڭ»نىڭ ئەسلى ئاھاڭى ھەققىدىكى بىر نەچچە خىل قاراشنى تونۇشتۇرغان.

8. خاتاسى: يۇناننىڭ مىلادى 2 - ئەسىردە ياشىغان جۇغراپىيە ئالىمى پېتولمى ئۆزىنىڭ ئون توملۇق «جۇغراپىيە» ناملىق ئەسىرىنىڭ «سېرىسلار دۆلىتى» (يىپەك دۆلىتى) دېگەن بابىدا، ھازىرقى تارىم دەرياسى بويىدىكى خەلقنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكى (ئۇ «ئۇيغۇردىس» دەپ يازغان)، ئۇلارنىڭ پىلە بېقىپ يىپەك چىقىرىپ، يىپەكتىن نەپىس شايى - ئەتلەسلەرنى توقۇيدىغانلىقىنى بايان قىلغان. تارىم ۋادىسىنىڭ تەبىئىي شارائىتى (تاغلىرى، دەريالىرى قاتارلىقلار) ھەققىدىمۇ خېلى تەپسىلىي مەلۇمات بەرگەن. بۈنىڭدىن تاشقىرى، يۇنان ۋە رىم ئالىملىرىدىن كىتىسى (تەخمىنەن مىلادىدىن 400 يىللار بۇرۇن ياشىغان)، سترابون (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 64 - يىلى تۇغۇلۇپ. مىلادى 19 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن)، پلوروس (تەخمىنەن مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ياشىغان)، پومفنوس مىلا (تەخمىنەن مىلادى 1 - ئەسىردە ياشىغان) قاتارلىق ئالىملارمۇ تارىم ۋادىسىدىكى سېرىسلار دۆلىتى، بۇ دۆلەتتە ياشايدىغان

ئانا يۇرتىمىش. تارىختىن ئاز - تولا خەۋىرى بار كىشىلەر ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنىڭ تۇرغۇن ئالماس ئېيتقاندەك ئانچە چوڭ ئەمەسلىكىنى، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئىرقلارنىڭ ھەممىسىلا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادى ئەمەسلىكىنى بىلىدۇ.

ھازىر مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئىلىم - پەن ساھەسىدىكىلەر ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك مەنبەسى توغرىسىدا ئاساسىي خۇلاسىگە كەلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك مەنبەسىنىڭ رەت تەرتىپى مۇنداق: ئۇيغۇرلار — خۇيخې (خۇيخۇ) لار — تېلېلار (قاڭقىللار) — دىڭلىڭلار. مۇھەممەت ئىمىن «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دا ئۈنجى بولۇپ ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتى — ئوتتۇرا ئاسىيا، دەپ دەۋا قىلغان. ئۇ كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «ھازىرقى زامان ئەسەرلىرىدە شەرقىي تۈركىستان دەپ ئېتىراپ قىلىنغان بۇ زېمىن قەدىمكى زاماندىن تارتىپ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈرك مىللىتىنىڭ ماكانى.»

«شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دا: ئۇيغۇرلار تۈركلەرنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدىلا مەۋجۇت ئىدى، دېيىلگەن. شۇنىڭ بىلەن «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» نىڭ ئاپتورى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئۆزىنىڭ تارىخىي پائالىيىتى ۋە تارىخىي تەرەققىياتىنى تامامەن ئىنكار قىلغان.

ئەمەلىيەتتە، ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ بۇنداق قارىشىغا ھۆكۈم قىلىشتىكى ئەسلى مەقسىتى پانتۈركىستلارنىڭ ئۆزىنىڭ سىياسىي نۇقتىئىنەزەرلىرىگە مەركەزلىك ۋەكىللىك قىلىدىغان «بىزنىڭ يۇرتىمىز — شەرقىي تۈركىستان!» دېگەن شوئارىنى بازارغا سېلىش ئىدى. لېكىن ئۇ بىر ئاز ئەيمەنگەنلىكتىن، ئۇ سۆزنى شۇ پېتى كۆچۈرۈپ قويۇشقا جۈرئەت قىلالمىغان.

2. خاتاسى: بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز مىلادىدىن 2000 يىل بۇرۇن (بۈگۈنكىدىن 4000 يىل بۇرۇن) تارىخ دەۋرىگە كىردى. چۈنكى، بۇ ۋاقىتتا، سۇمېرلار ئىجاد قىلغان يېزىق ئاساسىدا يارىتىلغان ئارامى يېزىقى ئەجدادلىرىمىز ئارىسىغا كىرىپ كەلدى. سوغدى يېزىقى بىلەن كۆك تۈرك يېزىقى (ئۇيغۇر - ئۇرخۇن يېزىقى) نىڭ بىر - بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغانلىقى شۇ ئىككىلا يېزىقنىڭ ئارامى يېزىقىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.» («ئۇيغۇرلار»، 3 - بەت)

ئىلاۋە: ئۈچ كىتابتىكى بۇ باياناتلار «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىن ئېلىنغان. ئۇ كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «قەدىمكى تۈركلەرنىڭ كۆچۈش دەۋرىدىن بۇرۇنلا يېزىقى بار ئىدى. قەدىمكى تۈركلەر خەتنى «پىتىك» دەپ ئاتايتتى، ئۇنىڭ شەكلى ۋە قۇرۇلمىسى مىسىرلىقلارنىڭ قەدىمكى يېزىقىغا ئوخشايتتى.»

سۇمېرلار قەدىمكى مېسوپوتامىيىنىڭ جەنۇبىي قىسمى (ھازىرقى ئىراق دائىرىسىدە) دىكى بۇرۇنقى ئاھالە بولۇپ، مىلادىدىن بۇرۇنقى 3000 - يىللارنىڭ باشلىرىدا بىر مۇنچە شەھەر بەگلىكلىرىنى قۇرغان. سۇمېرلار شىنا شەكىللىك يېزىق ئىجاد قىلىپ، سۇمېر تىلىنى خاتىرىلىگەن. مىلادىدىن بۇرۇنقى 2600 - يىلى ئاكادلار مېسوپوتامىيىگە

(مىلادى 1504 - يىلدىن 1678 - يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن) قاتارلىق ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك، باي، مەدەنىيەتلىك دۆلەتلەرنى قۇرۇپ، پارلاق مەدەنىيەت يارىتىپ، ئىنسانىيەتنىڭ تارىخىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيىتىگە ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان. («ئۇيغۇرلار»، 3 - 4 - بەتلەر)

ئىلاۋە: «ئۇيغۇرلار» دېگەن كىتابتا ئېيتىلغان 11 ئىمپېرىيە، قاغانلىق، خانلىق ۋە سۇلتانلىقنىڭ بەزىسى تارىختا مەۋجۇت بولمىغان، بەزىسى ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخى بىلەن قىلچە مۇناسىۋەتسىز، بەزىسى جۇڭگو تارىخى كاتېگورىيىسىگە كىرمەيدۇ. ئاپتورنىڭ ئەمەلىيەتتە دوپپىسىنى سەمەتكە كىيدۈرۈپ، خالىغانچە تارىخ ئويدۇرۇپ چىقىشتىكى مەقسىتى بۇ ئىمپېرىيە، قاغانلىق، خانلىق، سۇلتانلىقلارنىڭ قۇرغۇچىلىرى ئاپتور ئېيتقان ئۇيغۇرلارنىڭ «ئەجدادلىرى ۋە قېرىنداشلىرى» دەپ تەكىتلەپ، مىللىي بۆلگۈنچىلىكنى تەرغىب قىلىدىغان، مۇستەقىللىككە قۇترىتىدىغان سىياسىي مەيدانى ۋە سىياسىي نۇقتىئىنەزىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت.

4. خاتاسى: ئوتتۇرا ئاسىيا ئەڭ قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپ ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا يۇرتى بولۇپ قالماستىن، بەلكى دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ ئەڭ قەدىمكى، ئەڭ مەشھۇر ئالتۇن بۆشۈكىنىڭ بىرىدۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن تارىخچى مورگان: «دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ ئاچقۇچى تارىم ۋادىسىغا كۆمۈلۈكتۇر، بۇ ئاچقۇچ قاچان تېپىلىدىكەن، شۇ چاغدا دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ سىرى ئېچىلغۇسى» دېگەنىدى. («ئۇيغۇرلار»، 4 - بەت)

توغرىسى: «مورگاننىڭ ئۇلۇغ تۆھپىسى شۇكى، ئۇ ئاساسىي ئالاھىدىلىك جەھەتتە بىزنىڭ يازما تارىخىمىزدىن بۇرۇنقى ئاساسىمىزنى بايقىدى ۋە ئەسلىگە كەلتۈردى ھەمدە شىمالىي ئامېرىكىدىكى ئىندىئانلارنىڭ قانداش قوۋملىرى ئارىسىدىن قەدىمكى يۇنان، رىم ۋە گېرمانىيە تارىخىدىكى ئىنتايىن مۇھىم بولغان، ھازىرغىچە ھەل بولمىغان سىرلارنى ئاچىدىغان ئاچقۇچنى تاپتى.» (ئېنگېلس: «ئائىلە، خۇسۇسىي مۈلۈكچىلىك ۋە دۆلەتنىڭ كېلىپ چىقىشى»، خەلق نەشرىياتى، 1972 - يىل نەشرى، 4 - بەت)

ئىلاۋە: مورگان ئامېرىكىلىق مىللەتشۇناس ۋە ئىپتىدائىي جەمئىيەت تارىخچىسى، ئۇ شىمالىي ئامېرىكىدىكى ئىندىئانلارنىڭ تارىخىنى، جەمئىيەت تەشكىلىنى ۋە ماددىي مەدەنىيىتىنى چوڭقۇر ئىزدىنىش ئۈچۈن، ئىروكوئىزلار ئارىسىدا 40 يىل ياشاپ، «قەدىمكى جەمئىيەت» ناملىق كىتابنى يازغان.

ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى «ئۇيغۇرلار» دېگەن كىتابنىڭ 42 - بېتىدىكى ئىزاھتا، مورگاننىڭ يۇقىرىقى سۆزى ھەققىدە «ئۇلۇسال تارىخىمىزنىڭ ئانا خەتلىرى» دېگەن كىتابنىڭ ئۇيغۇرچە 1 - بېتىگە قارالسۇن، دېگەن. تەكشۈرۈشىمىزچە، بۇ كىتابنى پانتۈركىست قۇربان قودا يازغان. ئازادلىقتىن كېيىن، قۇربان قودا خەلق ھۆكۈمىتىمىز تەرىپىدىن باستۇرۇلغان.

توغرىسىنى ئېيتساق، ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى بۇ سۆزنى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىن ئالغان. ئۇ كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «... شەرقىي تۈركىستاندىن ئىبارەت بۇ زېمىن قەدىمكى

دېيىلگەن. «... نوپۇس بەك كۆپ بولغانلىقتىن، تىرىكچىلىك قىلىش تەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنسانلارنىڭ ھايات كەچۈرۈشىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى - سۇ كۈندىن - كۈنگە ئازىيىپ كەتكەچكە... ئۇلار باشقا جايلارغا كۆچۈشكە مەجبۇر بولدى... شۇ قېتىمقى كۆچۈش بۈگۈندىن 9000 يىل بۇرۇن بولغان...» «كۆچۈش» نىڭ يۆنىلىشى توغرىسىدا «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دا مۇنداق دېيىلگەن: «تۇرپان ئەتراپلىرىدىن كۆچكەن خەلقلەر شەرققە يۆتكىلىپ، جۇڭگونىڭ خۇاڭخې دەرياسى بىلەن چاڭجياڭ دەرياسى ئارىلىقىدىكى سۇيى مول، يېرى مۇنبەت جايلارغا بېرىپ ماكانلاشقان. لوپنۇردىن كۆچكەنلەر شەرقىي جەنۇبقا يۆتكىلىپ، جۇڭگونىڭ چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمى (ھازىرقى سىچۇەن، يۈننەن ئۆلكىلىرى) نى ئىگىلىگەن... ئالتاي تاغلىرى ئەتراپىدىن كۆچكەن بىر قىسىم تۈركلەر شىمالغا قاراپ يۈرۈپ، پۈتكۈل سىبىرىيە ئەتراپلىرىنى ئىگىلىگەن، يەنە بىر قىسمى شىمالىي مۇز ئوكيان بويلىرىنىمۇ ئىگىلىگەن... تارىم ۋادىسىدىن يەنى ھازىرقى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى قوۋم بېسىپ كەتكەن تەكلىماكان چۆللۈكى ئەتراپىدىن كۆچكەنلەر داۋاملىق يۆتكىلىپ تىبەتكە بارغان ياكى پامىر ئېگىزلىكى ئارقىلىق ھىندىستانغا بېرىپ ماكانلاشقان. ھىندىستان سۇيى يېتەرلىك جاي، ئورمانزارلىقلىرى بار، لېكىن ھىندىستاندىكى يەرلىك ئادەملەر مايمۇندىن پەرقلەنمەيدۇ، بەدۆلەرچە تۇرمۇش كەچۈرىدۇ.»

ئۈچ كىتاب ئاپتورى ئېنىق قىلىپ: «ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىر قىسمى ئاسىيانىڭ شەرق ۋە غەرب تەرەپلىرىگە كۆچۈپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان» دېگەن. ئۇ پەقەت «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىكى «شەرقتە جۇڭگونىڭ خۇاڭخې دەرياسى بىلەن چاڭجياڭ دەرياسى ئارىلىقىدىكى جايلارغا كۆچكەن» دېگەن سۆزدىن ئۆزىنى قاچۇرغان.

بۇنىڭدىن باشقا، ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دا تۇرپان بىلەن ئالتايدىن كۆچتى دېيىلگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى تارىم ئويمانلىقىغا كۆچۈرۈپ، ئۇلارنى تارىم ئويمانلىقىدىن شەرققە كۆچكەن قىلىپ كۆرسەتكەن.

ھىندىستانغا كۆچۈش ئۈستىدە توختالغاندا، ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىكى «تىبەتكە بارغان ياكى پامىر ئېگىزلىكى ئارقىلىق ھىندىستانغا بېرىپ ماكانلاشقان» دېگەن سۆزنى «لاداق يولى ئارقىلىق شىمالىي ھىندىستانغا كۆچكەن. . . » دەپلا ئۆزگەرتكەن.

«شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىكى ھىندىستانلىقلار «مايمۇندىن پەرقلەنمەيدۇ، بەدۆلەرچە تۇرمۇش كەچۈرىدۇ» دېگەن سۆزنى ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى ئاتونىم ئۇسۇلنى قوللىنىپ: «ئەجدادلىرىمىز ھىندىستاننىڭ ئەسلى يەرلىك خەلقى بولغان دراۋىدلارنىڭ قەدىمكى ھىندىستان مەدەنىيىتىگە ئۆزلىرىنىڭ تەسىرىنى كۆرسەتكەن» دەپ ئۆزگەرتكەن.

6. خاتاسى: بەن گۇنىڭ «خەن سۇلالىسى يىلنامىسى. ھونلار ھەققىدە قىسسە» بابىدا بەرگەن مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا، ئۇلۇغ ئوغۇز — ھون تەڭرىقۇتلۇقىنىڭ مەشھۇر تەڭرىقۇتى ئوغۇزخان —

(تەخمىنەن مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ياشىغان)، پومپونىوس مىلا (تەخمىنەن مىلادى 1 - ئەسىردە ياشىغان) قاتارلىق ئالىملارمۇ تارىم ۋادىسىدىكى سېرىسلار دۆلىتى، بۇ دۆلەتتە ياشايدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ پائالىيىتى، ئىرقىي قىياپىتى ھەققىدە قىممەتلىك مەلۇماتلارنى قالدۇرغان. («ئۇيغۇرلار»، 31 - 32 - بەتلەر)

توغرىسى: «تىخمۇجەنۇبتا دامىيالار، ئۇنىڭدىن كېيىن پىيالايلار بار، ئۇلار ئويخاردىس دەرياسى بويلىرىغىچە تارقالغان؛ ئۇلارنىڭ جەنۇبىدا نامى شۇ دەريانىڭ نامى بىلەن ئوخشاش بولغان ئويخاردىسلار بار.» (فرانسىيىلىك گېدىس تۈزگەن، گېڭ شىمىن تەرجىمە قىلغان «يۇنانلىق لاتىن يازغۇچىلىرىنىڭ يىراق شەرق ھەققىدە قالدۇرغان يازما يادىكارلىقلىرى»، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 1987 - يىلى نەشرى، 33 - بەت)

«بۇلىي يەنە ئوتتۇراشان تېغىنىڭ نامى ياكى كېيىنكىلەر ئاقسۇ شەھىرى دەپ ئاتىغان جاي نامىنىڭ مەنبەسى، كاشان تېغى قەشقەر (شۇەنزاڭ قۇستانە دەپ ئاتىغان) شەھىرىنىڭ بۇرۇنقى ئاتىلىشى، ئوكورداس ئۇيغۇرلاردۇر، دېگەن. مەن بۇ ئىزاھلار زورمۇزور چىقىرىلغان، ئەھمىيەتسىز، دەپ قارايمەن.» (جاڭ شىڭلاڭ «جۇڭگو بىلەن غەربنىڭ قاتناش تارىخىغا دائىر ماتېرىياللار توپلىمى»، جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى، 1977 - يىلى نەشرى، 1 - قىسىم، 34 - بەت

ئىلاۋە: مىلادى 2 - ئەسىردە ئۆتكەن يۇنانلىق جۇغراپىيە ئالىمى پىتولېمىينىڭ «جۇغراپىيە» دېگەن ئەسىردە ئېيتىلغان تاغ نامى، دەريا نامى، ئىرقلار توغرىسىدىكى مەلۇماتلار ھەققىدە ئەنگلىيىلىك ھېنرى يۇلى ئويخاردىسنى ئۇيغۇرلار دەپ ھېسابلىغان، ئۇنىڭ بۇ قارىشىغا ئېلىمىزنىڭ ئالىملىرىدىن جاڭ شىڭلاڭ قاتارلىق كىشىلەر بۇرۇنلا رەددىيە بەرگەن.

9. خاتاسى: مىلادىنىڭ 750 - يىلى تاڭ سۇلالىسى بىلەن ئەرەبلەر ئارىسىدا يۈز بەرگەن تالاس (ھازىرقى قىرغىزىستاندا) ئۇرۇشىدا گاۋشەنزى باشچىلىقىدىكى جۇڭگو قوشۇنلىرى پاجىئەلىك ھالدا مەغلۇب قىلىندى. گاۋ شەنزى ئامان قالغان بىر نەچچە مىڭ كىشىنىلا ئەگەشتۈرۈپ ئوتتۇرا ئاسىيادىن قېچىپ كەتتى.

جۇڭگو مىلادىنىڭ 750 - يىلى تالاس ئۇرۇشىدا مەغلۇب بولغاندىن كېيىن، تاكى مىلادىنىڭ 1757 - يىلىغىچە بولغان مەزگىلگىچە (1000 يىل) ئوتتۇرا ئاسىياغا ئاساسەن تەسىر كۆرسىتەلمىدى.

تالاس ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئۇيغۇر - ئۇرخۇن قاغانلىقى ئوتتۇرا ئاسىيا (ئاساسەن تارىم ۋادىسى)غا بولغان ھۆكۈمرانلىقىنى تىكلىۋالدى. چۈنكى تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تەسىرى سۈپۈرۈپ تاشلانغانىدى. («ئۇيغۇرلا»، 241 - بەت)

توغرىسى: [«جېنيۈەنىڭ 2 - يىلى (مىلادى 786 - يىلى) 5 - ئايدا] ئېۋۇرغول، شىجۇ (تۇرپان)، بېشبالىق ھىراۋۇلى ياڭ شىگۇ بېشبالىقنىڭ باش قورۇقچىبېگى بولۇپ، يۇقىرىقى ئۈچ ئايماقنى

(ئاخىرى 3 - بەتتە)

(بېشى 2 - بەتتە)

ۋە خەنخەي ئايمىقىنىڭ غەربىي تېرىقچىلىق ئىشلىرىنى باشقۇردى.» («كونا تاڭنامە. دېرىۇڭ ھەققىدە خاتىرىلەر 1»)

«[جېنيۈەننىڭ 6 - يىلى (790 - يىلى)] جېنگيۈەننىڭ ھىراۋۇلى قوشۇمچە ئەنشى تۇت ھەربىي كەنتىنىڭ ۋە بېشبالىقنىڭ ھىراۋۇلى بولدى.» («يېڭى تاڭنامە. ھەر قايسى تەرەپلەردىكى ھەربىي كەنتلەر تىزىمى 4»)

«[داجۇڭنىڭ 5 - يىلى (851 - يىلى)] ۋەزىپىگە قويۇلغان ئاداللەتكە قايتقان قوشۇنلارنىڭ ھىراۋۇلى شاجۇ، گەنجۇ، گۇاجۇ، سۇجۇ، پىشامشان، ئىۋىرغۇل، شىجۇ، لەنجۇ، مىنجۇ، كوجۇدىن ئىبارەت 11 ئايماقنى ۋە خۇاشا ئايمىقىنى ئىدارە قىلدى.» («يېڭى تاڭنامە. ھەر قايسى تەرەپلەردىكى ھەربىي كەنتلەر تىزىمى 4»)

ئىلاۋە: مىلادى 765 - يىلدىن كېيىن، تاڭ سۇلالىسى غەربىي رايوندا يەنىلا باشقۇرۇش مۇئەسسەسلىرى تەسىس قىلغان، شۇنداق ئىكەن، قانداقمۇ «تاڭ سۇلالىسىنىڭ تەسىرى تېزلىكتە يوقىتىلدى» دېگىلى بولسۇن؟ مىلادى 840 - يىلى بىر قىسىم ئۇيغۇرلار قۇجۇ، گەنجۇ قاتارلىق جايلارغا كۆچۈپ كەلگەن، تېخى كۆچە يېمىگەنىدى، شۇنداق تۇرۇقلۇق، قانداقمۇ ئۇلار ئوتتۇرا ئاسىياغا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى پۈتۈنلەي تىكلىۋالدى دېگىلى بولسۇن؟

ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى بۇ سۆزنى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى»دىن كۆچۈرۈۋالغان. ئۇ كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «ئىككى قوشۇن تالاس ئەتراپىدا ئېلىشتى. . . گاۋ شيەنجى بىر نەچچە ئاتلىق ئەسكىرىنى باشلاپ قېچىپ كەتتى. جۇڭگو قوشۇنلىرى ئالدى ۋە كەينىدىن زەربىگە ئۇچراپ پۈتۈنلەي يوقىتىلدى. . . تۈركلەر جۇڭگونىڭ تۈركىستاندىكى ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، جۇڭگونىڭ تۈركىستاننى بېسىۋالغان كۈچلىرىنى تازىلىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، 1000 يىلدىن ئارتۇق جەرياندا جۇڭگونىڭ قوراللىق كۈچلىرى شەرقىي تۈركىستانغا تاجاۋۇز قىلالمىدى. ھىجرىيە 1172 - يىلغا كەلگەندە، تۈركىستان خەلقى جۇڭگونىڭ ھەربىي تاجاۋۇزىدىن قۇتۇلۇپ، بەختىيار، خاتىرجەم ياشىدى.»

ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى «1000 يىلدىن ئارتۇق» دېگەن سۆزنى مىلادى يىلىغا ئۆزگەرتكەندىن كېيىنمۇ يەنە كۆڭلى تىنماي، ئىرناق ئىچىدە «1000 يىل» دەپ ئالاھىدە ئەسكەرتكەن. «شەرقىي تۈركىستان تارىخى»دا تالاس ئۇرۇشىدىن كېيىن، «جۇڭگونىڭ ھەربىي كۈچلىرى شەرقىي تۈركىستانغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرەلمىدى» دېيىلگەن. ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى بولسا «جۇڭگو مىلادى 750 - يىلى تالاس ئۇرۇشىدا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، تاكى مىلادى 1757 - يىلىغىچە بولغان مەزگىلگىچە (1000 يىل) ئوتتۇرا ئاسىياغا ئاساسەن تەسىر كۆرسىتەلمىدى» دېگەن. بۇ ئۇنىڭ قارىشىنىڭ پانتۈركىستلار بىلەن تامامەن بىردەك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

پۈتۈنلەي كۆيدۈرۈۋەتتى. ئۇيغۇرلار تەرەپ - تەرەپكە تارقىلىپ كەتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ سارچۇك ئىسىملىك بۇيرۇقى جىيەنلىرى پان تېكىن بىلەن نەنلۇق ھەم گىدپان قاتارلىق ئاغا - ئىنى بەش كىشى بىلەن 15 قەبىلىنى باشلاپ قارلۇقلار تەرەپكە كەتتى، ئۇلارنىڭ بىر قىسمى تۈبۈتلارغا، بىر قىسمى ئەنشىگە باردى. قاغاننىڭ بارگاھىغا يېقىن جايلاشقان 13 قەبىلە ئۆكا تېكىننى قاغان قىلىپ، جەنۇبقا كېلىپ خەنزۇلارغا بېقىندى.» («كونا تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: «قۇدرەتلىك تۈرخۇن ئۇيغۇر قاغانلىقى» «كۈچەيگەن چاغلىرىدا 221 مىڭ كىشىلىك ئاتلىق قوشۇنغا ئىگە بولغان»؛ «غەربكە كۆچكەن ئۇيغۇرلار»نىڭ «سانى 200 مىڭدىن كۆپ ئەمەس ئىدى»؛ «شۇ چاغلاردا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى، جۈملىدىن شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلار ئاھالىسىنىڭ سانى 1 مىليوندىن ئارتۇق ئىدى» دېگەن گەپلەرنىڭ ھېچقايسىسى تارىخىي مەنبەلەردە كۆرۈلمەيدۇ، بۇلارنى پۈتۈنلەي ئۇرغۇن ئالماس توقۇپ چىققان.

11. خاتاسى: ھالبۇكى، ئەمەلىي ئەھۋاللارنىڭ

يۇقىرىقىدەك بولۇشىغا قارىماي، بەزىبىر تارىخچىلار يېقىنقى يىللاردىن بۇيان: «ئۇيغۇرلار مىلادى 840 - يىلى موڭغۇلىيىدىن ھازىرقى شىنجاڭغا كۆچۈپ كېلىشتىن بۇرۇن، بۇ جايدا ئۇيغۇرلار ياشىغان ئەمەس، بەلكى ئارىيان نەسلىگە مەنسۇپ بولغان خەلقلەر ياشىغان» دەپ خاتا ھۆكۈم قىلىشىۋاتىدۇ. ئۇلار ۋە ئۇلارنىڭ مۇقامىغا ئۇسسۇل ئوينىغۇچىلارنىڭ بىردىنبىر ئاساسلىندىغىنى خوتەن، كۇچا، قاراشەھەر، تۇرپان رايونلىرىدىن تېپىلغان كۆپ مىقداردىكى سانسكرىت يېزىقى، قارۇشتى يېزىقى (بۇ يېزىقلارنى قەدىمكى چاغلاردا ھىندىلار قوللانغان) بىلەن ھىندى تىلىدا يېزىلغان بۇددا دىنىغا دائىر يازما ماتېرىياللاردىن ئىبارەت، ئەمما ئۇنداق يېزىقلاردا يېزىلغان بۇددا نوملىرى قانچە كۆپ بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلار بۇ يەردە ياشىغان خەلقلەرنىڭ ھىندى - ياۋروپا تىلىدا سۆزلىشىدىغان ئارىيان نەسلىگە مەنسۇپ خەلق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاشقا زادى يارىمايدۇ. («ئۇيغۇرلار»، 38 - 39 - بەتلەر)

ئىلاۋە: تارىخىي يازما يادىكارلىقلار ۋە ئارخېئولوگىيىلىك ماتېرىياللار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، شىنجاڭنىڭ قەدىمكى ئاھالىسى تۈرلۈك ئىرقلارغا تەۋە ئىدى. ھازىر ئىلىم - پەن ساھەسىدىكىلەر قەدىمكى ئاھالىلەرنى ئىرقشۇناسلىق جەھەتتە موڭغۇل ئىرقىغا، ياۋروپا ئىرقىغا ۋە يۇقىرىقى ئىككى ئىرقتىن شالغۇتلاشقان ئىرققا ئايرىدى، تىلشۇناسلىق جەھەتتە ھىندى - ياروپا تىلى سىستېمىسى، ئالتاي تىلى سىستېمىسى ۋە خەنزۇ - زاڭزۇ تىلى سىستېمىسىغا ئايرىدى.

مىلادىنىڭ 840 - يىلى ئۇيغۇرلار شىنجاڭغا كۆچۈپ كېلىشتىن بۇرۇن، بۇ جايدىكى قەدىمكى ئاھالىلەر ئىچىدە ساكلار، چاڭلار، ئۇيسۇنلار، ھونلار، ياۋچىلار، خەنزۇلار (خۇاشيالار) ئوغۇزلار، تېلېلار، قاڭقىللار، تۈركلەر،

175 يىل بۇرۇنقى چاغقىچە تەڭرىقۇت بولغان)نىڭ دەۋرى بولدى. باتۇر تەڭرىقۇت دەۋرىدە ھون ئىمپېرىيىسى مىسلىسىز دەرىجىدە قۇدرەت تاپتى. شۇنىڭ ئۈچۈن تۈرك خەلقلىرى باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ ھۆرمىتى ۋە شان - شۆھرىتىنى ئېخمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش مەقسىتىدە «ئوغۇزنامە»داستانىنى يارىتىپ، ئۇنىڭدا، باتۇر تەڭرىقۇتنى ئىلاھىيلاشقان بىر ئەپسانىۋى قەھرىمان دەرىجىسىگە كۆتۈردى. «ئوغۇزنامە» داستانىدا باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ جۇڭگو، ھىندىستان ۋە ياۋروپاغا قەدەر قىلغان يۈرۈشلىرى، ئاسىيانىڭ شىمالىي قىسمىدىكى جايلارنى تامام ئىشغال قىلغانلىقى تەسۋىرلەنگەن. دېمىسىمۇ باتۇر تەڭرىقۇت مىلادىدىن 177 يىل بۇرۇن غەربكە قىلغان يۈرۈشلىرىدە، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە غەربىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرنى بويسۇندۇرۇپ، كاسپىي دېڭىزىنىڭ بويىغىچە بارغانىدى. («ئۇيغۇرلار»، 47 - بەت)

تۇغرىسى: «ئوغۇزخان جۇرجىت قاغانىنى مەغلۇپ قىلدى،

ۋە ئۇنى ئۆلتۈرۈپ كاللىسىنى ئالدى،
جۇرجىت پۇقرالىرىنى ئۆزىگە بويسۇندۇردى......
كېيىن ئۇ يەنە كۆك تۈكلۈك، كۆك يايلىلىق
ئەركەك بۆرىگە ئەگىشىپ،
سىندۇغا. تەڭغۇتقا، شامغا يۈرۈش قىلدى،

ئۇرغۇن قېتىم جەڭ قىلغاندىن كېيىن، ئۇلارنى بويسۇندۇردى، ئۇلارنى ئۆز زېمىنىگە قوشىۋالدى.

كىشىلەرنىڭ ئۇنتۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، جەنۇب تەرەپتە،
بارقان دېگەن جاي بار.»

(«ئوغۇزنامە»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1984 - يىلى خەنزۇچە نەشرى، 24 - 25 - بەتلەر)

ئىلاۋە: مىلادى 10 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، تيانشاننىڭ جەنۇبىدا بىر ئۇيغۇر كىشى (نامى يېزىلمىغان) قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا «ئوغۇزنامە»نى يازغان. ئوغۇزخان ھەققىدىكى رىۋايەتلەر ئاساسىدا يېزىلغان بۇ «نامە» قەدىمكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا تارقىلىپ كەلگەن نەسرىي داستان بولۇپ، بىر ئەدەبىي ئەسەر. «نامە»دە جۇرجىت، سىندۇ (ھىندىستان)، تاڭغۇت، شام (سۈرىيە)، بارقان (غەربىي لياۋ)لار تىلغا ئېلىنغان. شۇنداق ئىكەن، «ئوغۇزنامە» داستانىدا قانداقسىگە «باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ جۇڭگو، ھىندىستان ۋە ياۋروپاغا قەدەر قىلغان يۈرۈشلىرى، ئاسىيانىڭ شىمالىي قىسمىدىكى جايلارنى تامام ئىشغال قىلغانلىقى تەسۋىرلەنگەن» بولىدۇ؟ «باتۇر تەڭرىقۇت مىلادىدىن 177 يىل بۇرۇن غەربكە قىلغان يۈرۈشلىرىدە، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە غەربىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرنى بويسۇندۇرۇپ، كاسپىي دېڭىزىنىڭ بويىغىچە يېتىپ بارغانىدى» دېگەن سۆزگە كەلسەك، بۇ تېخىمۇ ئاساسسىز سەپسەتە.

جەمشىيەتنىڭ ئاتلىق ئۇرۇقى باسقۇچىدا ياشاۋاتقان چاغلىرىدا... قىيا تاش رەسىملىرىنى ئىجاد قىلغان... بۇ قىيا تاش رەسىملىرى... بۈگۈندىن 8000 يىل بۇرۇنقى زامانغا توغرا كېلىدۇ» دەپ ھۆكۈم قىلغان. بۇ پۈتۈنلەي قارىسىغا قىلىنغان ھۆكۈم.

15. خاتاسى: ليۇ جىگىنىڭ گېپىگە كىرمەي،

ھونلارغا قارشى يۈرۈش قىلىپ قورشاۋغا چۈشۈپ قالغان ليۇباڭ نېمە قىلىشىنى بىلمەي بېشى قېتىپ تۇرغاندا، ئۇنىڭ چىڭ پىڭ ئاتلىق ۋەزىرى قورشاۋدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى تاپتى. چىڭ پىڭ باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ ئالچىسى (چوڭ بىكەسى)نىڭ خاس چېدىرىغا كېچىسى خۇپىيانە بېرىپ، ئۇنىڭغا ئۇرغۇن ئالتۇن پارا بەردى. ئۇنىڭغا، باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇ ھەربىي غەلىبىسىنىڭ ئۇنىڭ ئۆزىگە ھېچبىر ياخشىلىق ئەكەلمەيدىغانلىقىنى، باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ قورشاۋدىكى قوشۇنلارنى ئەسىر قىلىپ، خەن دۆلىتىگە كەڭ كۆلەمدە باستۇرۇپ كىرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن مەغلۇپ بولغان خەن ئەمەلدارلىرى ۋە بەگلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ گۈزەل قىزلىرىنى تەڭرىقۇتقا تەقدىم قىلىشقا باشلايدىغانلىقىنى، ئۇ قىزلار ئاپئاق يۈزلۈك، ماموق بەدەنلىك ۋە ئىنتايىن نازاكەتلىك بولۇپ، تەڭرىقۇتنىڭ ئۇلارغا قىزىقىپ كېتىپ، بىكەنى چوقۇم تاشلىۋېتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ، چوڭ بىكەنى چۆچۈتۈپ قويدى. ئۆز ئاقىۋىتىدىن ئەنسىرەپ قالغان چوڭ بىكە دىن قورشاۋنىڭ مەلۇم جايىدىن كىچىكرەك يوچۇق ئېچىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىشنى ئۆتۈندى. ئالچى ئۇنىڭغا ۋەدە بەردى ۋە باتۇر تەڭرىقۇتتىن دەرھال ئارقىغا قايتىپ كېتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇنداق بولمىغاندا، كۆك تەڭرىنىڭ غەزىپىگە يولۇقىدىغانلىقىنى ئېيتىپ شامان تەڭرىسى نامى بىلەن باتۇر تەڭرىقۇتنى قورقۇتتى. باتۇر تەڭرىقۇت ئالچىنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، قورشاۋنىڭ مەلۇم جايىدىن خەن قوشۇنلىرىنىڭ چېكىنىپ كېتىشى ئۈچۈن بىر يوچۇق ئېچىپ بېرىشكە ئۇنىدى. ليۇباڭ قوشۇنلىرىنى باشلاپ شۇ جايدىن چىقىپ قېچىپ كەتتى.

شەرقنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن مەشھۇر بەيدىڭ قورشاۋى ھون ئالچىسىنىڭ خائىنلىقى سەۋەبىدىن مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشتى. («ئۇيغۇرلار»، 109 - 110 - بەتلەر)

تۇغرىسى: «پادىشاھ گاۋدى زور سوۋغا - سالاملار بىلەن تەڭرىقۇتنىڭ ئالچىسىغا ئەلچى ئەۋەتىدۇ، ئالچى باتۇرغا: ‹ئىككى ھۆكۈمدار بوغۇشماڭلار، بۈگۈن خەن زېمىنىنى ئالدىڭىز، لېكىن سىز تەڭرىقۇت بەرىبىر بۇ يەردە ماكان تۇتۇپ تۇرالمايسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە، خەن خاقانىنىڭمۇ تەڭرىسى بار. تەڭرىقۇت ئويلىنىپ كۆرۈڭ› دەيدۇ. باتۇرنىڭ خەن بېگى خەن شىننىڭ سەركەردىلىرىدىن ۋاڭ خۇاڭ، جاۋلىلار بىلەن ۋەدىلەشكەن قوشۇلۇش ۋاقتى بار ئىدى، لېكىن ۋاڭ خۇاڭ، جاۋلىلارنىڭ

دېگەن. بۇ ئۇنىڭ قارىشىنىڭ پانتۈركىستلار بىلەن تامامەن بىردەك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

10. خاتاسى: ئورخۇن قاغانلىقىدا يۈز بەرگەن ئېغىر ئەھۋاللار (ئىچكى ئۇرۇش، تەبىئىي ئاپەت)تىن پايدىلانغان قىرغىزلار ئىسيان كۆتۈرۈپ (ئۇلار ئۇيغۇر — ئورخۇن قاغانلىقىغا بېقىندىغان خانلىق ئىدى)، قارابالغاسۇنغا بېسىپ كىردى، ئۇلار قارا بولۇق بىلەن قاغان كىچىك تېكىننى ئۆلتۈردى. پايتەخت قارا بالغاسۇندىكى قاغان ئوردىسىغا ئوت قويدى. دۆلەت خەزىنىسىنى بۇلىدى. شۇنداق قىلىپ، كۆچەيگەن چاغلىرىدا 221 مىڭ كىشىلىك ئاتلىق قوشۇنغا ئىگە بولغان قۇدرەتلىك ئۇيغۇر — ئورخۇن قاغانلىقى مىلادىنىڭ 839 - يىلى ئۆز بېشىغا كەلگەن مانا مۇشۇنداق ناھايىتى پاجىئەلىك قىسمەتلەر تۈپەيلى قىرغىزلارنىڭ ئىسيانىغا تاقابىل تۇرالمىدى. نەتىجىدە، شەرقىي ئۇيغۇرلارنىڭ كۆپ قىسمى 840 - يىلى ئۇيغۇر - ئورخۇن قاغانلىقىنىڭ تېررىتورىيىسى (ئوتتۇرا ئاسىيا) گە كۆچتى. غەربكە كۆچكەن ئۇيغۇرلارنىڭ بىر قىسمى يان تېكىن باشچىلىقىدا دەسلەپ بارىكۆلگە، كېيىن تۇرپان، قاراشەھەر، كۇچا قاتارلىق جايلارغا كېلىپ ماكانلاشتى. بۇلارنىڭ سانى 200 مىڭدىن كۆپ ئەمەس ئىدى. شۇ چاغلاردا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى، جۈملىدىن شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلار ئاھالىسىنىڭ سانى 1 مىليوندىن ئارتۇق ئىدى. («ئۇيغۇرلار»، 37 - 38 - بەتلەر)

توغرىسى: «[كەيچېڭنىڭ 4 - يىلى (839 - يىلى)] ھەر يىلى ئۇدا قەھەتچىلىك بولۇپ، ۋابا كېسىلى تارقىلىپ، چارۋاماللار ئۆلۈپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قار بەكمۇ قېلىن يېغىپ ئاپەتكە ئايلاندى.» («تاڭ سۇلالىسىگە دائىر مۇھىم خاتىرىلەر»، 98 - جىلد)

«ھەر يىلى قەھەتچىلىك بولدى، ۋابا كېسىلى تارقالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قار بەك قېلىن يېغىپ كەتتى، چارۋا ماللار كۆپلەپ ئۆلۈپ كەتتى.» («يېڭى تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

«ھەر يىلى ۋابا كېسىلى تارقالدى، قار بەك قېلىن يېغىپ كەتتى، چارۋا ماللار كۆپلەپ ئۆلۈپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇرلار ئاجىزلىشىشقا باشلىدى.» («ئەلنى ئىدارە قىلىشقا پايدىلىق ئومۇمىي ئۆرنەكلەر»، 246 - جىلد)

«كەيچېڭ يىللىرىنىڭ باشلىرىدا، ئۇلارنىڭ ئىنەيۈن ئىسىملىك بىر بۇيرۇقى (ۋەزىرى) قاگىر تېكىن بىلەن بىرلىشىپ، سات تېكىندىن قاغانلىقنى تارتىۋالماقچى بولدى، سات تېكىن بۇنى سېزىپ قېلىپ، قاگىر بىلەن ئىنەيۈننى ئۆلتۈردى. بۇ چاغدا ئۇيغۇرلارنىڭ كورلەمور ئىسىملىك بۇيرۇقى قوشۇنى بىلەن سىرتتا ئىدى، ئۇ قاگىر بىلەن ئىنەيۈننىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىدىن نارازى بولۇپ، سات تېكىن قاغاننى ئۆلتۈرۈپ، كاسار تېكىننى قاغان قىلدى. كۆل باغا ئىسىملىك بىر سەركەردە كورلەموردىن قاتتىق نارازى بولۇپ، قىرغىزلارنىڭ 100 مىڭ ئاتلىق ئەسكىرىنى باشلاپ كېلىپ، كاسار تېكىننى ئۆلتۈرۈپ، كورلەمورنىڭ كاللىسىنى ئالدى، ئوردىنى ئوت قويۇپ

كېلىشتىن بۇرۇن، بۇ جايدىكى قەدىمكى ئاھالىلەر ئىچىدە ساكلار، چاڭلار، ئۇيسۇنلار، ھونلار، ياۋچىلار، خەنزۇلار (خۇاشيالار) ئوغۇزلار، تېلېلار، قاڭقىللار، تۈركلەر، تۈبۈتلەر ۋە باشقا قوۋملار بار ئىدى. بۇ قەدىمكى ئاھالىلەرنىڭ بەزىلىرى ئۇيغۇرلارغا قوشۇلۇپ ھازىرقى ئۇيغۇر مىللىتىنى شەكىللەندۈرگەن؛ بەزىلىرى باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قوشۇلۇپ، بۈگۈنكى موڭغۇل، قازاق، قىرغىز قاتارلىق مىللەتلەرنى شەكىللەندۈرگەن. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ خىلمۇ خىل ئىرقلارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىنكار قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇيغۇرلار دەۋالغانلىقى پەنگە خىلاپ.

12. خاتاسى: بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز ئاسىيا قىتئەسىدە ياشىغان خەلقلەر ئىچىدە دۇنيا تارىخىغا ناھايىتى چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن مەشھۇر خەلقلەرنىڭ بىرى بولغان، ئەجدادلىرىمىز ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ئەڭ قەدىمكى ئاساسىي يەرلىك خەلقى بولۇپ، ئۇلار بارا - بارا كۆپىيىپ غەربتە قارا دېڭىز، شەرقتە ئۇلۇغ ئوكيان قىرغاقلىرىغىچە بولغان جايلاردا ياشىغان. («ئۇيغۇرلار»، 43 - بەت)

ئىلاۋە: «شەرقىي تۈركىستان تارىخى»دا ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭكىگە بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بايانلار بار، كىتابخانلارنىڭ بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىچكى باغلىنىشىنى چۈشىنىۋېلىشى ئۈچۈن، تۆۋەندە ئۇنىڭ ئۈزۈندىسىنى بەردۇق:

«تۈرك مىللىتى دۇنيادىكى قەدىمكى مىللەتلەر ئىچىدە ئەڭ قەدىمىي، نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان دۇنيادا بىرىنچى دەرىجىلىك ئورۇندا تۇرۇپ كەلگەن، ئىنسانىيەت دۇنياسىغا زور تۆھپە قوشقان مىللەت.»

«تۈركلەر ۋەتىنىنىڭ چېگرىسى غەربتە قارا دېڭىزغىچە، شىمالدا ئاتاسقىچە، شەرقتە ياپون دېڭىزىغىچە، جەنۇبتا خۇاڭخې دەرياسى ۋە قارا قۇرۇم چۆللىگىچە بارىدۇ.»

بۇ مەسىلىدە ئۈچ كىتاب ئاپتورى خېلى باش قاتۇرغان. ئۇ بۇ ئابزاس بايانىنىڭ ئىككى يېرىدە «ئەجدادلىرىمىز» دېگەن ئۇقۇمنى ئىشلەتكەن، ئۇنىڭ غەرىزى «ئەجدادلىرىمىز» دېگەن سۆزنى «تۈرك» دېگەن ئۇقۇمنىڭ ئورنىغا دەسسىتىش. ئەمەلىيەتتە، ئاپتور ئۇستىلىق قىلىمەن دەپ چاندۇرۇپ قويغان، «ئەجدادلىرىمىز» دېگەن سۆز ئەسلىگە كەلتۈرۈپ «تۈرك» دېيىلسىلا، ئۈچ كىتاب بىلەن «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» ئوتتۇرىسىدا قىلچە پەرق يوقلۇقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

13. خاتاسى: ئەجدادلىرىمىزنىڭ كېلىپ چىقىشى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەرنىڭ بىر قەدەر تارىخىي ھەقىقەتكە ئويغۇنراق كېلىدىغىنى «ئوغۇزنامە» داستانى بولسا كېرەك.

ھونلار ئىمپېرىيىسىنىڭ (مىلادىدىن ئۈچ ئەسىر بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ 216 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن) ئەڭ قۇدرەتلىك دەۋرى (مىلادىدىن 240 يىللار بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ 48 - يىلىغىچە) باتۇر تەڭرىقۇت (مىلادىدىن 209 يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ

ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە غەربىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرنى بويسۇندۇرۇپ، كاسپىي دېڭىزىنىڭ بويىغىچە يېتىپ بارغانىدى» دېگەن سۆزگە كەلسەك، بۇ تېخىمۇ ئاساسسىز سەپسەتە.

14. خاتاسى: يېقىنقى يىللاردىن بۇيان تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي ئېتەكلىرى، قارا قۇرۇم تاغ تىزمىسىدىن تېپىلغان قىيا تاش رەسىملىرى بىلەن تەڭرى تاغلىرىنىڭ شىمالىي - شەرقىي ئېتەكلىرى، ئالتاي تاغلىرى، چوغاي تاغلىرى (ئىچكى موڭغۇلدا)، خاڭگەي تاغلىرى (موڭغۇلىيىدە) ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەسىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيادىن تېپىلغان قىيا تاش رەسىملىرى مەيلى ئۇسلۇب جەھەتتىن بولسۇن، مەيلى مەزمۇن، شەكىل جەھەتتىن بولسۇن ئوخشىشىپ كېتىدۇ. چۈنكى، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان جايلاردا، قەدىمكى چاغلاردىن تارتىپلا بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز ياشىغان. («ئۇيغۇرلار»، 846 - بەت)

مۇلجەر تاغ دەرياسىنىڭ بويىدىكى قىيا تاش رەسىملىرىگە قاراپ ھۆكۈم قىلغاندا، ئەجدادلىرىمىز باشلانغۇچ جەمئىيەتنىڭ ئاتلىق ئورۇقى باسقۇچىدا ياشاۋاتقان چاغلىرىدا، قەدىمكى زامان سەنئىتىنىڭ مۇھىم بىر تارمىقى بولغان قىيا تاش رەسىملىرىنى ئىجاد قىلغان ۋە ئۇنى مەلۇم يۈكسەكلىككە كۆتۈرگەن. بۇ قىيا تاش رەسىملىرىنىڭ ئويۇلغان ۋاقتى ئەڭ ئاز بولغاندىمۇ بۈنىڭدىن 8000 يىل بۇرۇنقى زامانغا توغرا كېلىدۇ. بۇ رەسىملەردىن ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىنىڭ ۋە ئېستېتىك زوقىنىڭ شۇ زامانلاردا خېلى دەرىجىدە ئۆسكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. بۇ قىيا تاش رەسىملىرى ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى چاغلاردا جەنۇبىي سىبىرىيە دالالىرى، سېلىنگا، ئورخۇن، قۇرۇلۇن ۋادىلىرى، ئوردوس يايلاقلىرى، چوغاي تاغلىرى، ئالتاي تاغلىرى ۋە مەركىزىي ئاسىيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ياشىغان خەلقلەر (تۇرالار، ھونلار، ساكلار، تۈركلەر) بىلەن ئېتنىك جەھەتتىن بىر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

تۇرالار، ھونلار، ساكلار، تۈركلەر ياراتقان مەدەنىيەت ئۆز جەھەتتىن ئېيتقاندا بىر خىل مىللىي مەدەنىيەت بولۇپ، بۇنى ھازىرقى ئىلىم دۇنياسى ئومۇميۈزلۈك ئېتىراپ قىلدى. («ئۇيغۇرلار»، 85 - بەت)

ئىلاۋە: ئارخېئولوگىيە ئالىملىرى قىيا تاش رەسىملىرىنى باشقا ئارخېئولوگىيىلىك ماتېرىياللار ۋە يازما يادىكارلىقلار بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئىلمىي يوسۇندا تەھلىل قىلغاندىلا، ئىشەنچلىك يەكۈن چىقارغىلى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئالتاي رايونىدىكى قىيا تاش رەسىملىرى ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلغان تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقاتقا ئاساسلانغاندا، ئەڭ بالدۇر ئويۇلغانلىرى باشلانغۇچ جەمئىيەتكە تەئەللۇق، ئەڭ كېيىن ئويۇلغانلىرى چىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىگە توغرا كېلىدۇ (قىيا تاشتا تىبەت يېزىقىدىكى بېغىشلىملار بولۇپ، ئەينى چاغدا لاما دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئويرات موڭغۇللىرى تەرىپىدىن ئويۇلغان). ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى: «مۇلجەر تاغ دەرياسىنىڭ بويىدىكى قىيا تاش رەسىملىرىگە قاراپ ھۆكۈم قىلغاندا، ئەجدادلىرىمىز باشلانغۇچ

ئويلىنىپ كۆرۈڭ» دەيدۇ. باتۇرنىڭ خەن بېگى خەن شىنىڭ سەركەردىلىرىدىن ۋاڭ خۇاڭ، جاۋلىلار بىلەن ۋەدىلەشكەن قوشۇلۇش ۋاقتى بار ئىدى، لېكىن ۋاڭ خۇاڭ، جاۋلىلارنىڭ قوشۇنلىرى تېخى يېتىپ كەلمىگەنلىكتىن، باتۇر خەن خاقانى بىلەن ئۇلارنىڭ تىلى بىرمىكىن دېگەن گۇمانغا كېلىدۇ، شۇڭا، ئالچىنىڭ گېپىنى ئېلىپ، مۇھاسىرىنىڭ بىر بۇرجىكىنى ئېچىۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن گاۋدى ئوقياچى سىپاھلارغا: ‹ھەممىڭلار يايىنى تولۇق تارتىپ، ئوقنى سىرتقا قارىتىڭلار!› دەپ بۇيرۇق بېرىدۇ ۋە ئېچىپ بېرىلگەن بۇرجەكتىن ئۇدۇل چىقىپ، زور قوشۇنغا قوشۇلىدۇ، باتۇر ئۆز قوشۇنلىرىنى ئېلىپ ئارقىسىغا يانىدۇ. خەن خاقانلىقىمۇ قوشۇنلىرىنى قايتۇرۇپ، ياخشىلىشىش بىتىمى تۈزۈش ئۈچۈن لىيۇجىڭنى ھونلارغا ئەۋەتىدۇ.» («خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: بەيدىڭدا بولغان جەڭ توغرىسىدا «خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە» دىكى خاتىرە ئەڭ نوپۇزلۇق خاتىرىدۇر. مىلادىدىن بۇرۇنقى 201 - يىلى (گاۋزۇنىڭ 6 - يىلى)، خەن خاندانلىقى خەن بېگى خەن شىنى مايى شەھىرىنى ساقلاشقا ئەۋەتىدۇ، ھونلار خەن شىنگە مايى شەھىرىدە قورشاپ ھۇجۇم قىلىدۇ. خەن شىن ھونلارغا تەسلىم بولىدۇ. ئىككىنچى يىلى، لىيۇ باڭ ئۆزى 320 مىڭ كىشىلىك زور قوشۇننى باشلاپ خەن بېگى خەن شىنگە ھۇجۇم قىلىدۇ، لىيۇ باڭ ئالدى بىلەن پىڭچېڭ شەھىرى (ھازىرقى سەنشى ئۆلكىسى داتۇڭ شەھىرىنىڭ شەرقىي شىمالى)گە يېتىپ بارىدۇ، پىيادە قوشۇن يېتىپ كېلەلمەيدۇ، (لىيۇباڭنىڭ ئالدىن كەلگەن قوشۇنلىرى) باتۇرنىڭ 400 مىڭ كىشىلىك خىل قوشۇنى تەرىپىدىن بەيدىڭ تېغى (پىڭچېڭ شەھىرىنىڭ شەرقىي شىمالى)دا قورشاۋغا ئېلىنىدۇ، يەتتە كۈندىن كېيىن مۇھاسىرىدىن قۇتۇلىدۇ.

بەيدىڭ جېڭى توغرىسىدا ئەڭ بالدۇر يېزىلغان خاتىرە — «تارىخىي خاتىرىلەر»، ئۇنىڭدىن كېيىن «خەننامە»دىمۇ خاتىرە قالدۇرۇلغان. «تارىخىي خاتىرىلەر. ھونلار ھەققىدە قىسسە»، «خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە»دىكى خاتىرىلەرگە ئاساسلانغاندا، بەيدىڭدىكى مۇھاسىرىنىڭ بوشىتىلىشى ئاساسلىقى ئىككى ئامىلدىن بولغان: بىرى، لىيۇ باڭ «ئالچىغا زور سوۋغا - سالام بىلەن ئەلچى ئەۋەتكەن». يەنە بىرى، باتۇر تەڭرىقۇت خەن شىننىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردىلىرى ۋاڭ خۇاڭ، جاۋلىلار بىلەن بەلگىلىگەن قەرەلدە لىيۇباڭغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىشقا كېلىشكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ قوشۇنلىرى ئۆز ۋاقتىدا يېتىپ كەلمىگەن، شۇنىڭ بىلەن باتۇردا ئۇلار خەن خاندانلىقى بىلەن بىللە سۇيىقەست پىلانلاپ، ئارقا يولۇمنى توسۇپ ھۇجۇم قىلارمۇ دېگەن گۇمان ۋە ئەنسىرەش پەيدا بولغان، شۇڭا، ئۇ قورشاۋنىڭ بىر بۇرجىكىنى بوشىتىپ بېرىپ، قوشۇنلىرىنى باشلاپ قايتىپ كەتكەن. ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى كىتابخانلارنى ئالداش ئۈچۈن، مۇھىم ۋەقەلىكنى قەستەن چىقىرىپ تاشلاپ، تارىخىي پاكىتنى بۇرمىلاپ، خەن ئەلچىسى بىلەن ھون ئالچى ئوتتۇرىسىدا بولغان يۇقىرىقىدەك دىئالوگنى توقۇپ چىقىپ: «بەيدىڭ قورشاۋى ھون ئالچىسىنىڭ خائىنلىقى سەۋەبىدىن مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشتى» دەپ جۆيلىگەن.

(ئاخىرى كېيىنكىساندا)

مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىغا ئون ئەزا يېڭىدىن كۆپەيتىپ سايلاندى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 4 - ئاپرېل تېلېگراممىسى. بۈگۈن چۈشتىن كېيىن يېپىلغان سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنىدا يېڭىدىن سايلانغان دائىمىي كومىتېت ئەزالىرى رەئىس مۇنبىرىدىن ئورۇن ئالدى.

دائىمىي كومىتېت ئەزالىقىغا يېڭىدىن سايلانغان ئون كىشى ئىچىدە گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ باشلىقى يې شۈەنپىڭ، ج ك پ مەركىزىي كومىتېت بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ كوندىلىك ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن باشلىقى جياڭ مىڭكۈەن بار. بۇلار ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىدىن بولغان يەنە بىر ئەرباب جۇ گۇاڭچۈن گۇاڭشى جۇاڭزۇ ئاپتونوم رايونلۇق مەسلىھەتچىلەر كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولغانىدى، ھازىر دۆلەت مۇپەتتىش مەھكىمىسىنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان مەسلىھەتچىسى. ئۈچ نەپىرى دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھلارنىڭ مەسئۇللىرى بولۇپ، ئۇلار «3 - سېنتەبىر» ئىلمىي جەمئىيىتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋاڭ ۋېنيۈەن، تەيۋەن دېموكراتىك ئاپتونومىيە ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى ھەيئەت رىياسەتچىلىكىنىڭ ئەزاسى، چىڭخۇا داشۆسىنىڭ پروفېسسورى چېن جۈكىي، دېھقان ئىشچىلار دېموكراتىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شاڭخەي يۈرەك - قان تومۇر كېسەللىكلىرى تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقى چېن خاۋجۇ، ئۇلار ئۇزۇن خىزمەت ئورۇنلىرىدا سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن گەۋدىلىك تۆھپە قوشقان. خۇاڭفۇ ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇغان «ساۋاقداشلار» جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، 87 ياشلىق لى مۇئەن پارتىيە - گۇرۇھسىز زات.

دائىمىي كومىتېتنىڭ يېڭىدىن سايلانغان ئون ئەزاسى ئىچىدە ئۈچ كىشى ئاز سانلىق مىللەتتىن بولۇپ، ئىككىسى زاڭزۇ، ئۇلار ج ك پ مەركىزىي كومىتېت بىرلىكسەپ بۆلۈمىنىڭ مەسلىھەتچىسى، جۇڭگو زاڭزۇ ئىلمىي تەتقىقات مەركىزىنىڭ باش مۇدىرى دوجىسەيدەن، گەنسۇ ئۆلكىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو بۇددا دىنى جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى گۇڭتاڭساڭ دەمبىۋاڭشۇ، يەنە بىرى پاتىمە جاكۇلىنا قازاق بولۇپ، ئۇ ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، يېڭى سايلانغان ئون ئەزا ئىچىدىكى بىردىنبىر ئايال.

يې شۈەنپىڭنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى

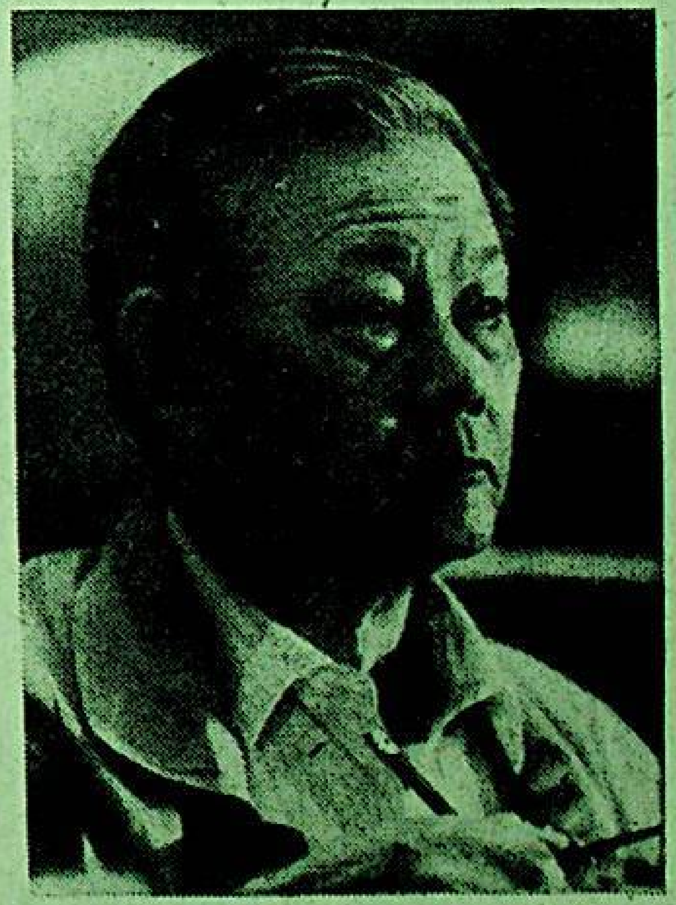

يې شۈەنپىڭ، ئەر، خەنزۇ، 1924 - يىل 11 - ئايدا تۇغۇلغان. گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ مېيشەن ناھىيىسىدىن. 1945 - يىل 9 - ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرگەن. ئالىي مەكتەپ مەلۇماتىغا ئىگە. ج ك پ 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ج ك پ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ باشلىقى.

يې شۈەنپىڭ 1941 - يىلىدىن كېيىن يەنئەن تەبىئىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ماشىنىسازلىق كەسپىدە ئوقۇغان. 1944 - يىلىدىن كېيىن يەنئەن ھەربىي كومىتېت سانائەت ئىدارىسىدا ئىشلىگەن. 1947 - يىلىدىن كېيىن شەنشى - سۈيۈەن چېگرا رايونىنىڭ 1 - ماشىنىسازلىق زاۋۇتىدا ئىشلىگەن. 1948 - يىلى خاربىن سانائەت داشۆسى، چىڭخۇا داشۆسىدە ئوقۇغان. 1949 - يىلىدىن ئېتىبارەن شىنياڭ 1 - ستانوك زاۋۇتىدا سېخ مۇدىرى، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى بولغان. بۇ مەزگىلدە (1951 - يىلىدىن 1954 - يىلىغىچە) سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ ستانوك زاۋۇتىدا پراكتىكا قىلغان. 1960 - يىلى لياۋنىڭ ئۆلكىسى شىنياڭ شەھەرلىك ماشىنىسازلىق ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باش ئىنژېنېرى بولغان. 1962 - يىلى بېيجىڭ 1 - ستانوك زاۋۇتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ج ك پ بېيجىڭ 1 - ستانوك زاۋۇتى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولغان. 1973 - يىلى بېيجىڭ شەھەرلىك ماشىنىسازلىق ئىدارىسى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ج ك پ بېيجىڭ شەھەرلىك ماشىنىسازلىق ئىدارىسى كومىتېتى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1978 - يىلى دۆلەت پەن - تېخنىكا كومىتېتى 3 - ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان. 1980 - يىلى گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئۆلكىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولغان. 1982 - يىلى ج ك پ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى گۇاڭجۇ شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، گۇاڭجۇ شەھىرىنىڭ باشلىقى بولغان. 1985 - يىلىدىن كېيىن ج ك پ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ باشلىقى بولغان.

(شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 4 - ئاپرېل تېلېگراممىسى)

سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدا سۆزلىگەن سۆز

(بېشى 1 - بەتتە)

كېرەك؛ ئىككىنچىدىن، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش فاكچېنىدا چىڭ تۇرۇپ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ سوتسىيالىزم يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپ بىلەن ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنىڭ ئورگانىك بىرلىكىنى، سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بىلەن مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئورگانىك بىرلىكىنى چىڭ ئىگىلەش لازىم؛ ئۈچىنچىدىن، كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، كوممۇنىستىك پارتىيە رەھبەرلىكىنى يادرو قىلغان بىرلىكسەپنى كۈچەيتىش لازىم. دۇنيا ۋەزىيىتىدە قانداق ئۆزگىرىش بولۇشىدىن، باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر 1 مىليارد 100 مىليون خەلق مۇستەقىل، ئۆزى - ئۆزىگە خوجا بولۇش، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كۆرەش قىلىش ۋە ۋەتەننى تىرىشچانلىق، ئىقتىسادچىللىق بىلەن گۈللەندۈرۈش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، يەكدىللىك بىلەن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىپ، ئۆز يولىدا قەتئىي تەۋرەنمەي مېڭىۋەرسىلا، مىللىتىمىز جەزمەن روناق تاپىدۇ، دۆلىتىمىز جەزمەن قۇدرەت تاپىدۇ.

دۆلىتىمىز — خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرلۇقىدىكى سوتسىيالىستىك دۆلەت. مۇتلەق كۆپ سانىدىكىلەر خوجايىن بولغان خەلق ھاكىمىيىتى — ئىشلىرىمىزنىڭ ئوڭۇشلۇق راۋاجلىنىشىنىڭ تۈپ كاپالىتى. خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسىدا چىڭ تۇرۇپ، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشكە قارشى تۇرۇش، غەربتىكى ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ تىنچ ئۆزگەرتىۋېتىش ستراتېگىيىسىنى چەكلەش ھەم رېئال، ھەم ئۇزاق مۇددەتلىك ۋەزىپە. جاھانگىرلىك مەۋجۇتلا بولىدىكەن، سىنىپىي كۆرەش مەۋجۇت بولۇۋېرىدىكەن، خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسىنى بوشاشتۇرۇپ قويۇشقا بولمايدۇ، بولمىسا، جاھان مالىمان بولىدۇ، دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىكى ۋە خەلقنىڭ ھوقۇقى قولدىن كېتىدۇ.

دۆلىتىمىز ئىشچىلار، دېھقانلار، زىيالىيلار ۋە بارلىق ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنىڭ مەنپەئىتى ھەم ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئىشچىلار سىنىپىنىڭ رەھبەرلىكى، ئىشچى، دېھقانلار ئىتتىپاقى، ۋەتەنپەرۋەرلىك بىرلىكسەپ — دۆلەت ھاكىمىيىتىمىزنىڭ كەڭ ھەم پۇختا ئىجتىمائىي ئاساسى. بۇ ئاساسنى ئۈزلۈكسىز راۋاجلاندۇرۇپ، مۇستەھكەملەپ، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى، بىرلىكسەپنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىدىغانلا بولساق، بىز بارلىق ئاكتىپ كۈچلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئىشتىيىن ئاز

يىغىن مۇزاكىرىسىدە ئەزالار «پروگرامما» نى ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىجرا قىلىشنى چۆرىدىگەن ھالدا ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى قانداق ئۆستۈرۈش، مالىيە قىيىنچىلىقىنى قانداق يېڭىش ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، رەھبەرلىك ئىستىلىنى ياخشىلاش، چىرىكلىكنى تۈگىتىش قاتارلىق جەھەتلەردە ناھايىتى كۆپ، مۇھىم پىكىرلەرنى بەردى. يىغىندىن كېيىن سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش، دېموكراتىك نازارەت قىلىشنى داۋاملىق يولغا قويۇپ، ئىشلىرىمىزنى تېخىمۇ ياخشى ئالغا سۈرىمىز، دېيىشتى. بۇ، ناھايىتى ياخشى. سىياسىي كېڭەشنىڭ رولىنى يەنىمۇ جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن مەن بۇ يەردە بىر نەچچە نۇقتىنى ئۇقتۇرۇپ سۆزلەپ ئۆتىمەن:

1 - ئىتتىپاقلىق خىزمىتىنى يەنىمۇ ياخشى ئىشلەش لازىم. سىياسىي كېڭەشكە قاتناشقان پارتىيە - گۇرۇھلار، تەشكىلاتلار، ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى ۋەكىل زاتلار بىر نىيەتتە ھەمكارلىشىش، بىر - بىرىدىن سىر ساقلىماسلىق روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، ھەر خىل شەكىلدە كېڭىشىش، ھەمكارلىشىش ئارقىلىق بىر تەرەپتىن، دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىنى مۇزاكىرە قىلىشى، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا قاتنىشىشى ۋە ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى مۇھاكىمە قىلىشى، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆز ئارا چۈشىنىش، دوستلۇق ۋە ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشى ھەمدە بۇ ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى مىللەتلەر، تەبىقىلەر ۋە ھەر ساھە خەلق ئاممىسى ئوتتۇرىسىدىكى چۈشىنىش، دوستلۇق ۋە ئىتتىپاقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈشى لازىم.

2 - ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئىشلىرىغا چارە - تەدبىر كۆرسىتىشىمىز ۋە ھەسسە قوشۇشىمىز لازىم. ھەر دەرىجىلىك سىياسىي كېڭەشلىرىمىزدە ئىختىساس ئىگىلىرى كۆپ، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئون يىللىق پىلان ۋە 8 - بەش يىللىق پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش داۋامىدا ئاكتىپلىقىمىزنى ۋە ئەقىل - پاراسىتىمىزنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. ئۆزىمىز شۇنداق قىلىپلا قالماستىن، بىز ئالاقىلاشقان ھەر ساھە زاتلار ۋە ھەر ساھە ئاممىنىمۇ شۇنداق قىلىشقا يېتەكلىشىمىز لازىم.

3 - ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز لازىم. رەھبىرىي پارتىيە بولۇۋاتقان كوممۇنىستىك پارتىيە ئەلۋەتتە ئالدى بىلەن ئەستايىدىل ئۆگىنىشى، كومپارتىيە بىلەن ھەمكارلىشىۋاتقان ھەر ساھەدىكى دوستلارمۇ ئەستايىدىل ئۆگىنىشى لازىم. كۆپ پارتىيە ھەمكارلىشىش بولسۇن، كېڭىشىش، نازارەت قىلىش بولسۇن، تەنقىد، تەكلىپ بولسۇن ھەممىسى بىزدە بىر قەدەر كۈچلۈك ئورتاق تىل بولۇشىنى، دۇنيادىكى چوڭ ئىشلار ۋە دۆلەتنىڭ يۆنىلىشى توغرىسىدا بىر قەدەر كۆپ ئورتاق تونۇش بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىمىز ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز كېرەك.

مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ج ك پ گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن ئىشتىنى بولغان. 1962 - يىلى بېيجىڭ 1 - ستانوك زاۋۇتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ج ك پ

(شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 4 - ئاپرېل تېلېگراممىسى)

گوۋۇيۈەن ۋە ھەر قايسى مىنىستىرلىك، كومىتېتلارنىڭ ئاساسىي مەسئۇللىرى سىياسىي كېڭەشنىڭ ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىپ، ئەزالارنىڭ پىكرىنى ئاڭلىدى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 3-ئاپرېل تېلېگراممىسى. گوۋۇيۈەن سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ پىكىر ۋە تەكلىپلىرىگە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەردى. بىر نەچچە كۈندىن بۇيان گوۋۇيۈەن رەھبەرلىرى ۋە ھەر قايسى مىنىستىرلىك، كومىتېتلارنىڭ ئاساسىي مەسئۇللىرى سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 4-يىغىنىغا سىرتتىن قاتنىشىپ، ئەزالارنىڭ سۆزلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلىدى.

سىياسىي كېڭەش مەملىكەتلىك 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنى 3 - ئاينىڭ 30 - كۈنىدىن بۇيان تۆت قېتىم ئومۇمىي يىغىن ئۆتكۈزدى. دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى زوۋجياخۇا، لى تىېيىڭ، سۇڭ جيەن، ۋاڭ بىڭچيەن ۋە ھەر قايسى مىنىستىرلىك، كومىتېتلارنىڭ 100 گە يېقىن مەسئۇلى ئومۇمىي يىغىنغا سىرتتىن قاتناشتى. يىغىن مەزگىلىدە گوۋۇيۈەننىڭ بەزى مىنىستىرلىك، كومىتېتلىرىنىڭ مەسئۇللىرى يەنە سىياسىي كېڭەش ئەزالىرىنىڭ گۇرۇپپا مۇزاكىرىسىگە قاتنىشىپ، ئەزالاردىن ھۆكۈمەت خىزمىتى توغرىسىدا پىكىر ئالدى.

مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ گوۋۇيۈەن ۋە مەركىزىي دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ ئالاقىدار مىنىستىرلىك، كومىتېتلىرىنىڭ مەسئۇللىرىنى ئومۇمىي يىغىنغا سىرتتىن قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلغانلىقى مىنىستىرلارنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. گوۋۇيۈەن تەرەققىيات - تەتقىقات مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى سۈن شاڭچىڭ مۇنداق دېدى: بۇنداق قىلىش جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى كۆپ پارتىيە ھەمكارلىشىش ۋە سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش تۈزۈمىنى راۋاجلاندۇرۇشقا، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە، قانۇنچىلىقنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىغا پايدىلىق.

جاۋدۇڭۋەن ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىرلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى يىغىنىدا بۇ يىل ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىرلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش سىياسىتىنىڭ ئۆزگەرمەيدىغانلىقىنى تەكىتلىدى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ خەۋىرى. گوۋۇيۈەننىڭ ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىرلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى، كادىرلار مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى جاۋدۇڭۋەن، يېقىندا ئېچىلغان مەملىكەتلىك ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىرلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى يىغىنىدا مۇنداق دېدى: بۇ يىل ھەربىي سەپتىن كەسىپ ئالماشتۇرغان كادىرلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىدە قىسىملارنىڭ مۇقىملىقى ۋە جەمئىيەتنىڭ تىنچ، ئىتتىپاق بولۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتىن ئىبارەت يېتەكچى ئىدىيىنى داۋاملىق چوڭقۇر ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان تۈرلۈك سىياسەت، بەلگىلىمىلەرنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، خىزمەتلەرنى پۇختا ئەمەلىيلەشتۈرۈش لازىم.

ئۇقتۇرۇشىمىزچە، گوۋۇيۈەن مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن بۇ يىل خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن قوراللىق ساقچى قىسىملىرىدىن 32 مىڭ كادىر يەرلىك ئورۇنلارغا كەسىپ ئالماشتۇرىدىكەن. بۇنىڭ ئىچىدىن كۆپرەكى شى، تۆۋەن دەرىجىلىك كادىرلار ۋە كەسىپى - تېخنىكا كادىرلىرى ئىكەن.

(بېشى 1 - بەتتە)

مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى يۈكسەلدۈرۈش، سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى يۈكسەلدۈرۈش، ۋەتەنپەرۋەرلىك بىرلىكسەپنى كۈچەيتىش، ۋەتەننى بىرلىككە كەلتۈرۈشنى ئىلگىرى سۈرۈش، خەلق دىپلوماتىيىسىنى قانات يايدۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە پائال تۆھپە قوشتى.

يىغىن دائىمىي كومىتېتنىڭ خىزمىتىدىن مەمنۇن بولدى.

يىغىن مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش تەكلىپ لايىھە كومىتېتىنىڭ سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ تەكلىپ لايىھەلىرىنى قاراپ چىقىش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ماقۇللىدى. يىغىن باشلىنىپ 3 - ئاينىڭ 30 - كۈنىگىچە تەكلىپ لايىھە كومىتېتى ئەزالارنىڭ جەمئىي 1689 تەكلىپ لايىھىسىنى تاپشۇرۇۋالدى. تەكلىپ لايىھە كومىتېتى ئەزالارنىڭ پىكرىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىپ، تەكلىپ لايىھە خىزمىتىنى يەنىمۇ ياخشىلايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

يىغىن قارار، دوكلاتلارنى ماقۇللاپ بولغاندىن كېيىن، رەئىس لى شيەنيەن سۆز قىلدى.

يىغىن چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچتىن 25 مىنۇت ئۆتكەندە، «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت شېئىرى» ساداسى ئىچىدە يېپىلدى.

دېموكراتىيە ۋە قانۇنچىلىق قۇرۇلۇشىنى، بىرلىكسەپنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىدىغانلا بولساق، بىز بارلىق ئاكتىپ كۈچلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئىتايىن ئاز ساندىكى سوتسىيالىزم تۈزۈمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغان، ئاغدۇرمىچىلىق قىلغان دۈشمەن ئۇنسۇرلارغا ئۈنۈملۈك دىكتاتۇرا يۈرگۈزەلەيمىز. ئۇ ھالدا ھەر قانداق ئىچكى - تاشقى دۈشمەنلەر ھېچقانداق چوڭ مالىمانچىلىق قوزغىيالمايدۇ.

كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى كۆپ پارتىيە ھەمكارلىشىش ۋە سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش تۈزۈمى — جۇڭگونىڭ دۆلەت ئەھۋالىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ئاساسىي سىياسىي تۈزۈم. بىز غەربنىڭكىدەك كۆپ پارتىيە تۈزۈمى، پارلامېنت تۈزۈمىنى ھەرگىز يولغا قويمايمىز. لېكىن بىزنىڭ تۈزۈمىمىز كومپارتىيە ھەممىگە چاد كېرىۋالىدىغان بىر پارتىيە تۈزۈمىمۇ ئەمەس. بىزنىڭ بۇنداق پارتىيە تۈزۈمىمىز ۋە دېموكراتىيە تۈزۈمىمىز ياخشى، ئۇ كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشتى، تارىخنىڭ سىنىقىدىن ئۆتتى. بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە بىزنىڭ كۆپ پارتىيە ھەمكارلىشىش ۋە سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىش ئىشىمىز يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشتى. بىز بۇ ئاساسىي تۈزۈمدە چىڭ تۇرىمىز ۋە ئۇنى جەزمەن قىلچە تەۋرەنمەي مۇكەممەللەشتۈرىمىز.

خەلق سىياسىي كېڭىشى كوممۇنىستىك پارتىيە رەھبەرلىكىدىكى كۆپ پارتىيە ھەمكارلىشىش ۋە سىياسىي جەھەتتە كېڭىشىشنى يولغا قويۇشنىڭ بىر مۇھىم شەكلى. خەلق سىياسىي كېڭىشىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى دائىمىي كومىتېتنىڭ خىزمەت دوكلاتىدا ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

تىل بولۇشىنى، دۇنيادىكى چوڭ ئىشلار ۋە دۆلەتنىڭ يۈنىلىشى توغرىسىدا بىر قەدەر كۆپ ئورتاق تونۇش بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىمىز ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز كېرەك. ماركسىزم - لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى ئەستايىدىل ئۆگەنگەن ھەمدە ئۇنى قوللىنىپ، مەسىلەرنى كۆزىتىشنى ئۆگىنىۋالغاندىلا، ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت ۋە دۆلىتىمىز قۇرۇلۇشىنىڭ يولى توغرىسىدا توغرا تونۇشقا ئىگە بولغىلى بولىدۇ، ئاندىن ھەر خىل خاتا پىكىر ئېقىملىرىنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇپ، مۇرەككەپ مەسىلەر ئالدىدا يۆنىلىشتىن ئاداشمايدىغان بولغىلى بولىدۇ. سىياسىي كېڭىشىمىزنىڭ ئۆگىنىش ئەنئەنىسى بار، مەن يېڭى ۋەزىيەت، ۋەزىپىلەرگە بىرلەشتۈرۈپ بۇ ئەنئەنىمىزنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئەزالار، بۇ قېتىمقى يىغىنىمىز ناھايىتى ياخشى ئۆتتى. يىغىندىن كېيىن كۆپچىلىك يىغىندا گەۋدىلەنگەن ئىتتىپاقلىق، ھەمكارلىق روھى ۋە سوتسىيالىستىك ئاكتىپلىقنى ئېلىپ قايتىپ، ھەر جەھەتتىكى خىزمەتلەردە ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئېلىمىزنىڭ خەلق ئىگىلىكى تەرەققىياتى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنىڭ ئون يىللىق پىلانى ۋە 8 - بەش يىللىق پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ۋەتىنىمىزنى بىرلىككە كەلتۈرۈش بۈيۈك ئىشلىرى ئۈچۈن ئورتاق كۈرەش قىلىشى لازىم!

ھازىر مەن سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ غەلىبىلىك يېپىلغانلىقىنى جاكارلايمەن.

(شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 4 - ئاپرېل تېلېگراممىسى)

(بېشى 1 - بەتتە)

يىغىن 1990 - يىللىق دۆلەت خام چوتىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1991 - يىللىق دۆلەت خام چوتىنىڭ قارار لايىھىسىنى ماقۇللىدى ۋە بۇنى ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىنىڭ قاراپ چىقىشىغا بېسىپ تارقىتىپ بېرىشنى، يىغىننىڭ ئاۋازغا قويۇشقا سۇنۇشنى قارار قىلدى.

ۋەكىللەر ئۆمەكلىرى مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق گوۋۇيۈەن زۇڭلىسى لى پېڭ ئوتتۇرىغا قويغان گوۋۇيۈەن تەركىبىدىكى خادىملىقتا تەينلەش تەيىن تېپىلغانلار نامزاتىغا قوشۇلدى. بۈگۈنكى ھەيئەت رىياستى يىغىنى ئاۋاز بېرىش ئارقىلىق گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىلىقى، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارلىقىغا تەينلەش تەيىن تېپىلغانلارنىڭ ئىسىملىكىنى يىغىننىڭ قارار قىلىشىغا سۇنۇشنى قارار قىلدى.

يىغىن يەنە 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلاپ سايلىنىدىغان نامزاتلار ئىسىملىكىنى ماقۇللىدى ۋە يىغىننىڭ سايلىشىغا سۇنۇشنى قارار قىلدى.

كىنوخانىلاردا

كىشىلەر ئارىسىدىكى رەھىمسىزلىك ۋە رەھىملىك (ئىككى قىسىم)

«شەرقشاملى» كىنوخانىسىدا: 11:20 دە، 1:50 تە، 4:20 دە، 7:00 دە؛

«تىنچلىق» كىنوخانىسىدا: 10:10 دا، 12:40 تا، 3:10 دا، 5:40 تا، 8:10 دا؛

«1 - ماي» كىنوخانىسىدا: 9:50 تە، 12:30 دا، 3:10 دا، 5:50 تە (8:30 دا ئىچكى ئاگېنت قوشۇپ قويىلىدۇ)؛

«ئۆكتەبر» كۇلۇبىدا: 10:50 تە، 1:30 دا، 4:10 دا، 6:50 تە.

«ئىتتىپاق» تىياتىرخانىسىدا: 10:00 دا، 12:10 دا، 2:30 دا، 4:50 تە، 7:10 دا؛

3 - بىناكارلىق كۇلۇبىدا: 5:40 تا، 7:50 تە.

قىزىل دېڭىزدىكى ئالۋاستى كۆلەڭگىسى

«خەلق» تىياتىرخانىسىدا: 11:00 دە، 1:30 دا، 4:00 تە، 6:30 دا.

ئامېرىكا يىلپىزى ھەرىكەتتە

«بەخت» كىنوخانىسىدا: 10:40 تا، 12:40 تا، 2:40 تا، 5:00 تە (7:10 دا بەختسىزلىك ھېساب قوشۇپ قويىلىدۇ).

ئۈرۈمچى رايونىنىڭ ھاۋا رايى: كۈندۈزى ۋە كېچىسى ئوچۇق. بەزىدە بۇلۇتلۇق بولىدۇ. تېمپېراتۇرا: 5 — 15 بولىدۇ. ئۈچ بال شامال چىقىدۇ.

شىنجاڭ گېزىتى

1991 - يىل
ئاپرېل
9
سەيشەنبە

新 疆 日 报
(维文)

مەملىكەت ئىچىدىكى بىر تۇتاش نومۇرى CN 65 — 0002/Z
(ۋەكالەت نومۇرى 1 — 57)
«شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسى نەشر قىلدى (بۇ سان 6 بەت)

ئاپتونوم رايون جەنۇبىي شىنجاڭ ۋە شىمالىي شىنجاڭغا ئالتە خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىشنى قارار قىلدى

جاڭ فۇسېن پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى چىرىكلەشكەنلەرنى جازالاشتىكى مۇھىم ۋەزىپە سۈپىتىدە چىڭ، ياخشى تۇتۇپ، بۇ يىل ئىچىدە قويرۇق قالدۇرماي، رەسمىيەتچىلىك قىلماي، يۇقىرى ئۆلچەم بويىچە تولۇق ئورۇنداشنى تەلەپ قىلدى

ئۆز مۇخبىرىمىز يەن فېڭلى خەۋەر قىلىدۇ: پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنى چىرىكلەشكەنلەرنى جازالاشتىكى مۇھىم ۋەزىپە سۈپىتىدە چىڭ ۋە ياخشى تۇتۇش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش، پاكلىق قۇرۇلۇشغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى جەنۇبىي شىنجاڭ ۋە شىمالىي شىنجاڭغا ئالتە خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىشنى قارار قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى جاڭ فۇسېن خىزمەت گۇرۇپپىسىدىن مۇنۇلارنى تەلەپ قىلدى: ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى رەھبەرلىكنى، كۈچنى، ۋاقىتنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش؛ ھەر قايسى ۋىلايەت، ئوبلاستلارنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنى ئەستايىدىل قانات يايدۇرۇشغا ياردەم بېرىش، يېتەكچىلىك قىلىش ۋە ئۇنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. بۇ خىزمەتنى بۇ يىل ئىچىدە قويرۇق قالدۇرماي، رەسمىيەتچىلىك قىلماي، يۇقىرى ئۆلچەم بويىچە تولۇق ئورۇنداش لازىم.

بۇلتۇر 8 - ئايدا ئاپتونوم رايون كادىرلارنىڭ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاش خىزمىتىنى بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرغاندىن بۇيان، ئاپتونوم رايوننىڭ ھەر قايسى جايلىرى تېز ھەرىكەتلىنىپ كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. بۇ جەھەتە ساقلىنىۋاتقان ئاساسىي پەرق مۇنۇلار: 1) ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىكتىن يۇقىرى رەھبىرىي كادىرلارنىڭ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاش خىزمىتىنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولدى، بۇ، ئاپتونوم رايون بويىچە پارتىيە ، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاشقا پايدىسىز تەسىر كۆرسەتتى؛ 2) تەرەققىيات تەكشى بولمىدى. بەزى ۋىلايەت، ئوبلاست ۋە ئورۇنلاردا تۇتۇپ تۇرۇش، قاراپ بېقىش، ئاغرىنىش كەيپىياتى ساقلاندى. شۇڭا ئاپتونوم

(ئاخىرى 4 - بەتتە)

7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 4 - يىغىنى 5 - قېتىم ئومۇمىي يىغىن ئۆتكۈزدى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 8 - ئاپرېل تېلېگراممىسى. 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 4 - يىغىنى بۈگۈن چۈشتىن كېيىن «خەلق سارىيى»دا 5 - قېتىم ئومۇمىي يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىن زۇ جياخۇا، جۇ رۇڭجىلارنى گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىلىقىغا، چيەن چىچېننى دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى. جۇ نەننى خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلاپ سايلىدى.

بۈگۈنكى ئومۇمىي يىغىنغا ئىجرائىيە رەئىس پېڭ چۇڭ رىياسەتچىلىك قىلدى. ئۇ بۈگۈنكى يىغىنغا 2673 ۋەكىل قاتناشتى، بۇ، قانۇندا بەلگىلەنگەن ئادەم سانىغا توشتى، دەپ جاكارلىدى.

يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللەر ئاۋاز بېرىش ئەسۋابى ئارقىلىق لى پېڭ زۇڭلى كۆرسەتكەن گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىلىرى، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارىنىڭ نامزاتلىرىغا ئاۋاز بېرىپ، زۇ جياخۇانى گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىلىقىغا تەيىنلەشنى، ئۇنى دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلدى؛ جۇ رۇڭجىنى گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى؛ چيەن چىچېننى دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

لى پېڭ زۇڭلىنىڭ تەكلىپى بويىچە ۋەزىپىگە تەيىنلەش قارار لايىھىسى ۋە مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىغا كەلگەن خەت - چەكلەرگە ئاساسەن، زۇ جياخۇا گوۋۇيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى بولغاندىن كېيىن يەنىلا دۆلەت پىلان كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەيدۇ؛ چيەن چىچېن دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى بولغاندىن كېيىن دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرلىك ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەيدۇ.

پېڭ چۇڭ زۇ جياخۇا قاتارلىق ئۈچ كىشىنى ۋەزىپىگە تەيىنلەشكە ئاۋاز بېرىش نەتىجىسىنى جاكارلىغاندا پۈتۈن مەيداندا قىزغىن ئالقىش ياڭرىدى.

ئاندىن ئومۇمىي يىغىن 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسىنى تولۇقلاپ سايلىدى. بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ سايلاش چارىسىغا ئاساسەن، يىغىن ئالدى بىلەن ئىككى باش بېلەت نازارەتچىسى، 30 بېلەت نازارەتچىسىنىڭ ئىسمىلىكىنى ماقۇللىدى. باش بېلەت نازارەتچىلىرى ۋە بېلەت نازارەتچىلىرىنىڭ نازارەت قىلىشى ئاستىدا بارلىق ۋەكىللەر مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ تولۇقلاپ سايلىنىدىغان ئەزاسى نامزاتلىرىغا ئاۋاز بەردى.

ساندۇقتىن بېلەت ئېلىنغان ۋە باش بېلەت نازارەتچىلىرى، بېلەت نازارەتچىلىرى، بېلەت ھېسابلىغۇچىلار ھېسابلاپ چىققاندىن كېيىن، پېڭ چۇڭ جۇ نەننىڭ 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلانغانلىقىنى جاكارلىدى. پۈتۈن مەيداندا يەنە بىر قېتىم قىزغىن ئالقىش ياڭرىدى.

خىزمەت گۇرۇپپىسىدىن مۇئاۋىنلارنى تەلەپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى (ئاخىرى 4 - بەتتە)

مۇھىم نۇقتىنى تۇتۇپ، ئومۇمىي دائىرىدىكى خىزمەتنى ئىلگىرى سۈرەيلى

گېزىتىمىز ئوبزورچىسى

پارتىيە 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 6 - ئومۇمىي يىغىنىدا ماقۇللانغان «ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پارتىيە بىلەن خەلق ئاممىسىنىڭ ئالاقىسىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى قارارى»دا: پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش ئىشىنى يېقىنقى ئىككى يىلدا جەزمەن چىڭ تۇتۇپ، ئۈنۈم ھاسىل قىلدىغان ۋەزىيەت قاتارىغا قويۇش كېرەك، دەپ كۆرسىتىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ «چىرىكلەشكەنلەرنى قەتئىي جازالاپ، پاك - ديانەتلىك بولۇشتا باشلامچى بولۇپ، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش توغرىسىدىكى ئون تۈرلۈك بەلگىلىمىسى»دىمۇ پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ بىرتەرەپ قىلىش لازىم، دەپ كۆرسىتىلدى. بۈگۈن گېزىتىمىزدە خەۋەر قىلىنغان ئاپتونوم رايونىنىڭ ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارنىڭ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، جەنۇبىي شىنجاڭ ۋە شىمالىي شىنجاڭغا خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتكەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر يېڭى سايلانغان بۇ نۆۋەتلىك ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭمۇ ئاۋالقىدەكلا پارتىيە ئىستىلى ۋە پاكلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، پارتىيە ئىچىدە ساقلىنىۋاتقان پاسسىپلىق ۋە چىرىكلىكنى تۈگىتىشكە قەتئىي بەل باغلىغانلىقىنى ئەكس ئەتتۈردى.

پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىشى ۋە ئومۇمنىڭ پۇلى ھېسابىغا ئۆيلىرىنى ئۆلچەمدىن ئاشۇرۇپ زىننەتلىشى، رېمونت قىلدۇرۇشى نۆۋەتتىكى چىرىكلىكنىڭ بىر خىل گەۋدىلىك ئىپادىسى بولۇپ، ئۇ ئېغىر ئاقىۋەت پەيدا قىلدى. ئالدىنقى يىللاردا بۇ تۈر قويۇننى تۈزىتىشتە دىگەندەك ئۈنۈم ھاسىل قىلىنمىدى، بۇنىڭدىكى مۇھىم سەۋەب شۇكى، بەزى پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە رەھبىرىي كادىرلار بۇ ئىشقا ئىدىيىۋى تونۇش جەھەتتىن ئەھمىيەت بەرمىدى، تۇسقۇنلۇققا ئۇچرىغاندا ئارىسالدى بولۇپ بىر قارارغا كېلەلمىدى، كەسكىن ئىش كۆرمىدى، بەزىلەر ھەتتا ئۆزى پاك بولمىغاچقا ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىدە سۈرەلمىلىك قىلدى ۋە قارشىلىق كۆرسەتتى، ۋاقتىدا، ئۈزۈل - كېسىل ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىشقا تەسىر يەتكۈزدى. شۇڭا بۇلتۇر 8 - ئايدا خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاش خىزمىتى باشلىنىش بىلەنلا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بۇ خىزمەتنى چىرىكلەشكەنلەرنى جازالاش، پارتىيە بىلەن خەلق ئاممىسىنىڭ ئالاقىسىنى قويۇقلاشتۇرۇش ۋە پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەشتىكى چوڭ ئىش سۈپىتىدە، ئاخىرىغىچە ئۇتۇشقا بەل باغلىدى. سەككىز ئايدىن بۇيان 6000 دىن ئارتۇق كادىر ئاجرىتىپ، ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى، بەزى جايلاردا ئىلگىرىلەش بولدى.

لېكىن تەرەققىيات يەنىلا تەكشى ئەمەس، بولۇپمۇ ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارنىڭ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنىڭ سۈرئىتى ئاستا. بۇ قېتىم ئاپتونوم رايون مۇھىم نۇقتىنى تۇتۇپ، ئاپتونوم رايون بويىچە خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش ۋەزىپىسىنى ۋاقتىدا، تولۇق ئورۇنداش ئۈچۈن خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتتى. شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمىزكى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە، خەلق ئاممىسىغا يېقىندىن تايىنىپ، ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنى ياخشى ئۇتىدىغانلا بولساق، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئوتتۇرىغا قويغان خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش نىشانىغا بۇ يىل جەزمەن يېتەلەيمىز!

شىنجاڭ بىناكارلىق ماشىنىلىرى زاۋۇتى «ئىككى ئاساسىي تەربىيە» ئارقىلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ خوجايىنلىق روھىنى ئۇرغۇتتى

ئۆز مۇخبىرىمىز ئۆمەر ھامۇت خەۋەر قىلىدۇ: شىنجاڭ بىناكارلىق ماشىنىلىرى زاۋۇتى رەھبەرلىكى ئۆتكەن يىل 9 - ئايدىن بۇيان ئىشلەپچىقىرىشتىن ئايرىپ نۆۋەت بىلەن تەربىيىلەش بىلەن كەڭ دائىرىدە تەربىيىلەشنى بىرلەشتۈرۈپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە بولغان «دۆلەتنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى ۋە ئاساسىي لۇشيەنى توغرىسىدىكى تەربىيە»نى چوڭقۇر، پۇختا ئېلىپ بېرىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ روھىي قىياپىتىدە كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش ياسىدى.

— رەھبەرلىك كۈچلۈك بولدى. زاۋۇت پارتكومى بىلەن زاۋۇت مەمۇرىيىتى «ئىككى ئاساسىي تەربىيە»نى بىرلىكتە تۇتتى. «ئىككى ئاساسىي تەربىيە»نى ئېلىپ بېرىشتىن بۇرۇن، زاۋۇتنىڭ پارتىيە، مەمۇرىيەت رەھبەرلىرى ئاۋۋال ئۆزلىرى بۇ ھەقتىكى ھۆججەتلەرنى تەكرار ئۆگىنىپ، «ئىككى ئاساسىي تەربىيە»نى ياخشى ئېلىپ بېرىش ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى ئۇستۇرۇشنىڭ ئۈنۈملۈك يولى ئىكەنلىكىنى، شۇڭا ئۇنى كارخانىلارنىڭ ئىدىيىۋى - سىياسىي خىزمىتىدە گەۋدىلىك ئورۇنغا قويۇش كېرەكلىكىنى بىردەك ھېس قىلدى. مۇشۇ ئاساستا 35 ياشتىن تۆۋەن ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە «ئىككى ئاساسىي تەربىيە» ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا كونكرېت پىلان ۋە تەدبىرلەرنى تۈزۈپ، زاۋۇت بويىچە بۇ خىزمەتنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇردى.

— «ئىككى ئاساسىي تەربىيە» خىزمىتىدە ئالتىنى ئەمەلىيلەشتۈردى: رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە ئۇنىڭ قارمىقىدا مەخسۇس ئىشخانا تەسىس قىلىندى، «ئىككى ئاساسىي تەربىيە» ئېلىپ بېرىشتا ئورۇن، ئۆگىنىش ماتېرىيالى، ئوقۇتقۇچى، تەشكىلىي ئىنتىزام، تەربىيىلەش ئوبيېكتلىرى ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى. ياش ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆگىنىشكە تولۇق قاتنىشىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، زاۋۇت تەشۋىقات، مائارىپ، ئەمگەك بۆلۈملىرى ۋە زاۋۇت ئىشچىلار مەكتىپى ئۆزئارا ماسلاشتى، مائارىپ

(ئاخىرى 4 - بەتتە)

سۈرەتتە: جياڭ زېمىن، ۋەن لى، ئاپىي ئاۋاڭجىنمېي قاتارلىق كىشىلەر مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسىنى تولۇقلاپ سايلاشقا ئاۋاز بەرمەكتە.

شىنخۇا ئاگېنتلىقى

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ئېلانى

ھازىر شۇنى ئېلان قىلىمىزكى، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 4 - يىغىنى 1991 - يىل 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى جۈمەنى 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلاپ سايلىدى.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - يىغىنىنىڭ ھەيئەت رىياسىتى

1991 - يىل 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى، بېيجىڭ

(شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 8 - ئاپرېل تېلېگراممىسى)

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى رەئىسىنىڭ بۇيرۇقى

43 - نومۇرلۇق

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - يىغىنىنىڭ قارارىغا ئاساسەن:

1 - زۇجيا خۇا گوۋۇيۈەنىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىلىقىغا تەيىنلەنسۇن، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلسۇن.

2 - جۇ رۇڭجى گوۋۇيۈەنىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىلىقىغا تەيىنلەنسۇن.

3 - چيەن چىچېن دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارلىقىغا تەيىنلەنسۇن.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىسى ياڭ شاڭكۈن

(شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 8 - ئاپرېل تېلېگراممىسى)

ئاپتونوم رايون بويىچە خىمىيە سانائىتى ساھەسىدىكى مەھسۇلاتلارنىڭ ئەلا سۈپەتلىك بولۇش نىسبىتى 46 پىرسەنتكە يەتتى

ئۆز مۇخبىرىمىز لۇ ۋېيچياڭ خەۋەر قىلىدۇ: قۇمۇل ۋىلايەتلىك خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، شىنجاڭ تۈزكۆل خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، شىنجاڭ «تيانشان» خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى، قۇمۇل «قىزىل يۇلتۇز» خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى ئىشلىگەن سۇسىز ناترىي سۇلفات، سانائەت ناترىي سۇلفىدى خىمىيە سانائىتى مىنىستىرلىكىنىڭ ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 3 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئاياغلاشقان ئاپتونوم رايونلۇق خىمىيە سانائىتى خىزمىتى يىغىنىدا يۇقىرىقى تۆت كارخانا تەقدىرلەندى. ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى جىن يۈنخۇي ئۇلارغا مۇكاپات تارقىتىپ بەردى.

7 - بەش يىللىق پىلان مەزگىلىدە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ خىمىيە سانائىتى ساھەسىدە 56 ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات بارلىققا كەلدى. بۇنىڭ ئىچىدە يەتتىسى مىنىستىرلىك بويىچە، 43 ى ئۆلكە بويىچە ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات بولدى. 7 - بەش يىللىق پىلانىنىڭ ئاخىرىدا ئاپتونوم رايون بويىچە خىمىيە سانائىتى ساھەسىدىكى مەھسۇلاتلارنىڭ ئەلا سۈپەتلىك بولۇش نىسبىتى 46.8 پىرسەنتكە يېتىپ، 6 - بەش يىللىق پىلانىنىڭ ئاخىرىدىكىدىن 24.38% ئېشىپ، ئاپتونوم رايونىمىز سانائىتىنىڭ 17 پىرسەنتلىك ئېشىش نىسبىتىدىن يۇقىرى بولدى. ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى جىن يۈنخۇي بۇنىڭدىن چەكسىز خۇشال بولدى، ئۇ خىمىيە سانائىتى ساھەسىدىن نۆۋەتتە قانات يايدۇرۇلغان «سۈپەت، تۈر، ئۈنۈم يىلى» پائالىيىتىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، يېڭى مەھسۇلاتلارنى تىرىشىپ ئىشلەپچىقىرىپ، ئەلا سۈپەتلىك بولۇش نىسبىتى ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى يەنىمۇ ئۇستۇرۇپ، خىمىيە سانائىتىنى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ مۇھىم تايانچ كەسىپى قىلىش ئۈچۈن تىرىشىشنى تەلەپ قىلدى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ روزى ھېيتلىق دەم ئېلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى

ئۆز خەۋەرىمىز. بۇ يىل 4 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ قاتارلىق ئون ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ئەنئەنىۋى بايرىمى — روزى ھېيت. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئىشخانىسى مۇشۇ ئاينىڭ 16 - كۈنى يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنى بىر كۈن دەم ئېلىشقا قويۇپ بېرىشنى بەلگىلىدى.

«ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۈچ كىتابنىڭ تارىخ ماتېرىياللىرىدىكى خاتالىقلاردىن 100 مىسال

تۈزگۈچى: چېن خۇا، ئۇيغۇر سايرانى، شۈي بوفۇ، چيەن بوچۇەن
تەرجىمە قىلغۇچى: ئەزىز يۈسۈپ، ئابلەت نۇردۇن

(بېشى گېزىتىمىزنىڭ 4 - ئاينىڭ 5 - كۈندىكى سانىدا)

16. خاتاسى: باتۇر تەڭرىقۇت لىۋباڭنىڭ ماۋچۇن ئاتلىق قىزىغا ئۆيلەنگەنىدى. («ئۇيغۇرلار»، 112 - بەت)

توغرىسى: «گاۋدى (پادىشاھ خەن گاۋزۇڭ) يەنە لىۋجىڭنى ئەۋەتىپ، خان جەمەتىدىن بولغان بىر خانىكىنى (مەلىكىنى) تەڭرىقۇتقا ئالچى قىلىپ بەردى، ھەر يىلى ھون ئېلىگە مەلۇم مىقداردا مەشۇت، يىپەك رەخت، ھاراق، گۈرۈچ ۋە باشقا ئوزۇق - تۈلۈكلەرنى ئەۋەتىپ تۇردى، قېرىنداشلىق ئەھدىسىنى تۈزدى.» («تارىخىي خاتىرىلەر. ھونلار ھەققىدە قىسسە»، «خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: لىۋباڭ بىلەن لۈيخۇ خانىشتىن تۇغۇلغان قىز چاڭ مەلىكە، ئۇنىڭ ئىسمى «ماۋچۇن» ئەمەس، «لۇيۈەن». (ئەسكەرتىش: تۇرغۇن ئالماس يۇقىرىدا ئېيتقان «ماۋچۇن» دېگەن سۆز خەنزۇچە تەرجىمىسىدە «ۋېڭجۇ» دېيىلگەن، ماۋچۇن دېگەن ئىسىم قايسى كىتابتىن ئېلىنغانىكىن؟ — ت) ۋېڭجۇ دېگەن سۆز «گۇڭجۇ» يەنى «مەلىكە» دېگەن سۆز بولۇپ، ئۇ خاس ئىسىم ئەمەس، بەلكى ئادەتتىكى بىر ئاتالغۇ. لىۋباڭ ئەسلىدە چاڭ مەلىكىنى باتۇرغا ياتلىق قىلماقچى بولغان، لېكىن لۈيخۇ خانىش ئۇنىمىغانلىقتىن، ياتلىق قىلالمىغان. باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ ئالغىنى خەن خاندانلىقى جەمەتىنىڭ باشقا بىر قىزى. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ باتۇر تەڭرىقۇت لىۋباڭنىڭ ماۋچۇن ئاتلىق قىزىغا ئۆيلەنگەن دېگىنى تارىخنى ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

17. خاتاسى: ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك ھون تەڭرىقۇتلۇقى ۋۇجۇدقا كەلگەن چاغدا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادلىرى ۋە ئۇلارغا قېرىنداش بولغان خەلقلەر قۇرغان بىر قانچە ئۇنلىغان خانلىقلار بار ئىدى. بۇ خانلىقلارنىڭ بەزىلىرى بايقال بويلىرىدا، كەڭسۇدا، بەزىلىرى بولسا ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە غەربىي ئاسىيادا ئىدى. بۇ خانلىقلارنىڭ ئىچىدىن مۇھىملىقلىرىنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن، جۇڭگونىڭ قەدىمكى چاغدا ئۆتكەن تارىخچىسى سىماچيەننىڭ «تارىخنامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە» ۋە «تارىخنامە. پەرغانە تەزكىرىسى»دىن ھەمدە بەن گۇنىڭ «خەن سۇلالىسى يىلنامىسى. غەرب ئەللىرى ھەققىدە قىسسە» دېگەن خاتىرىلەردىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ.

مانا شۇ مەنبەلەرگە ئاساسلانغاندا، مىلادىدىن ئۈچ ئەسىر بۇرۇن، بايقال كۆلىنىڭ ئەتراپلىرىدا شەرقىي ئۇيغۇر خانلىقى،

ئورۇشلاردا خىزمەت كۆرسەتكەن. باتۇر تەڭرىقۇت راغومىنى ئۇيسۇنلارغا خان قىلىپ تەيىنلەپ، پۈتۈن ئۇيسۇن ئاھالىسىنى ئۆزلىرىنىڭ يۇرتىغا قايتۇرغان. ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇيسۇنلار بىلەن ئۇلۇغ ياۋچىلار ئارىسىدا يەنە ئۇرۇش يۈز بەرگەن. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ناھايىتى ئېغىر مەغلۇبىيەتكە يولۇققان ئۇيسۇنلار ئىرسىن ۋادىسى (ئىڭشىيادا) ۋە خېشى كارىدورىدىن غەربكە قاراپ كۆچۈپ، ئىلى ۋادىسىغا بېرىپ يەرلەشكەن.

مەكتۇپتا ئېيتىلغاندەك، مىلادىدىن 176 يىل بۇرۇن باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ ئوغلى ئوڭ قول بىلگە خان ئىسيان كۆتۈرگەن ئۇلۇغ ياۋچىلار ئۈستىگە بېسىپ بېرىپ، ئۇلارنى قاتتىق جازالىغان. ئۇنىڭغا چىدىمىغان ئۇلۇغ ياۋچىلار ھونلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن خانىنىڭ ئايالى باشچىلىقىدا، غەربكە قاراپ كۆچۈپ، ئىلى ۋادىسىغا كېلىپ، ئۇ يەرگە يېڭىدىن كېلىپ ئورۇنلاشقان ئۇيسۇنلارنى ماكانلىرىدىن قوغلاپ چىقارغان. ئۇلۇغ ياۋچىلار ئىلى ۋادىسىدا 25 يىل تۇرغان. مىلادىدىن 150 يىل بۇرۇن، ھون تەڭرىقۇتى كۇنخانىنىڭ ياردىمىنى ئالغان ئۇيسۇنلار ئۇلۇغ ياۋچىلارغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنى ئىلى ۋادىسىدىن قوغلىدى. ئۇلۇغ ياۋچىلار ئىلى ۋادىسىدىن غەربىي جەنۇبقا سىلجىپ، قەشقەرگە كەلدى ۋە بۇ يەردە ئانچە ئۇزۇن تۇرمايلا، باكترىيە (ھازىرقى ئافغانىستاننىڭ شىمالىي قىسمى)گە ۋە ئامۇ دەريانىڭ ئوڭ قىرغىقىغا بېرىپ ئورۇنلاشتى. («ئۇيغۇرلار»، 119 - 121 - بەتلەر)

توغرىسى: «كىچىك بىر ئەمەلدارنىڭ ئەھدىنى بۇزغانلىقى ئارقىسىدا، ئوڭ ئۇغ خانىنى جازالاپ، ئۇنى غەربكە ياۋچىلار ئۈستىگە ئۇرۇشقا ئەۋەتتىم، تەڭرىنىڭ ئىنايىتى بىلەن سىپاھىگەلەرنىڭ خىل، ئاتلارنىڭ قاۋۇللۇقى ئارقىسىدا، ياۋچىلار تارمار قىلىندى.» («خەننامە. ھونلار ھەققىدە قىسسە»)

«ئۇلۇغ ياۋچىلار غەربتە ساكلار خانىنى مەغلۇپ قىلدى، ساكلار خانى جەنۇبقا يۈرۈپ ھىندىستانغا كەتتى، ئۇلۇغ ياۋچىلار ئۇنىڭ زېمىنىنى ئىگىلىدى. ئۇيسۇن كۈنبىيىسى ئۇلۇغ ياۋچىلارنى قاتتىق مەغلۇب قىلدى، ئۇلۇغ ياۋچىلار غەربكە كۆچۈپ باكتىرىيىگە كەتتى، ئۇنىڭ زېمىنىنى ئۇيسۇن كۈنبىيىسى ئىگىلىدى.» («خەننامە. غەربىي رايون تەزكىرىسى 2 - قىسىم»)

«بۇرۇن قۇدرەت تاپقان ۋاقىتلىرىدا ھونلارغا سەل قارىغان، باتۇر (مودۇ) تەڭرىقۇت تەختكە چىققاندىن كېيىن، لەشكەر تارتىپ ئۇلارنى تارمار قىلغان، ئاغا تەڭرىقۇت (روشات) تەختكە چىققاندىن كېيىن، ياۋچىلارنىڭ خانىنى ئۆلتۈرگەن ۋە ئۇنىڭ باش سۆڭىكىنى شاراپ قاچىسى قىلغانىكەن... ھونلاردىن

ئەلچىسى بىزنى تاشلاپ كەتسە، كۆسەن بىزنى چوقۇم ھالاك قىلىدۇ، مەن خەن ئەلچىسىنىڭ كېتىشىگە تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن) دېگەن ھەم قىلچى بىلەن ئۆزىنىڭ بويىنىنى كەسكەن. بەن چاۋ ئۇدۇنغا يېتىپ بارغاندا، خان - بەگلەر ۋە ئۇلاردىن تۆۋەنكىلەرنىڭ ھەممىسى ھۆكرەپ يىغلاپ: (خەن ئەلچىسىگە ئاتا - ئانىمىزغا سۆيۈنگەندەك سۆيۈنۈپ كەلگەنىدۇق، بىز سىزنى قويۇپ بەرمەيمىز) دەپ، بەن چاۋ مىنگەن ئاتنىڭ پۇتىغا ئېسىلىۋېلىپ ماڭدۇرغىلى قويمىغان. بەن چاۋ يەنە ئۆزىنىڭ غەربىي يۇرتقا كېلىشتىكى ئەسلى ئىرادىسىنى ۋە ئۇدۇن خەلقىنىڭ ئۇنى ماڭدۇرمايۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، يەنە سۇلىغا قايتقان. بەن چاۋ ئۇدۇنغا كەتكەندە، سۇلىنىڭ ئىككى شەھىرى قايتىدىن كۆسەنگە تەسلىم بولۇپ، سەفەرباي (ھازىرقى ئاقچى ناھىيىسى)نىڭ قوشۇنى بىلەن بىرلەشكەنىكەن. بەن چاۋ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، يۈز ئۆرۈپ تەسلىم بولغانلارنى تۇتۇپ كاللىسىنى ئالغان، سەفەرباينى مەغلۇپ قىلىپ، 600 دىن ئارتۇق ئادەمنى ئۆلتۈرگەن، شۇنىڭ بىلەن سۇلى قايتا تىنچلانغان.» («كېيىنكى خەننامە. بەن چاۋنىڭ تەرجىمىھالى»)

«ھونلار گۇاڭدى (ئۇدۇن ۋاڭى — ئەقىل ئالغۇينىڭ يەكەننى مۇنقەرز قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ، بەش سەركەردىنى كىنگىت، كۆسەن، سەفەرباي قاتارلىق 15 بەگلىككە ئەۋەتىپ، 30 مىڭ كىشىلىك قوشۇن ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇدۇنغا ھۇجۇم قىلدۇ، گۇاڭدى تەسلىم بولۇپ، ئوغلىنى تۇرغاق (گۆرۈ) قىلىپ بېرىدۇ ۋە ھەر يىلى يىپەك، يۇڭ توقۇلما بۇيۇملىرى بېرىشكە ۋەدە قىلىدۇ. قىش پەسلىدە ھونلار يەنە قوشۇن ئەۋەتىپ، شيەن (يەكەن خانى — ئەقىل ئالغۇچى)نىڭ تۇرغاقتىكى ئوغلى بۇ جۇجېڭ (بۇقۇچىن؟)نى يەكەن خانى قىلىپ تىكلەيدۇ، گۇاڭدى يەنە ھۇجۇم قىلىپ ئۇنى ئۆلتۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭ ئىنىسى چىلىنى يەكەن خانى قىلىپ تىكلەيدۇ، بۇ ئىش پادىشاھ جاڭدىنىڭ يۈەنخې 3 - يىلى بولغان.» («كېيىنكى خەننامە. غەربىي رايون تەزكىرىسى»)

ئىلاۋە: بەن چاۋ غەربىي رايونغا كەلگەندە، ئۇنىڭ بىلەن كەلگەنلەر ئاران 36 ئادەم ئىدى. ئۇلارنىڭ غەربىي رايوندىكى پائالىيەتلىرى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەن. بەن چاۋنىڭ غەربىي رايوندىكى پائالىيەتلىرى ۋە شەرقىي خەن قوشۇنلىرىنىڭ ھونلار ئۈستىدىن قىلغان غەلىبە قىلىشى ئارقىسىدا، غەربىي رايون ھونلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلغان. لېكىن ھونلار ئۆزلىرىنىڭ غەربىي رايونغا بولغان ھۆكۈمرانلىقىنىڭ قولدىن كېتىشىگە تەن بەرمەي، مىلادى 75 -

يىل پائالىيەت ئېلىپ بېرىش داۋامىدا، غەربىي رايوننى باشقۇرۇشتىكى ئومۇمىي پروگراممىسى ھەر قايسى كىچىك خانلىقلارنى ئۆز ئارا ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇش ئەمەسلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ بەن چاۋ ھەققىدىكى بايانلىرى تارىخىي پاكىتلارنى بۇرمىلاشلا بولۇپ قالماي، بەلكى ئۇنىڭغا ئاپتورنىڭ روشەن سىياسىي مەقسىتى سىڭگەن.

20. خاتاسى: خەن سۇلالىسى سىيانپىلار، ئۇرالار (بۇلار مىلادىنىڭ 85 - يىلى ھونلارغا قارشى ئىسيان كۆتۈرگەنىدى) ۋە جەنۇبىي ھونلارنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ، مىلادىنىڭ 85 -، 87 -، 90 -، 91 - يىللىرى غەربىي ھونلارنى بىر نەچچە قېتىم مەغلۇپ قىلدى. شەرقىي ھونلار ئۆز قېرىنداشلىرى بولغان غەربىي ھونلارنى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتقىشتا خەن سۇلالىسى ئۈچۈن جان تىكىپ كەتمەن چاپقان بولسىمۇ، ئەمما ئۆزلىرىمۇ ئاخىر مىلادىنىڭ 216 - يىلى ساۋساۋ تەرىپىدىن يوقىتىلدى. («ئۇيغۇرلار»، 143 - بەت).

توغرىسى: «ھونلارنى... جيەنئەن يىللىرىدا ۋېي خانلىقىنىڭ ۋۇدى خانى ئۇلارنىڭ قوۋمىنى بەش قىسىمغا بۆلۈپ، ھەر بىر قىسىمغا ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاقسۆڭەكلەرنى سەردار قىلىپ تىكلىدى، خەنزۇلاردىن ئەمىر لەشكەر قويۇپ ئۇلارنى نازارەت قىلدى. ۋېي خانلىقىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە سەردارلار كاھبەگ دەپ ئۆزگەرتىلدى. سول قىسىمنىڭ كاھبېگى ئون مىڭدىن ئارتۇق تۈتۈن ئۆيلۈكنى ئىدارە قىلغان بولۇپ، تەييۈەندىكى قەدىمكى زىشى ناھىيىسىدە تۇراتتى؛ ئوڭ قىسىمنىڭ كاھبېگى 6 مىڭدىن ئارتۇق تۈتۈننى ئىدارە قىلغان بولۇپ، چىشيەن ناھىيىسىدە تۇراتتى؛ جەنۇبىي قىسىمنىڭ كاھبېگى 3 مىڭدىن ئارتۇق تۈتۈننى ئىدارە قىلغان بولۇپ، پۇزى ناھىيىسىدە تۇراتتى؛ شىمالىي قىسىمنىڭ كاھبېگى 4 مىڭدىن ئارتۇق تۈتۈننى ئىدارە قىلغان بولۇپ، شىنشىڭ ناھىيىسىدە تۇراتتى؛ ئوتتۇرا قىسىمنىڭ كاھبېگى 4 مىڭدىن ئارتۇق تۈتۈننى ئىدارە قىلغان بولۇپ، دالىڭ ناھىيىسىدە تۇراتتى.»

«ۋۇدى خان تەختكە چىققاندىن كېيىن، چېگرا سىرتىدىكى ھونلارنىڭ داشۈي، سەينى، خېيەن قاتارلىق جايلاردىكى 20 مىڭدىن ئارتۇق تۈتۈنى ئەل بولدى، خان ئۇلارنى قوبۇل قىلىپ، خېشىدىكى قەدىمىي شەھەر يىپاڭنىڭ جەنۇبىغا ئورۇنلاشتۇردى. كېيىن ئۇلار يەنە جىن خانلىقىدىكىلەر بىلەن ئارىلاش ياشىدى، ئۇلار پىڭياڭ، شىخې، تەييۈەن، شاڭداڭ، لېپىڭ، دەيجۈن ۋىلايەتلىرىدىمۇ بار ئىدى. («جىننامە. ئەتراپتىكى باشقا قوۋملار ھەققىدە قىسسە»)

«جۇڭپىڭ يىللىرىدا، تەڭرىقۇت قانقۇي ئوغلى يۈفرانى قوشۇن باشلاپ، خەن سۇلالىسىنىڭ سېرىق ياغلىقلارغا جازا يۈرۈشى قىلىشىغا ياردەملىشىشكە ئەۋەتتى، ئارىدىن ئۇزاق

خاتىرىلەردىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ.

مانا شۇ مەنبەلەرگە ئاساسلانغاندا، مىلادىدىن ئۈچ ئەسىر بۇرۇن، بايقال كۆلىنىڭ ئەتراپلىرىدا شەرقىي ئۇيغۇر خانلىقى، يەنسەي دەرياسىنىڭ يۇقىرىقى ئېقىملىرىدا قىرغىز خانلىقى، هازىرقى زايسان ۋە ئالتاي ئەتراپلىرىدا ئوغۇز خانلىقى، هازىرقى گەنسۇنىڭ غەربىي كارىدورىدا، تىڭشىيانىڭ ئىرسىن ۋادىسىدا ئۇلۇغ ياۋچىلار بىلەن ئۇيسۇنلار خانلىقى بار ئىدى. ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تارىم ۋادىسىدا بولسا قارا شەهەر، كۈچا، ئاقسۇ، قەشقەر، يەركەنت، خوتەن، لولان خانلىقلىرى بار ئىدى. ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ غەربىدە بولسا پەرغانە خانلىقى، قاڭلى خانلىقى، غەربىي ئاسىيادا ئالانلار خانلىقى قاتارلىق دۆلەتلەر بار ئىدى. قاڭلى خانلىقى هازىرقى سەمەرقەند ئەتراپلىرىدىن تارتىپ بالقاش كۆلى بىلەن ئارال كۆللىرى ئارىسىدا ئىدى. ئالانلار دۆلىتى كاسپىي دېڭىزىنىڭ شەرقىي شىمال تەرەپلىرىدە ئىدى.

باتۇر تەڭرىقۇت مىلادىدىن 202 يىل بۇرۇن بايقال بويىدىكى (شەرقىي ئۇيغۇرلار) خانلىقى بىلەن يەنسەي دەرياسىنىڭ يۇقىرىقى ئېقىملىرىدىكى قىرغىز خانلىقىنى بويسۇندۇرۇۋالدى. باتۇر تەڭرىقۇت يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، كەڭسۇدىكى ئۇلۇغ ياۋچىلار ۋە ئۇيسۇنلارنى لىۋباڭنى قورشاۋغا ئېلىشتىن بۇرۇن (مىلادىدىن 200 يىل بۇرۇن)لا بويسۇندۇرۇۋالغانىدى. باتۇر تەڭرىقۇت ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۇيغۇر خانلىقلىرى بىلەن غەربىي ئاسىيادىكى بەزى دۆلەتلەرنى مىلادىدىن 177 يىلدىن بۇرۇنقى ۋاقىتقا كەلگەندە بويسۇندۇردى. («ئۇيغۇرلار»، 114 ـ 116 ـ بەتلەر)

ئىلاۋە: هونلار بىلەن دىڭلىڭ، قىرغىز، ئوغۇز، ئۇلۇغ ياۋچى، ئۇيسۇن، كىنگىت، كوسەن، سۇلى، ياركەنت، ئۇدۇن، كروران، پەرغانە، كانكىيە، ئالانلار ئوخشاش بولمىغان ئىرقتىكى قەبىلىلەر، ئۇلارنى قېتىش ـ قۇراش قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادلىرى ۋە قېرىنداش قەبىلىلىرى قۇرغان خانلىق قىلىپ كۆرسىتىش تارىخنى بۇرمىلاپ چۈشەندۈرگەنلىك ۋە تارىخنى ئۇيدۇرۇپ چىققانلىق. (بۇ هەقتە 11 ـ مەسىلىنىڭ ئىلاۋىسىگە قارالسۇن).

18. خاتاسى: ئەزەلدىن تارتىپ ئۆز ئارا قېرىنداش بولغان ئۇلۇغ ياۋچىلار، هونلار، ئۇيسۇنلار بىر ـ بىرىگە قوشنا بولۇپ ياشايتتى، ئۇلۇغ ياۋچىلار بىلەن ئۇيسۇنلار خېشى كارىدورىدا ياشىغان بولسا، هونلار ئۇلارنىڭ شەرقىدە — هازىرقى موڭغۇلىيە ۋە ئىچكى موڭغۇل دائىرىسىدە ياشايتتى.

مىلادىدىن ئۈچ ئەسىر بۇرۇن، ئۇلۇغ ياۋچىلار ئۇيسۇنلارغا هۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ خانى نانددۇمىنى ئۆلتۈرگەن، يايلاقلىرىنى بېسىۋالغان، مەغلۇپ بولغان ئۇيسۇنلار شەرققە قاراپ قېچىپ هونلار قانىتى ئاستىدا پاناهلانغانىدى. هونلار يېنىغا بارغان بوجو ئاتلىق ئۇيسۇن يابغۇسى (يابغۇ مەنسەپ نامى بولۇپ، باش ۋەزىرگە تەڭ) ئۆلتۈرۈلگەنىگە بىر نەچچە ئاي بولغان خانزادە راغومى (نانددۇنىڭ ئوغلى)نى ئېلىپ قاچقان. باتۇر تەڭرىقۇت خانزادە راغومىنى چوڭ قىلىپ، تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن. راغومى هونلار ئېلىپ بارغان

تارتىپ ئۇلارنى تارمار قىلغان، ئاغا تەڭرىقۇت (روشات) تەختكە چىققاندىن كېيىن، ياۋچىلارنىڭ خانىنى ئۆلتۈرگەن ۋە ئۇنىڭ باش سۆڭىكىنى شاراپ قاچىسى قىلغانىكەن... هونلاردىن يېڭىلگەندىن كېيىن، يىراقلارغا كۆچۈپ كەتكەن، پەرغانىدىن ئۆتۈپ، غەربتە باكتىرىيىگە هۇجۇم قىلغان ۋە ئۇنى بويسۇندۇرغانىكەن. جەيهۇن (ئامۇ) دەرياسىنىڭ شىمالىغا پايتەخت قۇرۇپ، خان ئوردىسى قىلغانىكەن.» («تارىخىي خاتىرىلەر. پەرغانە تەزكىرىسى»)

ئىلاۋە: ئۇلۇغ ياۋچىلار هونلار تەرىپىدىن مەغلۇپ قىلىنغان، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 174 ـ يىلىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە غەربكە كۆچكەن، ئاۋۋال ئىلى ۋادىسىغا بارغان هەم ساكلار خانىنىڭ زېمىنىنى ئىگىلىگەن، كېيىن ئۇيسۇن خانى راغومى ئۇلۇغ ياۋچىلارنى مەغلۇپ قىلغان، ئۇلۇغ ياۋچىلار يەنە غەربكە كۆچكەن. باكتىرىيىدىكى جەيهۇن دەرياسى بويىدا پايتەخت قۇرۇپ ماكانلاشقان.

تارىخنىڭ بۇ جەريانىنىڭ تەرتىپى ناهايىتى ئېنىق. ئاۋۋال ياۋچىلار ئىلى ۋادىسىغا كىرگەن، ئۇنىڭدىن سەل كېيىنرەك ئۇيسۇنلار ئۇ يەرگە بارغان. ئاپتور تارىخنىڭ بۇ تەرتىپىنى پۈتۈنلەي ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتكەن.

19. خاتاسى: بەن چاۋ تارىم ۋادىسىدىكى ئۇيغۇر خانلىقلىرىنىڭ ئۆز ئارا زىددىيىتىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى بىر ـ بىرى بىلەن كاللا سوقۇشتۇرۇپ، ئۆز ئارا ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ، كۆپلەپ قان تۆكۈلۈشكە سەۋەب بولدى.

بەن چاۋ مىلادىنىڭ 87 ـ يىلى، غەربىي هونلارنىڭ ئۇرخۇن دەرياسىنىڭ بويىدا سىيانپىلار بىلەن بولغان ئۇرۇشتا پاجىئەلىك مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، خوتەن، يەكەن، قەشقەر قاتارلىق خانلىقلارنى غەربىي هونلارغا سادىق بولغان كۈچا ۋە قاراشەهەر خانلىقلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا كۈشكۈرتۈپ، كۈچا، قاراشەهەر خانلىقلىرىنى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتقۇزدى. («ئۇيغۇرلار»، 142 ـ، 143 ـ بەتلەر)

توغرىسى: .(يۈڭپىڭنىڭ) 18 ـ يىلى (پادىشاھ شىيەنزۇڭ) (شىياۋمىڭ) قازا قىلىدۇ. كىنگىت جۈڭگو (ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك كۆزدە تۇتۇلىدۇ — نەقىل ئالغۇچى)نىڭ زور مۇسىبەت ئۈستىدە تۇرۇۋاتقانلىقىدىن پايدىلىنىپ، قورۇقچى بەگ چېن مۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، بەن چاۋ ياردەمسىز ـ يېتىم قالىدۇ، كۈچا، ئاقسۇ بىرلىكتە سۇلىغا هۇجۇم قىلىدۇ. بەن چاۋ پەنتو شەهىرى (قەشقەر كونىشەهەر ئەتراپى بولسا كېرەك)نى مۇداپىئە قىلىپ ساقلايدۇ، جۇڭ (سۇلى خانى — نەقىل ئالغۇچى) بىلەن باش ـ ئاياغ بولۇشۇپ، ئادەم ئاز، قورال كەم ئەهۋال ئاستىدا شەهەرنى بىر يىلدەك ساقلاپ قالىدۇ. پادىشاھ سۇزۇڭ تەختكە يېڭى چىققانلىقى، چېن مۇ يېڭىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكى ئۈچۈن، پادىشاھ بەن چاۋنىڭ يار ـ يۆلەكسىز، خەۋپ ئىچىدە قالغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، بەن چاۋنىڭ قايتىپ كېلىشىگە يارلىق چۈشۈرىدۇ. بەن چاۋ يولغا چىقماقچى بولغاندا، سۇلى بەگلىكى غەم ـ قايغۇغا چۆمىدۇ. ئۇنىڭ كاهىبگى لى يەن: (خەن

قىلىشى تارقىسىدا، غەربىي رايون هونلارنىڭ هۆكۈمرانلىقىدىن قۇتۇلغان. لېكىن هونلار ئۆزلىرىنىڭ غەربىي رايونغا بولغان هۆكۈمرانلىقىنىڭ قولدىن كېتىشىگە تەن بەرمەي، مىلادى 75 ـ يىلى (يۇڭپىڭ 18 ـ يىلى) خەن سۇلالىسىنىڭ غەربىي رايون چېرىكچى بەگ مەهكىمىسى تۇرۇشلۇق جاي جىنمەنچېڭ (هازىرقى جىمسار) شەهىرىگە ۋە لىۋجۇڭ (هازىرقى لۇكچۈن) شەهىرىگە هۇجۇم قىلغان. لىۋجۇڭ شەهىرى قورشاۋ ئىچىدە قېلىپ، سىرتتىن ياردەمگە ئېرىشەلمىگەنلىكتىن، هونلار تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغان. شۇ يىلى غەربىي رايون قورۇقچى بەگ مەهكىمىسىمۇ قولدىن كەتكەن. شەرقىي خەن هۆكۈمىتى بۇنداق ئەهۋالنى نەزەردە تۇتقان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە يىلمۇ يىل تەبىئىي ئاپەت يۈز بېرىپ، سىياسىي جەهەتتە، مالىيە جەهەتتە قىيىنچىلىققا يولۇققانلىقى ئۈچۈن، غەربىي رايون قورۇقچى بېگىنى قايتۇرۇپ كېتىشنى قارار قىلغان هەمدە بەن چاۋنىڭ لوياڭغا قايتىپ كېلىشىگە يارلىق چۈشۈرگەن. بەن چاۋنىڭ يارلىققا بىنائەن يولغا چىقماقچى بولغانلىقى هەققىدىكى خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، سۇلى كاهىبگى ئۆزىنىڭ بوينىنى كېسىپ، بەن چاۋنى ئېلىپ قالماقچى بولغان، ئۇدۇن خەلقى بەن چاۋ مىنگەن ئاتنىڭ پۇتىغا ئېسىلىۋېلىپ كەتكىلى قويمىغان.

بەن چاۋ سۇلىغا قايتىپ بارغاندا، غەربىي رايون ۋەزىيىتىدە ناهايىتى زور ئۆزگىرىش يۈز بەرگەن، هونلار تىيانشاننىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدىكى كەڭ جايلارنى ئىشغال قىلىۋالغان ۋە سۇلىدىن ئىچكى رايونلارغا بارىدىغان يولنى ئۈزۈپ تاشلاپ، بەن چاۋنى مۇهاسىرىگە ئېلىۋالغان. بەن چاۋنىڭ قول ئاستىدا هېچقانچە لەشكەر يوق ئىدى، ئەگەر مۇشۇنداق ئەهۋالدا، غەربىي رايوندىكى هەر قايسى ئەللەرنىڭ غېمىنى يېمىسە، خەن سۇلالىسى بىلەن يېقىن بولغان كىچىك خانلىقلارنى باشلاپ، هونلارنىڭ ئىتتىپاقچىلىرىغا زەربە بەرمىسە، بەن چاۋنىڭ غەربىي رايوندا پۇت تىرەپ تۇرالىشى تەس ئىدى.

ئارىدىن ئوت ـ بەش يىل ئۆتكەندىن كېيىن، يەنى مىلادى 80 ـ يىلى (جيەنچۇ 5 ـ يىلى) شەرقىي خەن هۆكۈمىتى مۇۋەققەت ئەمىر لەشكەر شۈگەننى مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرگە باش قىلىپ، بەن چاۋغا ياردەم بېرىشكە ئەۋەتكەن. مىلادى 91 ـ يىلى (يۇڭيۈەن 3 ـ يىلى)دىن كېيىن، شەرقىي خەن هۆكۈمىتى يەنە غەربىي رايون قورۇقچى بەگ مەهكىمىسى ۋە چېرىكچى بەگ مەهكىمىسى تەسىس قىلىپ، بەن چاۋنى قورۇقچى بەگ، شۈگەننى دورغاب قىلىپ تەيىنلىگەن.

بەن چاۋغەربىي رايوندا 30 نەچچە يىل پائالىيەت ئېلىپ بارغان، ئۇ غەربىي رايوندىن كېتىدىغان ۋاقىتتا، غەربىي رايون قورۇقچى بەگلىكىگە يېڭىدىن تەيىنلەنگەن رېن شاڭغا: «جانابىڭىزنىڭ مىجەزىڭىز چۇس، قولىڭىز قاتتىقتەك قىلىدۇ، كۆلنىڭ سۈيى بەك سۈزۈك بولسا، ئۇنىڭدا چوڭ بېلىق ياشىمايدۇ، هاكىمىيەت يۈرگۈزۈشتە ئۇۋەندىكلەر بىلەن ئەپلىشىپ ئىش قىلىش كېرەك. ئىشنى ئاسىندىن باشلاش، كىچىك سەۋەنلىكلەرگە كەڭچىلىك قىلىش، چوڭ ئىشلارنى ئۇتۇش كېرەك» دېگەن. بۇ بەن چاۋنىڭ غەربىي رايوننى باشقۇرۇشتىكى تەجرىبىسى ئىدى. بۇنىڭدىن بەن چاۋ غەربىي رايوندا 30 نەچچە

قوشۇن باشلاپ، خەن سۇلالىسىنىڭ سېرىق ياغلىقلارغا جازا يۈرۈشى قىلىشىغا ياردەملىشىشكە ئەۋەتتى، ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، قانقۇينى ئۆز ئېلىدىكىلەر ئۆلتۈرۈۋەتتى، يۇفرا ئۆز قوۋمى بىلەن خەنزۇلار يۇرتىدا قېپقىلىپ، ئۆزىنى تەڭرىقۇت دەپ ئاتىدى... يۇفرا ئۆلگەندىن كېيىن، ئىنىسى خوجۇچۇان تەڭرىقۇت بولدى، يۇفرانىڭ ئوغلى لىۋ باۋنى، يەنى يۈەنخەينىڭ ئاتىسىنى سول قول بىلىكخان قىلىپ تەيىنلىدى. ۋېي سۇلالىسىنىڭ ۋۇدى خانى ئۇلارنى بەش قىسىمغا بۆلۈپ، لىۋباۋنى سول قىسىمغا سەردار قىلدى، باشقا قىسىملارنىڭ سەردارلىرىنىڭ هەممىسى لىۋ دېگەن فامىلىنى جەمەت نامى قىلدى.» («جىننامە. لىۋ يۈەنخەي هەققىدە خاتىرە»)

ئىلاۋە: تۇرغۇن ئالماس بىرلىككە ۋە ئىناقلىققا ئىنتىلگەن تارىخىي شەخسلەرنى قارىلىغان ۋە هاقارەتلىگەن، ئۇنىڭ مۇشۇ مەسىلىدىكى سۆزى بۇنىڭ دەلىللىرىدىن بىرى. ئاپتور مۇشۇ ئابزاس باياندا مۇنداق ئىككى مەزمۇننى تەكىتلىگەن: بىرى: «شەرقىي هونلار ئۆز قېرىنداشلىرى بولغان غەربىي هونلارنى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىشتا خەن سۇلالىسى ئۈچۈن جان تىكىپ كەتمەن چاپقان» دەپ، ئۇزىنىڭ مۇهەببەت ۋە نەپرىتىنى ئوچۇق ئىپادىلىگەن. يەنە بىرى، تارىخنى ئۆزگەرتىپ، «شەرقىي هونلار ئاخىر ساۋ ساۋ تەرىپىدىن يوقىتىلدى» دېگەن ۋەقەلىكنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، شەرقىي هونلار (جەنۇبىي هونلار) ئۆزىگە ئۆزى قىلىپ، جاجىسىنى يېدى، دېگەن مەنىنى ئۇقتۇرماقچى بولغان. بۇ ئابزاستىكى خاتالىق ۋە ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئۆزىتىش ماتېرىيالى شۇنى بىلدۈرىدۇكى، شەرقىي هون (جەنۇبىي هون) «ئاخىر مىلادىنىڭ 216 يىلى ساۋ ساۋ تەرىپىدىن يوقىتىلدى» دېگەن سۆز هەقىقەتەن ئويدۇرۇپ چىقىلغان. ئاپتورنىڭ «شەرقىي هونلار خەن سۇلالىسى ئۈچۈن جان تىكىپ كەتمەن چاپتى» دېگەن سۆزىگە كەلسەك، ئۇنىڭ غەرىزى ئۆز ـ ئۆزىدىن مەلۇم.

21. خاتاسى: ئۆگى قاغان باشچىلىقىدا جەنۇبقا كۆچكەن ئۇيغۇرلار هەر جەهەتتىن ئېغىر ئەهۋالدا قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مىلادىنىڭ 841 ـ يىلى، ئۆگى قاغانغا بويسۇنمىغان هورموزد تېكىن ئۈچ قەبىلىنى باشلاپ كېتىپ، تاڭ سۇلالىسىگە تەسلىم بولدى. تاڭ ۋۇزۇڭ هورموزد تېكىن قاتارلىق ئۇيغۇر شاهزادىلىرىگە لى فامىلىسى ئاساسىدا تۆۋەندىكىچە ئىسىملارنى قويدى:

هورموزد تېكىن (لى سىجۇڭ)

ئاروچى (لى سىجېن)

سارۇۋچۇر (لى سىخۇي)

ئاياۋر (تارقان) (لى خۇڭشۇن)

ئۆز ئېلىدىن ۋە ئۆز خەلقىدىن يۈز ئۆرۈگەن بۇ خائىنلارنىڭ قىلمىشىغا چىدىمىغان ئۆگى قاغان مىلادىنىڭ 842 ـ يىلى تاڭ سۇلالىسىدىن ئۇلارنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن تاڭ ۋۇزۇڭ قاغانىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى. ئۆگى قاغان هورموزد تېكىن باشلىق خائىنلارنى قاتتىق جازالىماقچى بولغانىدى. («ئۇيغۇرلار»، 291 ـ، 292 ـ بەتلەر)

(ئاخىرى 3 ـ بەتتە)

(بېشى 2 - بەتتە)

توغرىسى: «[خۇيچاڭنىڭ] 2 - يىلى قىش ، 3 - يىلى ئەتىيازدا، ئۇيغۇرلاردىن پانكۇچ تېكىن بىلەن ئادۇنان تېكىن ئىككى قەبىلىنى، ئۇيغۇر مەلىكىسى مىجە خاتۇن بىر قەبىلىنى، تاشقى بۇيرۇق (ۋەزىر) جۇلۇق ئادىز بىر قەبىلىنى ۋە بارگاھ باش سانغۇنى سامۇن قاتارلىقلار يەتتە قەبىلىنى باشلاپ، جەمئىي 30 مىڭدىن ئارتۇق كىشى بىلەن ئارقا - ئارقىدىن يۇجۇ ئايمىقىغا كەلدى، ئۇلارنى ھەر قايسى ئايماقلارغا ئورۇنلاشتۇرۇش يارلىقى چۈشۈرۈلدى. ئۇنمىش (ھورموزد) تېكىن، ئاروچى، سارۋۇچۇرلار ئۈچ قەبىلىنى، ئۇيغۇر بۇيرۇقى ئاياۋىر قۇنشۇن، ئۇيغۇر دىۋان بېگى لوي خېڭ قاتارلىقلار ئۆز قوۋملىرىنى باشلاپ جېنۇغا كەلدى، ئۈچ قەبىلىنىڭ باشلىقلىرىنىڭ ھەممىسىگە لى فامىلىسى ئىنئام قىلىندى، ئۇلارنىڭ ئىسمى لى سىجۇڭ، لى سىجېن، لى سىخۇي، لى سىبىن دەپ ئاتالدى ھەم ئۇلارغا دىيانەتكە قايتقان ئەمەلدار دېگەن ئۇنۋان بېرىلدى... ئۇكا (ئۇگى) نىڭ قوۋمى داجۇڭنىڭ ئۈنجى يىلى يۇجۇغا كېلىپ تەسلىم بولدى، سەرگەردان بولۇپ يۈرگەنلىرى ئاچلىقتىن، سوغۇقتىن ئۆلۈپ، 100 مىڭ كىشىدىن ئاران 3000 چە ئادەم قالدى. ئۇكا سىڭلىسىنى شىرۋىلارغا ياتلىق قىلىپ، ئۇلارغا ئۇنى ئوبدان ئاسراشنى تاپشۇردى. ئۇيغۇرلارنىڭ ھوقۇقلۇق بۇيرۇقلىرىدىن ئىينچۇر ئىنىسى ئىنان تېكىننى قاغان قىلىش ئۈچۈن، ئۇيغۇر قوۋملىرىنى مەجبۇرلاپ، ئالتۇنتاغدا ئۇكا تېكىننى ئۆلتۈرگۈزدى.» («كونا تاڭنامە ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

«ئۇنمىش تېكىن ئۈچ قەبىلىنى ۋە تېكىن، قەبىلە ئاقساقاللىرىدىن 2000 ئاتلىق كىشىنى جېنۇغا باشلاپ كەلدى). ئۇنمىشنى ئوڭ قول ھىماتچى ئۇلۇغ سانغۇن قىلىپ، ئۇنىڭغا مەرپەت ئىناپچىخان، بەيئەتچى قوشۇننىڭ سەردارى دېگەن ئۇنۋانلارنى بېرىش، ئاروچىغا چېگرانى ئەمىن قىلغۇچى تۆرە، سارۋۇچورغا مەرپەتپەرۋەرتۆرە، ئورروسقا ئىنگشو ۋىلايىتىنىڭ تۆرىسى دېگەن ئۇنۋانلارنى بېرىش ھەمدە ئوزغان ئۇلۇغ سانغۇن، سول قول ھىماتچى، ھەيۋەتلىك ئۇلۇغ سانغۇن دېگەن ئۇنۋانى بېرىش، ئاياۋىرغا قورغاننى ئەمىن ئەتكۈچى تۆرە، ئوڭ قانات قوشۇنلارنىڭ ئۇلۇغ سانغۇنى دېگەن ئۇنۋاننى بېرىش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈرۈلدى... ئۇنمىش قاتارلىقلارغا خاندانلىق تەرىپىدىن لى فامىلىسى ئىنئام قىلىندى، ئۇنمىش لى سىجۇڭ دەپ؛ ئاروچى لى سىجېن دەپ؛ سارۋۇچۇر لى سىيى دەپ؛ ئورروس لى سىلى دەپ؛ ئاياۋىر لى خۇڭشۇن دەپ ئاتىلىپ، بەيئەتچى قوشۇننىڭ مۇئاۋىن سەردارلىرى بولدى.» («يېڭى تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: مىلادى 840 - يىلى (كەيچېڭنىڭ 5 - يىلى) ئۇيغۇر خانلىقى مۇنقەرز بولدى، مىلادى 847 - يىلى (خۇيچاڭنىڭ 3 - يىلى) ئۇيغۇرلارنىڭ ئۈچ تارمىقى غەربكە كۆچكەندىن باشقا، يەنە بىر قىسمى جەنۇبقا يۆتكىلىپ تاڭ سۇلالىسىگە تەۋە بولدى. ئۇلاردىن پانكۇچ، ئۇنمىش (ھورمۇزد) باشچىلىقىدىكى نەچچە 10

تارىخچىلىرى ئۆز ئەسەرلىرىدە تۈركلەرنى تىلغا ئالغان دېگەن سۆزنى پۈتۈنلەي غەرەزلىك ھالدا ئۆيدۈرۈپ چىققان.

23. خاتاسى: مىلادىنىڭ 629 - يىلى 11 - ئايدا چوغاي تاغلىرىنىڭ باغرىدا بولغان ئۇرۇشتا قاراخان مەغلۇب بولۇپ غەربكە — ئىنگشىيا تەرەپكە قاچتى.

مىلادىنىڭ 630 - يىلىنىڭ بېشىدا، قاراخاننى ئاسىنا سۇنىش ئاتلىق بىر خائىن بەگ جۇڭگو قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى لى جىڭغا تۇتۇپ بەردى. ئەينى ۋاقىتتا جۇڭگو قوشۇنلىرى ئەر - ئايال بولۇپ 100 مىڭدىن ئارتۇق تۈركنى ئەسىرگە ئالدى. ئەسىرگە ئېلىنغان تۈركلەر سەددىچىن سېپىلىنىڭ ئىچىدىكى جۇڭگو تېررىتورىيىسىگە كۆچۈرۈلدى. قاراخان باشلىق بىر تۈركۈم تۈرك بەگچەكلىرى (ئاسىنا ئۇرۇقىنىڭ جەمەتلىرى) چاڭئەنگە ئەكىلىندى. 630 - يىلدىكى بۇ مەغلۇبىيەتتە ئەسىر چۈشمەي قالغان تۈركلەرنىڭ بىر قىسمى ئوتتۇرا ئاسىياغا كەتكەن بولسا، بىر قىسمى شەرقىي ئۇيغۇرلارغا قوشۇلۇپ كەتتى. قاراخان مىلادىنىڭ 634 - يىلى چاڭئەندە ئالەمدىن ئۆتتى.

لى شىمىن 639 - يىلى شەرقىي تۈركلەرگە (ئەسىرگە چۈشكەن تۈركلەرنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ) ئاسىنا سىربا دېگەن كىشىنى قاغان دەپ جاكارلىدى. ئۇ، خەنزۇچە لى سىما دېگەن ئاتنى قوبۇل قىلدى. جۇڭگوغا ئىتائەت قىلغان بۇ قورچاق ھۆكۈمدار — ئاسىنا سىربانى ئەزلىدىن تارتىپ مۇستەقىل ياشاپ كەلگەن تۈركلەر قاغان دەپ ئېتىراپ قىلمىدى. («ئۇيغۇرلار»، 208 - بەت)

توغرىسى: «(جېنگۇەننىڭ 4 - يىلى ئېلىك قاغان قاراخان) قىيىن ئەھۋالدا قالغاچقا، باۋتېيشەن تېغىغا قاچتى، ئۇنىڭ يەنە نەچچە 10 مىڭ ئەسكىرى بار ئىدى، ئۇ جىشىلىسىنى ئەۋەتىپ، يالغاندىن گۇناھىنى تونۇغاندەك بولۇپ، بەيئەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. پادىشاھ مۇراسىمبەگ تاڭ جيەن، سانغۇن ئەن شيۈربى قاتارلىقلارغا ئۇلاردىن پادىشاھنىڭ نامىدا ھال سوراش ھەققىدە يارلىق چۈشۈردى. لى جىڭ تاڭ جيەن تۈركلەر ئارىسىدا تۇرۇۋاتىدۇ، دېمەك، تۈركلەر بىخارامان تۇرۇۋېتىپتۇ، دەپ ئويلاپ، ئويۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، تۈركلەرنىڭ قوۋمىنى قولغا چۈشۈردى. ئېلىك قاغان ئۈچقۇر ئاتقا مىنىپ، ئۆزى يالغۇز ئىشبارانىڭ قېشىغا قاچتى، پىيادە قوشۇننىڭ مۇئاۋىن سەركەردىسى جاڭ باۋشياڭ ئۇنى تىرىك تۇتۇۋالدى. ئىشبارانىڭ ئەمەلدارى سۇنىش شاد قوۋمى بىلەن تەسلىم بولدى. دۆلەتنى يىمىرىلگەندىن كېيىن، ئۇلار دىڭشياڭ، خېڭنەنلەردە يەنە باش كۆتۈردى، دائىرىسى چوڭ قوزغىلىقچە يەتتى.» («يېڭى تاڭنامە. تۈركلەر ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: ئېلىك قاغاننى ئىشبارانىڭ ئەمەلدارى سۇنىش شاد تۇتۇپ لى جىڭغا تاپشۇرۇپ بەرگەن ئەمەس، ئۇنى تاڭ سۇلالىسىنىڭ پىيادىلەر قوشۇنىنىڭ مۇئاۋىن سەركەردىسى جاڭ...

لى شىمىننى شۇ يەردىن تۇتۇپ چىقماقچى بولدى.

شۇ كېچىسى كورشاد باشچىلىقىدىكى 40 يىگىت تاڭ سۇلالىسى ئوردىسىغا بېسىپ كىردى. ئوردىدا قانلىق جەڭ يۈز بەردى. ئىسيانچىلارنىڭ ئاتقان ئوقى ۋە چاپقان قىلىچىدىن يۈزلىگەن ئوردا مۇھاپىزەتچىلىرى ئۆلدى. كورشاد ئوردا مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىپ قارا قىياندەك گۇركىرەپ يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، لى شىمىننى تۇتۇۋېلىشقا كۆزى يەتمەي، يولداشلىرىغا ئوردىدىن چېكىنىش بۇيرۇقىنى بەردى. كورشاد باشچىلىقىدىكى ئىسيانچىلار تاڭ ئوردىسىنىڭ ئاتخانىسىدىكى ئاتلارنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئاتلىنىپ ۋېيخې دەرياسىنىڭ بويىغا قاراپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىر پۈتۈن ئارمىيە قوغلاپ كەلدى. دەريانىڭ بويىدا بولغان جەڭدە ئىسيانچىلارنىڭ بىرنىمۇ يۈرەكسىزلىك قىلمىدى، ھەممىسى مەردلەرچە جەڭ قىلىپ، قىزىل قانغا بويىلىپ شەرەپ بىلەن قۇربان بولدى.

كورشاد ۋە ئۇنىڭ يولداشلىرىنىڭ جەستى ۋېيخې دەرياسىنىڭ سېرىق توپىلىق قىرغىقىدا قالدى. بىز كورشاد ھەققىدىكى بۇ مەلۇماتنى جۇڭگونىڭ تارىخىي يىلنامىلىرىدىن ئالدۇق.

تۈركلەرنىڭ مىللىي قەھرىمانى كورشادنىڭ ئىسيانى مەغلۇب بولغان بولسىمۇ، لېكىن شەرقىي تۈركلەر ئىچىدە ئازادلىق، مۇستەقىللىق كەيپىياتى بېسىلمىدى. شەرقىي تۈركلەرنىڭ مۇستەقىللىكنى قولغا كەلتۈرۈش ئارزۇسى تىنىك قىياغا ئۆزىنى ئۇرغان دەھشەتلىك دولقۇندەك داۋالغۇشقا باشلىدى. ئالىيجاناب خىسلەتلىك، شىر يۈرەك قەھرىمان كورشادنىڭ نامى خەلق ئازادلىقى ۋە مۇستەقىللىقى يولىدا كۈرەشكەن ۋە كۈرۈشۋاتقانلارنىڭ قەلبىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالدى ۋە ئالغۇسى. («ئۇيغۇرلار»، 209 — 211 - بەتلەر)

توغرىسى: «ئەلنى ئىدارە قىلىشقا پايدىلىق ئومۇمىي ئۆرنەكلەر» 195 - جىلد — «تاڭ سۇلالىسى ھەققىدە» 11 دە مۇنداق خاتىرىلەنگەن:

引自《资治通鉴》卷 196 “唐纪” 11 太宗贞观十三年（六三九）“夏，四月，戊寅，上幸九成宫。初，突厥突利可汗之弟结社率从突利人朝，历位中郎将。居家无赖，怨突利斥之，乃诬告其谋反、上由是薄之，久不进秩。结社率阴结故部落，得四十余人，谋因晋王治四鼓出宫，开门辟仗，驰人宫门，直指御帐，可有大功。甲申，拥突利之子于贺逻鹘夜伏于宫处，会大风，晋王未出，结社率恐晓，遂犯行宫，逾四重幕，弓矢乱发，卫士死者数十人。折冲孙武开等帅众备击，久之，乃退，驰人御厩，盗马二十余匹，北走，渡谓，欲奔其部落，追获，斩之。原贺逻鹘，投于岭表。”

ئىلاۋە: ئۈچ كىتاب ئاپتورى «ئۇيغۇرلار» دېگەن كىتابىدا يۇقىرىقى نەقىلنى خەنزۇچە بەرگەن. «ئەلنى ئىدارە قىلىشقا پايدىلىق ئومۇمىي ئۆرنەكلەر» دىن ئېلىنغان يۇقىرىقى نەقىلنىڭ مەنىسى مۇنداق: جېنگۇەننىڭ 13 - يىلى (مىلادى 639 - يىلى) ياز 4 - ئايدا تاڭ تەيزۇڭ (لى شىمىن) جيۇچېڭ قەسرى (ھازىرقى شەنشىدىكى لىنيۇ)گە سالقىنداشقا كەلگەندە،

چىقىرىلغان.

ئۈچىنچىدىن، يۇقىرىقى نەقىلدىكى جىنۋاڭ جى — لى شىمىننىڭ ئوغلى لى جى، يەنى كېيىنكى ۋاقىتتىكى تاڭ گاۋزۇڭ. «ئەلنى ئىدارە قىلىشقا پايدىلىق ئومۇمىي ئۆرنەكلەر» 3 1 - جىلد — «تاڭ سۇلالىسى ھەققىدە »گە ئاساسلانغاندا، لى جى جېنگۇەننىڭ 5 - يىلى (مىلادى 631 - يىلى) جىنۋاڭ بولغان. ئۈچ كىتاب ئاپتورى لى جىنى لى شىمىن دەپ، ئوغلىنى ئاتىسى قىلىپ قويۇۋېلا قالماي، ئەقىلگە مۇۋاپىق قىلىپ يېزىپ، كىتابخانلارنىڭ گۇمانىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا شۇ چاغدا چاڭئەندە بولمىغان لى شىمىن توغرىسىدا «يۇقىراچە ياسىنىپ كېچىسى چاڭئەن كوچىلىرىغا چىقىپ پۇقرالارنىڭ ئەھۋالىنى تىڭ - تىڭلايدىغان ئادىتى بار ئىدى» دېگەن ئويدۇرمىنى توقۇپ چىققان.

ئاپتور ئۆزى يازغان يۇقىرىقى تارىخىي ۋەقەلىكنىڭ «ئاساسىي بار»لىقىنى، قارىسىغا دېيىلمىگەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن، بۇ ھەقتىكى مۇناسىۋەتلىك مەلۇماتلارنى ئۆزگەرتكەندىن كېيىن «ئۇيغۇرلار» دېگەن كىتابىنىڭ 211 - بېتىگە كىرگۈزگەن، شۇ ئارقىلىق ئۇيغۇر كىتابخانلارنى ئالداپ، بۇ خىيالىي «قەھرىمان»نى «خەلق ئازادلىقى ۋە مۇستەقىللىقى يولىدا كۈرەشكەن ۋە كۈرۈشۋاتقانلارنىڭ قەلبىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالدۇرماقچى» بولغان. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ غەرىزى ۋە مەقسىتى مانا شۇ.

25. خاتاسى: ھاكىمىيەت تەشكىلىي ۋە ھەربىي تۈزۈمنىڭ خېلى مۇكەممەللىكىگە قارىغاندىمۇ ھونلار ئەلۋەتتە فېئوداللىق تۈزۈم شارائىتىدا ياشىغان.

ھونلارنىڭ ئىجتىمائىي تۈزۈمىنىڭ فېئوداللىق تۈزۈم ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار خېلى كۆپ. ئۇلار مىلادىدىن كۆپ ئەسىرلەر ئىلگىرى تۆمۈر تاۋلاشتا ئالدىنقى قاتاردا تۇرغان. ئۇلارنىڭ خەن سۇلالىسىگە يېزىپ ئەۋەتكەن مەكتۇپلىرىدىمۇ مەزمۇن ۋە بەدىئىي جەھەتتىن ناھايىتى يۇقىرى بىر سەۋىيە ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ. ھونلار مىلادىدىن بىر نەچچە ئەسىر بۇرۇنلا يەنسەي - ئۇرخۇن يېزىقىنى قوللانغان. («ئۇيغۇرلار، 106 — 107 - بەتلەر)

ھونلارنىڭ مىلادىدىن بىر نەچچە ئەسىر بۇرۇن يەنسەي - ئۇرخۇن يېزىقىنى قوللانغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار ئاز ئەمەس. يېقىنقى يىللاردا رۇس ئارخېئولوگلىرى ئىسسىقكۆلنىڭ بويىدىن بىر تۈرك شاھزادىسىنىڭ قەبرىسىنى تاپقان. قەبرىدىن تېپىلغان نەرسىلەر ئىچىدە بىر كۈمۈش تاۋاقمۇ چىققان. ئۇنىڭدا، يەنسەي - ئۇرخۇن يېزىقىنىڭ دەسلەپكى شەكلى بىلەن يېزىلغان خاتىرىلەر كۆرۈلگەن. بۇ مىلادىدىن بەش ئەسىر بۇرۇنقى چاغقا تەئەللۇق ئىكەن. بۇنىڭدىن باشقا، ھون تەڭرىقۇتلىرى خەن پادىشاھلىرىغا بىر نەچچە قېتىم مەكتۇپ يازغان. شۇ مەكتۇپلار ئەلۋەتتە يەنسەي - ئۇرخۇن يېزىقى بىلەن يېزىلغان — ئاپتور. («ئۇيغۇرلار»،

قىسمى جەنۇبقا يۆتكىلىپ تاڭ سۇلالىسىگە تەۋە بولدى. ئۇلاردىن پاڭكۈج، ئۈنمىش (ھورمۇزد) باشچىلىقىدىكى نەچچە 10 مىڭ كىشى يۈجۈ قاتارلىق جايلارغا كەلدى. تاڭ سۇلالىسى مەركىزىي ھۆكۈمىتى ئۈنمىش قاتارلىقلارنى ئەمەلگە تەيىنلەپ، ئۇلارغا ئۇنۋان - ئۇتۇغات بەردى، ئۇلارنىڭ قوۋملىرىنى بەيتەتچى قوشۇن قىلىپ، ئۈنمىش قاتارلىقلارنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا بەيتەتچى قوشۇننىڭ سەردارى، مۇئاۋىن سەردارى قىلىپ تەيىنلىدى. تاڭ سۇلالىسى يەنە ئۇلارغا لى فامىلىسىنى ئىنئام قىلدى ۋە ئىسىم قويدى. تارىخنىڭ تەرەققىيات يۈزلىنىشىدىن قارىغاندا، بۇ كىشىلەرنىڭ قىلغانلىرى ۋە تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرغانلىقى دۆلەتنىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى پرىنسىپىغا ئۇيغۇن، ئۇنى مەدھىيىلەش كېرەك. ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى ئۈنمىش قاتارلىقلارنى «خائىنلار» دەپ تىللىغان، پۈتۈنلەي خاتا مەيداندا تۇرۇپ، بۇ تارىخنى بۇرمىلىغان، ئۇلارغا ھەق - ناھەقنى ئاستىن - ئۈستىن قىلىپ باھا بەرگەن.

22. خاتاسى: «تۈرك» دېگەن نام قەدىمكى چاغلاردا، مەلۇم تارىخىي شارائىتتا، مەلۇم تېررىتورىيىدە ياشىغان تۈركلەرنىڭلا نامى بولۇپ، ئىتىنىك مەناغا ئىگە ئىدى. مەسىلەن: بۇ نام مىلادىيىدىن ئالتە ئەسىر بۇرۇن ئىدىل (ۋولگا)، يايىق (ئورال) دەريالىرىنىڭ بويلىرىدا ياشىغان تۈركلەرنى ۋە كېيىن ئالتايدا ياشىغان تۈركلەرنىلا كۆرسىتەتتى. «تۈرك» دېگەن نامنى ئەڭ دەسلەپ يۇنان ۋە روما (رىم) تارىخچىلىرى مىلادىيىدىن بەش ئەسىر بۇرۇنقى چاغدىن باشلاپ ئۆز ئەسەرلىرىدە تىلغا ئېلىشقا باشلىغان. يۇنان تارىخچىسى ھېرادوت (مىلادىيىدىن بەش ئەسىر بۇرۇن ئۆتكەن) تۈركلەرنى «يۇركائى» دەپ يازغان. روما تارىخچىسى فلىنۇس سېچىندوس (مىلادىنىڭ 23 - يىلى تۇغۇلۇپ، 79 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن) ۋە فومفىنىئوس (مىلادىنىڭ 1 - ئەسىرىدە ياشىغان)لار «تۈركائى» دەپ يېزىشقان. ئۇلار تىلغا ئالغان تۈركلەر — ئىدىل ۋە يايىق بويلىرىدا ياشىغان تۈركلەر ئىدى. جۇڭگونىڭ تارىخىي يىلنامىلىرىدىن «جۇ سۇلالىسى يىلنامىسى»دا «تۈرك» دېگەن نام ھېرادوتتىن 1100 يىل كېيىن (7 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا) تىلغا ئېلىندى. («ئۇيغۇرلار»، 178 - بەت)

توغرىسى: «تۈركلەر ھونلارنىڭ باشقا قوۋمى، ئۇرۇقىنىڭ فامىلىسى ئاشىنا. باشقىلىرى قەبىلىلەردۇر .... ئالتۇنتاغنىڭ كۈنگەي تەرىپىدە ئولتۇراقلاشقانلىرى جۇرجانلارغا تۆمۈرچى بولغان. ئالتۇنتاغ تۈركە شەكلىدە بولغاچقا، بۇ يەردە ياشىغانلارمۇ تەدرىجىي 〈تۈركلەر〉 دەپ ئاتالغان.» («جۇنامە. باشقا رايونلار تەزكىرىسى»)

ئىلاۋە: تۈركلەر تېلىلارنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، مىلادى 6 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا باش كۆتۈرۈپ چىققان. ئۇلار دەسلەپتە يەنىسەي دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىملىرىدا ياشىغان، كېيىن ئۆتۈكەندىكى شىمالىي تاغ ئەتراپلىرىغا كۆچكەن. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ مىلادىيىدىن ئالتە ئەسىر بۇرۇنلا تۈركلەر بار ئىدى دېگەن سۆزىنىڭ تارىخىي ئاساسى يوق. ئۇيۇنان، روما (رىم)

تۇتۇپ لى جىڭغا تاپشۇرۇپ بەرگەن ئەمەس، ئۇنى تاڭ سۇلالىسىنىڭ پىيادىلەر قوشۇنىنىڭ مۇئاۋىن سەركەردىسى جاڭ باۋشياڭ ئەسىر ئېلىپ پايتەختكە ئەۋەتىپ بەرگەن. «قاراخاننى ئاسىنا سۇنىش ئاتلىق بىر خائىن بەگ لى جىڭغا تۇتۇپ بەردى» دېگەن سۆز پۈتۈنلەي ئويدۇرۇپ چىقىلغان.

يۇقىرىقىلاردىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاپتور ئۆزىنىڭ سىياسىي ئېھتىياجىغا ئۇيغۇن بولمىغان كىشىلەرنى قارىلىغان، شۇ سەۋەبتىن، ئاشىنا سىربا (لى سىمو)نى «جۇڭگوغا ئىتائەت قىلغان بۇ قورچاق ھۆكۈمدار — ئاسىنا سىربانى ئەزەلدىن تارتىپ مۇستەقىل ياشاپ كەلگەن تۈركلەر دەپ ئېتىراپ قىلمىدى» دەپ كەم سۆندۈرگەن.

24. خاتاسى: «ئۇلارنىڭ ئارىسىدا، مۇستەقىل تۈرك قاغانلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، جۇڭگوغا ئەسىر بولۇپ قالغان تۈركلەرنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن مەخپىي ھالدا ھەرىكەت باشلاندى. بۇنداق مەقسەتنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھەرىكەتكە يېتەكچىلىك قىلغۇچى سۈۋار قاغاننىڭ كىچىك ئوغلى كورشاد ئىدى. كورشاد مىلادىنىڭ 630 - يىلى چەتئەلگە مەجبۇرىي كەلتۈرۈلگەن تۈرك بەگچەكلىرىدىن 40 يىگىتنى ئەتراپىغا توپلاپ بىر مەخپىي تەشكىلات قۇردى. تەشكىلاتنىڭ مەخپىي كېڭىشىدە ئۇلۇغ مەقسەت ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا كورشاد قاغان بولىدۇ دەپ ماقۇللاندى. لېكىن كورشاد بۇ تەلەپنى قوبۇل قىلماي، قاغان نامزاتلىقىغا ئۆز جىيەنلىرىدىن بىرىنى كۆرسەتتى، ئۇنىڭ تەكلىپى قارارىدىن ئۆتتى.

شەرقىي تۈركلەرنىڭ كورشاد باشچىلىقىدىكى ئازادلىق ھەرىكىتى مىلادىنىڭ 639 - يىلى 4 - ئايدا باشلانماقچى ئىدى، بۇ چاغدىكى تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لى شىمىن ئىدى. باشتا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، مىلادىنىڭ 630 - يىلى تاڭ قوشۇنلىرىغا ئەسىر چۈشكەن 100 مىڭدىن ئارتۇق تۈرك شىمالىي جۇڭگودا مەھكۇملۇقتا ياشايتتى.

كورشاد باشچىلىقىدىكى ئىسيانچىلار ئەتراپلىق پۇختا كېڭەشكەندىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ ھەرىكەت پىلانىنى ئاساسەن ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولدى. بىرىنچى باسقۇچتا، پادىشاھ لى شىمىننى تىرىك تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى تۈركلەر يۇرتىغا ئەكىتىپ گۆرۈگە تۇتۇۋېلىش، ئاندىن كېيىن لى شىمىننى قايتۇرۇپ بېرىش بەدىلىگە تاڭ سۇلالىسى پايتەختىدە نەزەربەند بولۇپ تۇرغان تۈرك بەگچەكلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش، ئىككىنچى باسقۇچتا بولسا، تۈركلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، شەرقىي تۈرك قاغانلىقىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش پىلانلاندى. كورشاد لى شىمىننىڭ يۇقىراچە ياسىنىپ كېچىسى چاكىنەن كوچىلىرىغا چىقىپ يۇقرالار ئارىسىدىكى ئەھۋالىنى تىڭ - تىڭلايدىغان ئادىتىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى تۇتۇپ كەتمەكچى بولدى. لى شىمىننى تۇتۇش پىلانلانغان ئاخشىمى ھاۋا بۇزۇلۇپ بوران چىقتى. لى شىمىن ئوردىدىن چىقمىدى. بۇنىڭدىن گۇمانلانغان كورشاد سىر مەلۇم بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، خان ئوردىسىغا بېسىپ كىرىپ،

ياز 4 - ئايدا تاڭ تەيزۇڭ (لى شىمىن) جيۇچېڭ قەسرى (ھازىرقى شەنشىدىكى لىنيۇ)گە سالقىنداشقا كەلگەندە، كورشادنىڭ سۇيىقەست قىلىش ۋەقەسى يۈز بەردى.

كورشاد تۈركلەرنىڭ قاغانى تولشاد تۇرىخاننىڭ ئىنىسى. جىنگۇەننىڭ 4 - يىلى (مىلادى 630 - يىلى) شەرقىي تۈركلەر مەغلۇب بولغاندىن كېيىن، تولشاد قاغان تاڭ سۇلالىسىگە تەسلىم بولغان، كورشاد ئاكىسى بىلەن بىللە چاڭئەنگە كەلگەن، تاڭ سۇلالىسى ئۇنى ئەمىر نەۋكەر (پادىشاھنىڭ ياساۋۇل باشلىقى) لىككە تەيىنلىگەن. كورشاد «ئائىلىدە بىكارچى، بەدخۇي» بولغاچقا، ئاكىسى تولشاد قاغان ئۇنى ئەيىبلىگەن، شۇڭا ئۇ كۆڭلىدە غۇم ساقلاپ، ئاكىسىغا ئىسيان كۆتۈرۈش ئۈچۈن سۇيىقەست پىلانلاۋاتىدۇ، دەپ تۆھمەت چاپلىغان. پادىشاھ ئەمەلىي ئەھۋالنى ئېنىقلىغاندىن كېيىن، كورشادنى تولىمۇ ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قېلىپ، ئۇزۇنغىچە ئۇنىڭ ئەملىنى ئۆستۈرمىگەن. كورشاد غەرىزى ئىشقا ئاشمىغاچقا، كۆڭلىدە نارازى بولۇپ، ئەسلى قەبىلىسىدىكى 40 نەچچە كىشىنى توپلاپ، جىنۋاڭ لى جى تۈن كېچىدە ئوردىدىن چىقىپ دەرۋازىنى ئېچىپ بېرىشكە مۇھاپىزەتچىلەرنى چاقىرغاندا ئوردا دەرۋازىسىدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ، پادىشاھنىڭ تۇرۇشلۇق جايىغا بېسىپ كىرىپ، زور ۋەقە پەيدا قىلىشنى پىلانلىغان. شۇ كۈنى كېچىسى كورشاد قاتارلىقلار تولشادنىڭ ئوغلى بارا قۇنى ئوردىنىڭ سىرتىغا مۆكتۈرۈپ قويغان، شۇ كۈنى ئاخشىمى بوران چىققاچقا، جىنۋاڭ جى سىرتقا چىقمىغان. بۇنىڭدىن كورشاد سىرىمىز پاش بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ گۇمانلىنىپ، ئەگەشكۈچىلىرى بىلەن ئوردىغا بېسىپ كىرىپ، تۆت توساقتىن ئۆتكەن، قالايمىقان ئېتىلغان ئوقيا ئوقىدا نەچچە ئون مۇھاپىزەتچى ئۆلگەن. ئوردىنىڭ چېرىكچى كاھىبگى سۇن ۋۇكەي باشچىلىقىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ باتۇرلارچە زەربە بېرىشى ئارقىسىدا، كورشاد باشچىلىقىدىكى توپىلاڭچىلار بىر مەھەل ئېلىشىپ باققاندىن كېيىن، غەرىزى ئىشقا ئاشمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئاتخانىغا بېرىپ 20 نەچچە ئاتنى ئوغرىلاپ قاچقان، تاڭ خاندانلىقى قوشۇنى ئۇلارنى قوغلاپ تۇتۇپ ئۆلتۈرگەن. باراقۇ كەچۈرۈم قىلىنىپ، لىڭنەنگە سۈرگەن قىلىنغان.

ئاپتور ئۆزى كەلتۈرگەن يۇقىرىقى نەقىلنىڭ ئەسلى مەنىسىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋەتكەن: بىرىنچى، كورشاد بىكارچى، بەدخۇي بىر نېمە، ئۇ ئەسكى ئىشلارنى قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاكىسىنىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچرىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاكىسىغا قىلغان بوھتانى ئىشقا ئاشماي، پادىشاھنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە ئۇچراپ، ئۇزاققىچە ئەملى ئۆستۈرۈلمىگەچكە، بۇنىڭغا كۆڭلىدە قاتتىق نارازى بولغان، شۇنىڭ بىلەن ئادەم توپلاپ توپىلاڭ كۆتۈرگەن. ئۈچ كىتاب ئاپتورى مۇشۇنداق ئادەمنى «ئالىيجاناب خىسلەتلىك، شىر يۈرەك قەھرىمان» دەپ كۆككە كۆتۈرگەن.

ئىككىنچى، ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ «شەرقىي تۈركلەرنىڭ كورشاد باشچىلىقىدىكى ئازادلىق ھەرىكىتى»ۋە «ئۇلار پىلاننى ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان» دېگەن سۆزلىرى پۈتۈنلەي ئاپتور تەرىپىدىن قارىسىغا ئويدۇرۇپ

بىر نەچچە قېتىم مەكتۇپ يازغان. شۇ مەكتۇپلار ئەلۋەتتە يەنىسەي - ئورخۇن يېزىقى بىلەن يېزىلغان — ئاپتور. («ئۇيغۇرلار»، 212 - بەت)

توغرىسى: «يېزىقى يوق بولۇپ، سۆزگە ئەمەل قىلىناتتى.» («تارىخىي خاتىرىلەر. ھونلار ھەققىدە قىسسە»)

«قويان ئۇرۇقىدىكىلەر سول تەرەپتە، لان ئۇرۇقىدىكىلەر بىلەن شۇبۇ ئۇرۇقىدىكىلەر ئوڭ تەرەپتە ئىدى، جىنايەت ئۆتكۈزگەنلەرنى تەكشۈرۈپ ئۆزى سوراق قىلىپ، جىنايىتىنىڭ ئېغىر - يېنىكلىكىگە شۇ مەيداندا ھۆكۈم قىلاتتى، يازما خاتىرە يوق ئىدى.» (كېيىنكى خەننامە. جەنۇبىي ھونلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: تەكىتلەپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك مۇنداق ئىككى نۇقتا بار: بىرىنچى، مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، ھونلارنىڭ يېزىقى بولمىغان. ھون تەڭرىقۇتلىرىنىڭ خانشىلار ۋە پادىشاھلارغا يازغان مەكتۇپلىرىغا كەلسەك، ئۇلارنى ھونلارغا تەسلىم بولغان خەنزۇلار يېزىپ بەرگەن، يەنە كېلىپ بۇ خەتلەر خەنزۇچە يېزىلغان. بۇنى ئالىملار ئومۇمىيۈزلۈك ئېتىراپ قىلغان. ھون تەڭرىقۇتلىرىنىڭ ئۈيسۇننىڭ غەربىدىكى ئەللەرگە ياكى باشقا جايلارغا يازغان مەكتۇپلىرىغا كەلسەك، ئۇ خەتلەرنىڭ قايسى يېزىقتا يېزىلغانلىقى توغرىسىدا ئېلىمىز ۋە چەت ئەل ئالىملىرى تېخى يەكۈن چىقارمىدى. ئىككىنچى، ئىسسىقكۆلنىڭ بويىدىن «بىر تۈرك شاھزادىسىنىڭ قەبرىسى تېپىلغان» دېگەن گەپكە كەلسەك، ئۈچ كىتاب ئاپتورى بىر قاتار مۇھىم ۋەقەلەرنى قەستەن يوشۇرغان ۋە بۇرمىلىغان. «سوۋېت قازاقىستان ئېنسىكلوپېدىيىسى»نىڭ 1 - توم 195 - بېتىدىن 198 - بېتىگىچە شۇ قېتىمقى قېزىش توغرىسىدا تەپسىلىي خەۋەر بېرىلگەن. سوۋېت قازاقىستان ئارخېئولوگلىرى شۇ قەبرىدىن چىققان يېزىق ئۈستىدە ئەتراپلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، بۇ خىل يېزىق قازاقىستاننىڭ قەدىمكى ئاھالىسى تەرىپىدىن ئىجاد قىلىنغان، دېگەن خۇلاسىنى چىقارغان ھەمدە بۇ يېزىقنىڭ ھازىرغىچە ئوقۇپ يېشىپ چىقالمىغانلىقى خەۋەر قىلىنغان. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ «ئۇنىڭدا، يەنىسەي - ئورخۇن يېزىقىنىڭ دەسلەپكى شەكلى بىلەن يېزىلغان خاتىرىلەر كۆرۈلگەن» دېگىنى پۈتۈنلەي قارىسىغا قىلىنغان ھۆكۈم.

26. خاتاسى: خەن سۇلالىسى مىلادىنىڭ 123 - يىلى بەن يۇڭنى 500 كىشىلىك قوشۇن بىلەن تارىم ۋادىسىغا ئەۋەتتى. بەن يۇڭ لۇكچۈن ئەتراپىدا پائالىيەت ئېلىپ بېرىپ، بەزى خانلىقلارنىڭ كۆچىگە تايىنىپ، ھونلارنىڭ تەسىرىنى تارىم ۋادىسىدىن قوغلاپ چىقىرىشقا ئورۇندى. بەن يۇڭ قوماۇلنى ئارتتۇالغان بولسىمۇ، لېكىن مىلادىنىڭ 124 - يىلى غۇيان خان باشچىلىقىدىكى ھونلار ئارقا قوشۇ خانلىقى بىلەن بىرلىشىپ، قۇمۇلدا تۇرىدىغان سۇيان باشچىلىقىدىكى خەن قوشۇنلىرىنى تارمار قىلىپ، سۇياننى ئۆلتۈردى. ئۇنىڭدىن

(ئاخىرى كېيىنكى ساندا)

زۇ جيا خۇانىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى

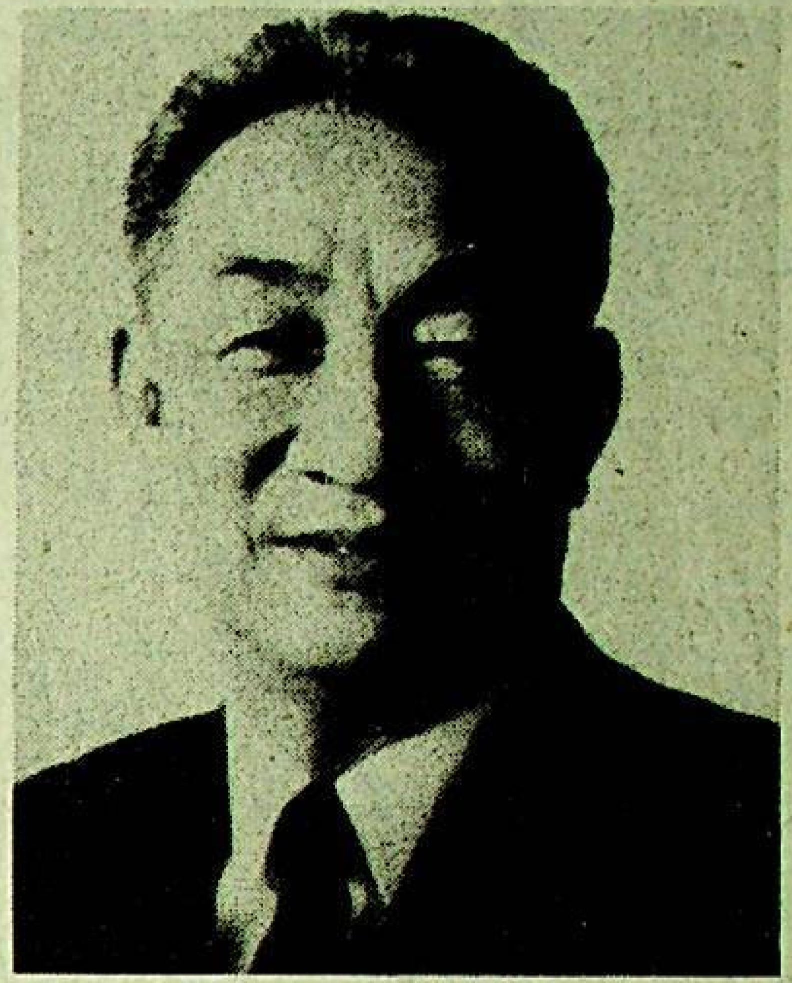

زۇجيا خۇا، 64 ياش، خەنزۇ، ئالىي مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە، ئالىي ئىنژېنېر، ج ك پ 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى.

زۇجيا خۇا 1944 - يىلى خۇەيىنەندە يېڭى 4 - ئارمىيىگە قاتناشقان، 1945 - يىل 6 - ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرگەن. 1946 - يىلدىن كېيىن ج ك پ ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ كاتىپى، رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى بولغان. 1948 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ موسكۋادا بورمان ئالىي سانائەت شۆيۈەنىنىڭ ماشىنىسازلىق فاكۇلتېتىدا ئوقۇپ، 1955 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن. شېنياڭ 2 - ستانوك زاۋۇتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە باش ئىنژېنېرى، زاۋۇت باشلىقى، 1 - ماشىنىسازلىق مىنىستىرلىكى ستانوك تەتقىقات ئورنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، پارتكوم شۇجىسى، 1 - ماشىنىسازلىق مىنىستىرلىكى ماشىنىسازلىق تەتقىقات ئاكادېمىيىسى پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، گوۋۇيۈەن دۆلەت مۇداپىئە سانائىتى ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، پارتگورۇپپىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، دۆلەت مۇداپىئە پەن - تېخنىكا سانائىتى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ھەربىي قورال - ياراق سانائىتى مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى، پارتگورۇپپىنىڭ شۇجىسى، دۆلەت ماشىنىسازلىق سانائىتى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى، پارتگورۇپپىنىڭ شۇجىسى، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى، قوشۇمچە ماشىنىسازلىق - ئېلېكترون سانائىتى مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى بولغان. 1989 - يىلىدىن ئېتىبارەن دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى، قوشۇمچە دۆلەت پىلان كومىتېتىنىڭ مۇدىرى، پارتگورۇپپىنىڭ شۇجىسى بولغان. يولداش زۇجيا خۇا ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزاسى، ج ك پ 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان. شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 8 - ئاپرېل تېلېگراممىسى.

جۇ رۇڭجىنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى

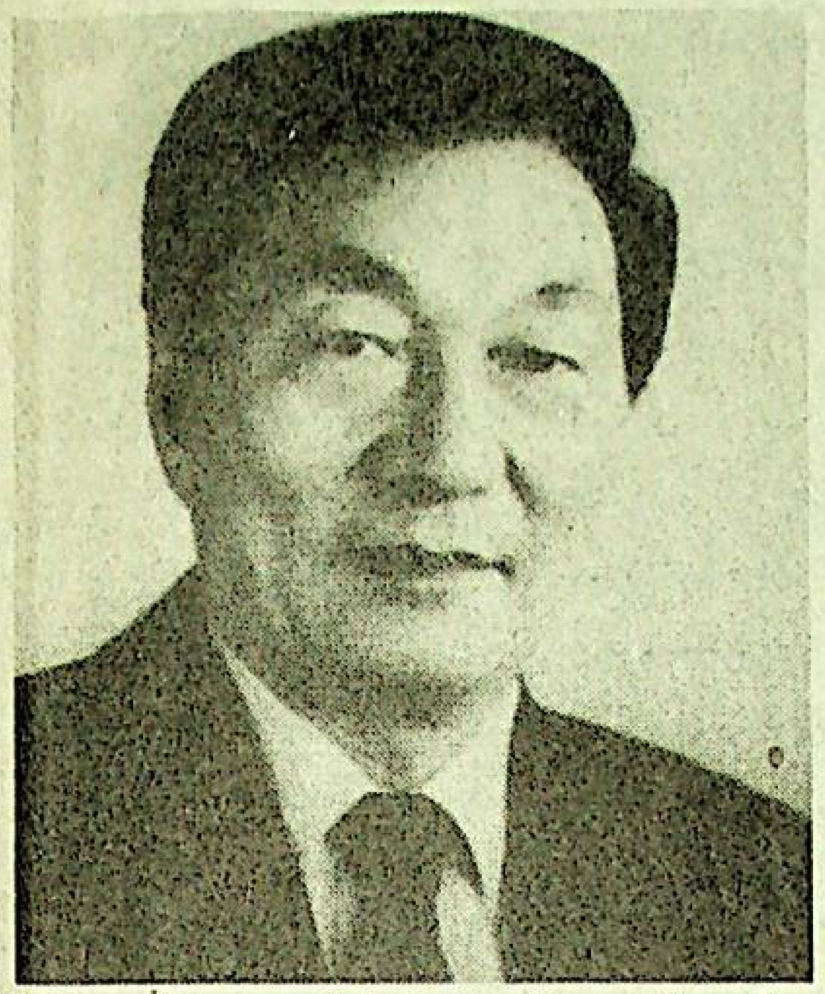

جۇ رۇڭجى، 62 ياش، خەنزۇ، ئالىي مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە، ئالىي ئىنژېنېر. 1948 - يىل 12 - ئايدا خىزمەتكە قاتناشقان، 1949 - يىل 10 - ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرگەن. ج ك پ 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزاسى.

جۇ رۇڭجى 1947 - يىلى چىڭخۇا داشۆسىنىڭ ئېلېكتر ماشىنىلىرى فاكۇلتېتىنىڭ ئېلېكتر ماشىنىلىرى ياساش كەسپىگە ئوقۇشقا كىرىپ 1951 - يىلى پۈتتۈرگەن. شەرقىي شىمال سانائەت بۆلۈمى پىلان باشقارمىسى ئىشلەپچىقىرىش پىلان ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، دۆلەت پىلان كومىتېتى يېقىلغۇ ئېنېرگىيە ئىدارىسى، ئۇنىۋېرسال ئىدارىسى، ماشىنىسازلىق ئىدارىسىنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى، مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى، نېفىت مىنىستىرلىكى تۇرۇبا يولى ئىدارىسىنىڭ ئېلېكتر ئېنېرگىيە - خەۋەرلىشىش قۇرۇلۇش شىركىتى ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مۇئاۋىن مۇدىر ئىنژېنېر، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى سانائەت ئىقتىسادىي تەتقىقات ئورنىدا ئىشخانا مۇدىرى، دۆلەت ئىقتىساد كومىتېتى يېقىلغۇ ئېنېرگىيە ئىدارىسىدا باشقارما باشلىقى، ئۇنىۋېرسال ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، تېخنىكا ئۆزگەرتىش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، دۆلەت ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، دۆلەت ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، پارتگورۇپپىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولغان. 1987 - يىلدىن كېيىن ج ك پ شاڭخەي شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، شاڭخەي شەھىرىنىڭ باشلىقى بولغان. 1989 - يىلدىن ئېتىبارەن ج ك پ شاڭخەي شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى، شاڭخەي شەھىرىنىڭ باشلىقى بولغان.

(شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 8 - ئاپرېل تېلېگراممىسى)

چيەن چىچېننىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى

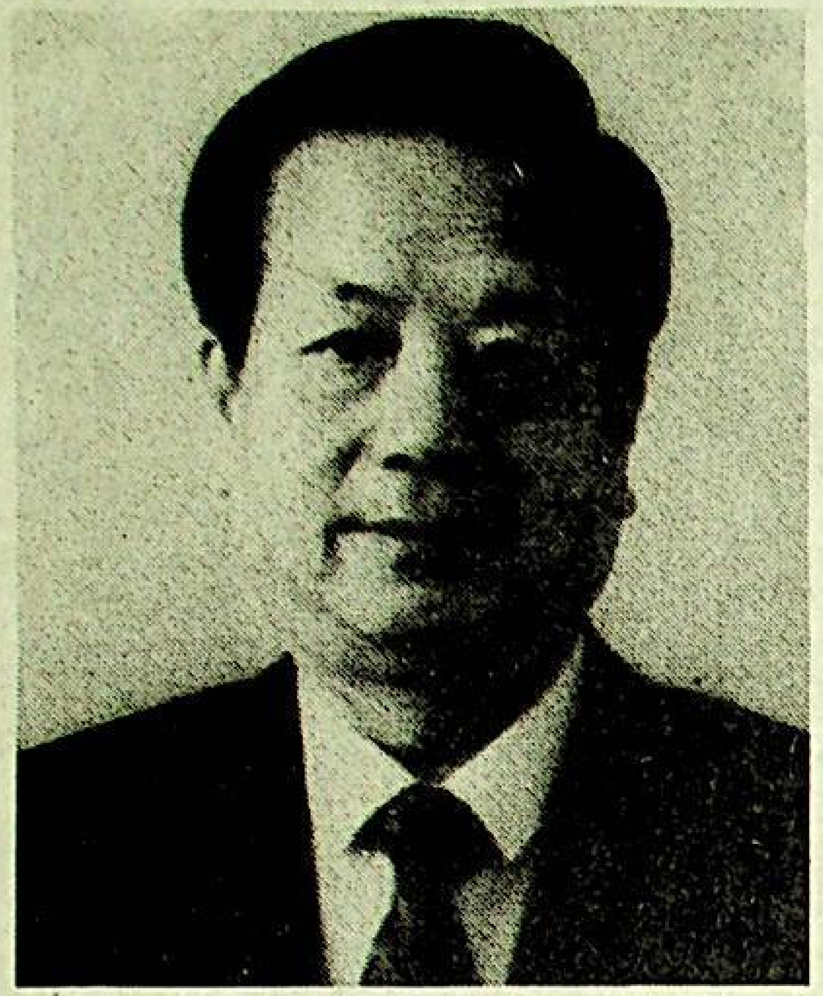

چيەن چىچېن، 63 ياش، خەنزۇ، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئالىي مەكتەپ سەۋىيىسىگە تەڭ. 1942 - يىلى 10 - ئايدا خىزمەتكە قاتناشقان. ج ك پ 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى.

چيەن چىچېن 1942 - يىلى شاڭخەي داتۇڭ داشۆسىنىڭ قارىمىقىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرگەندىن كېيىن پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى بولغان. 1945 - يىلدىن كېيىن ج ك پ شاڭخەي يەر ئاستى پارتىيە تەشكىلاتى ئوتتۇرا مەكتەپ رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ئوقۇغۇچىلار رايونلۇق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولغان، 1949 - يىلدىن كېيىن ج ك پ شاڭخەي شۈيخۇي، چاڭنىڭ، ياڭفۇ رايونلۇق كومىتېتلىرىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى، جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېت ئىشخانىسىنىڭ تەتقىقاتچىسى بولغان. 1954 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى مەركىزىي ئىتتىپاق مەكتىپىدە ئوقۇغان. 1955 - يىلدىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىمىزدا 2 - دەرىجىلىك كاتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، تەتقىقات ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، ئالىي مائارىپ مىنىستىرلىكى چەت ئەللەردە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار مەھكىمىسىدە باشقارما باشلىقى، تاشقى ئالاقە مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىنىڭ مەسلىھەتچىسى، گۋىنىيىدە تۇرۇشلۇق باش ئەلچى، دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكى، ئاخبارات مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى بولغان. 1982 - يىلدىن كېيىن دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى، پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولغان. 1988 - يىلدىن كېيىن دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى، پارتكومىنىڭ شۇجىسى بولغان.

(شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 8 - ئاپرېل تېلېگراممىسى)

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مەسئۇللىرى بىر قىسىم ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىنىڭ مۇزاكىرىسىگە قاتناشتى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 5 - ئاپرېل تېلېگراممىسى. 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 4 - يىغىنىغا قاتنىشىۋاتقان ۋەكىللەر بۈگۈن مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ خىزمەت دوكلاتى ۋە ھەيئەت رىياسىتىنىڭ 3 - قېتىملىق يىغىنى بېسىپ تارقاتقان تۈرلۈك بەلگىلىمە، قارار لايىھەلىرىنى داۋاملىق قاراپ چىقتى.

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي ...

ئەنزى، رۇڭ يىرېن، يې فېي، لياۋ خەنشېڭ، نى جىفۇ، چېن مۇخۇا، فېي شياۋتۇڭلار خۇنەن، شىزاڭ، شىنجاڭ، شاڭخەي، ئازادلىق ئارمىيە، چىڭخەي، خېنەن، خېيلۇڭجياڭ، جياڭسۇ ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىدىكى ۋەكىللەر بىلەن بىرلىكتە مۇزاكىرىگە قاتناشتى ھەمدە ۋەكىللەرنىڭ پىكىر ۋە تەكلىپلىرىنى ئاڭلىدى.

ۋەكىللەر ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى ۋە ئۇلارنىڭ دائىمىي ...

تۈزۈمى، خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ خەلققە ۋەكالەتەن دۆلەتنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈشى سوتسىيالىستىك دېموكراتىيىنىڭ مەركەزلىك ئىپادىسى، بۇ تۈزۈم ئەمەلىيەت داۋامىدا ئۈزلۈكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈلىدۇ. ئۇلار بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلەرنى ياخشىلاش توغرىسىدا توختالغاندا مۇنداق دېدى: مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاش-

مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مىللەتلەر كومىتېتى ئومۇمىي يىغىن ئۆتكۈزدى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، بېيجىڭ، 5 - ئاپرېل خەۋىرى. بۈگۈن ئاياغلاشقان مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش مىللەتلەر كومىتېتىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىدا مۇنۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى: 1991 - يىلى سىياسىي كېڭەش مىللەتلەر كومىتېتىنىڭ مەركىزىي خىزمىتى ج ك پ 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 7 - ئومۇمىي يىغىنى ۋە 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - يىغىنى، سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتى 4 - يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئون يىللىق پىلان ۋە 8 - بەش يىللىق پىلاننىڭ مىللىي رايونلاردا يولغا قويۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشتىن ئىبارەت.

يىغىن مۇنداق ھېسابلىدى: مىللىي رايونلاردىكى خەلق ئاممىسى ئومۇميۈزلۈك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا ئىنكاس قىلىپ، شۇ جاينىڭ مىللەتلەر خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، چوقۇم مەخسۇس تېمىلار بويىچە تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئەستايىدىل، ياخشى ئىشلەش بىلەن بىللە، بېيجىڭدىن باشقا جايدىكى ئەزالار ۋە ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بولغان ئالاقىنى كۈچەيتىپ، ئېھتىياجغا ئاساسەن مۇھاكىمە يىغىنى، سۆھبەت يىغىنى ۋە دوكلات يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، ئەھۋالنى ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش، ھەمكارلىقنى كۈچەيتىش كېرەك.

بىسىپ تارقىتىلغان تۈزۈلۈك بەلگىلىمە، قارار لايىھىلىرىنى داۋاملىق قاراپ چىقتى. مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىرى بىر قىسىم ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىگە بېرىپ ۋەكىللەرنىڭ پىكىرىنى ئاڭلىدى.

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن ۋەييۈەنجاڭلىرىدىن پېڭ چۇڭ، ئاپېي ئاۋاڭجىنمېي، سەيپىدىن

پىكىر ۋە تەكلىپلىرىنى ئاڭلىدى.

ۋەكىللەر ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرى ۋە ئۇلارنىڭ دائىمىي كومىتېتلىرىنىڭ خىزمەتلىرىنى يەنىمۇ كۈچەيتىش توغرىسىدا پىكىر بەردى.

پېڭ چۇڭ، چېن مۇخۋا قاتارلىق مۇئاۋىن ۋېيىۈەنجاڭلار ۋەكىللەرنىڭ پىكىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سۆز قىلدى. ئۇلار مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: خەلق قۇرۇلتىيى تۈزۈمى - دۆلىتىمىزنىڭ تۈپ سىياسىي

توغرىسىدا توختالغاندا مۇنداق دېدى.

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە خەلق ئاممىسى ئومۇمىيۈزلۈك كۆڭۈل بۆلىۋاتقان چوڭ - چوڭ مەسىلىلەرنى چۆرىدىگەن ھالدا خىزمەتلەرگە بولغان نازارەتچىلىك ۋە قانۇننىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا بولغان قانۇنىي نازارەتچىلىكنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا قانات يايدۇرىدۇ.

(بېشى 1 - بەتتە)

تارماقلىرىدىكىلەر ھەر قايسى سىنىپ، بەن، گۇرۇپپىلارغا چۈشۈپ تەربىيىلەش ئوبيېكتلىرىنىڭ ئىدىيىۋى ئەھۋالى، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئىگىلەپ، تەربىيىنى قاراتمىلىققا ئىگە قىلىپ، يېتەكلەشنى كۈچەيتتى.

— ئىشلەپچىقىرىش بىلەن تەربىيىلەش ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلدى. ئىشلەپچىقىرىشقا ئەسىر يەتكۈزمەسلىك، ئىۋەت بىلەن تەربىيىلەشكە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ باردى. ھەر قايسى سىنىپ، بەن، گۇرۇپپىلار ئۆگىنىشكە ۋاقىتدا ئادەم چىقىرىپ بېرىش بىلەن بىللە زاۋۇت چۈشۈرگەن ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى تولۇق ئورۇندىدى.

ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، كۆپ خىل شەكىللەردىن پايدىلىنىپ «ئىككى ئاساسىي تەربىيە» نى ياخشى ئېلىپ باردى. ئۆگىنىش نەتىجىسىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن تۈرلۈك شەكىللەردىن پايدىلىنىپ ئۆگىنىش مەزمۇنىنى، ئۆگىنىش ئۇنۇمىنى تەشۋىق قىلدى. «ئىككى ئاساسىي تەربىيە» دىن زېھىن سىناش مۇسابىقىسى، ئىمتىھان ئېلىش قاتارلىق پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ، ئۆگىنىشنىڭ چوڭقۇرلىشىشىنى ئىلگىرى سۈردى، بۇ يىل 4 - ئاينىڭ باشلىرىغىچە زاۋۇتتىكى 35 ياشتىن تۆۋەن ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ 97.5 پىرسەنتى ئىۋەت بىلەن تەربىيىلەپ بولۇندى. «ئىككى ئاساسىي تەربىيە» نى

ئېلىپ بارغاندىن كېيىن ئىلگىرىكى قىش پەسلىنى بوش ئۆتكۈزۈش ئەھۋالى جىددىي ئۆگىنىش ۋە نورمال ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشقا، ئىدىيە جەھەتتىكى چېچىلاڭغۇلۇق يۇقىرىدىن - تۆۋەنگىچە روھنى ئورغۇتۇشقا، ئىنتىزام ۋە ئىستىلدىكى بوشاڭلىق تىرىشىپ ئىشلەپ، جاسارەت بىلەن يۇقىرى ئۆرلەشكە ئۆزگەردى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆز زاۋۇتىغا بولغان مۇھەببىتى يەنىمۇ كۈچەيدى. نەتىجىدە، بۇ يىل 1-پەسىلدە يارىتىلغان مەھسۇلات قىممىتى پىلاندىكىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى. 3 - ئايدا سېتىپ چىقىرىلغان مەھسۇلات مىقدارى ئۆتكەن يىلى 1 - پەسىلدە سېتىپ چىقىرىلغان مەھسۇلات مىقدارىغا تەڭلەشتى.

يۈننەن گۈل چېكى - شىزاڭ مېھرگىياسى جەۋھىرى

خۇڭدا — سىزنىڭ ھەقىقىي ئېھتىياجىڭىز ®

ئىقتىدارى

※قان بېسىمىنى تەڭشەيدۇ، قاندىكى ماي تەركىبىنى تۆۋەنلىتىدۇ، قاندا مايسىمان تەركىب بەك كۆپىيىپ كېتىش كېسەللىكى قاتارلىق يۈرەك قان تومۇرى كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ۋە ئۇنىڭغا شىپا بولىدۇ.

※تاجسىمان قىزىل قان تومۇرىدىكى قان مىقدارىنى كۆپەيتىدۇ، قىزىل قان تومۇرى قېتىشىش كېسەللىكى ۋە يۈرەكتە قان يېتىشمەسلىك كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ۋە ئۇنىڭغا شىپا بولىدۇ.

※مەزى بېزى ياللۇغى ۋە ياشانغانلارنىڭ مەزى بېزى چوڭىيىپ كېتىش كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ۋە ئۇنىڭغا شىپا بولىدۇ، ھەزىم قىلىش يوللىرى يارىسىغا شىپا بولىدۇ.

※بىلىكنىڭ قان ھاسىل قىلىش ئىقتىدارىنى كۈچەيتىدۇ، خىمىيىلىك داۋالاش ۋە رادىئاكتىپ نۇرىدىن پەيدا بولغان ئاق قان ھۈجەيرىسى ئازىيىپ كېتىش كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ۋە ئۇنىڭغا شىپا بولىدۇ.

※بەدەننىڭ ئىممۇنىتېت كۈچىنى ئاشۇرىدۇ، ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ، ئەستە قالدۇرۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرىدۇ؛

※ئىشتىھانى ئاچىدۇ، ئۇيقۇنى ياخشىلايدۇ، چارچاشنى ئۆگىتىدۇ، ئەقلىي ئەمگەك قىلغۇچىلار ۋە نېرۋىسى ئاجىز كىشىلەرگە ئالاھىدە ئۈنۈم بېرىدۇ.

ساتقۇچى ئورۇن: ئۈرۈمچى يېڭى، ئالاھىدە دورىلار سودا دۇكىنى، ئۈرۈمچى شەھەرلىك دورا ماتېرىياللىرى شىركىتى، ئۈرۈمچى تىببىي دورا شىركىتى، دورا ماتېرىياللىرىنى سېتىۋېلىش - توپ تارقىتىش پونكىتى، تىببىي دورا پونكىتى، شىنجاڭدىكى ھەر قايسى تىببىي دورا، دورا ماتېرىياللىرى شىركىتى، تىببىي دورىلارنى پارچە سېتىش دۇكانلىرىدا سېتىلىدۇ.

خەلقئارادا ئالتۇن مېدال مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن

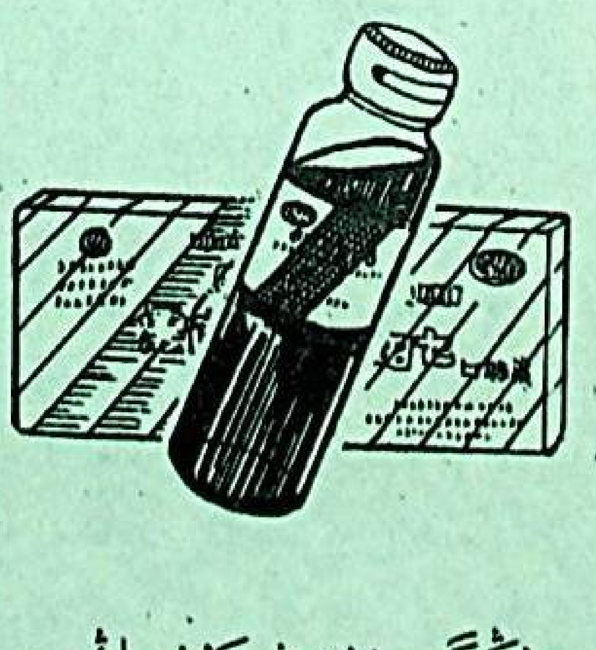

جۇڭگو يۈننەن كۈنمىڭ «خۇڭدا» دورا زاۋۇتى

4 - يىغىنى، سىياسىي كېڭەش 7 - خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، كۈچەيتىش كېرەك.

شىزاڭدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلدى

شىنخۇا ئاگېنتلىقى، لاسا، 5 - ئاپرېل خەۋىرى. شىزاڭنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىدىكى زاتلار بۈگۈن داغدۇغىلىق يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، ئاپتونوم رايون بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان 48 ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 65 ئىلغار شەخسنى تەقدىرلىدى.

شىزاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغان 40 يىلدا باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق، ھەمكارلىق ئىناقلىق ئاساسىدىكى سوتسىيالىستىك مىللەتلەر مۇناسىۋىتى شەكىللەندى. زاڭزۇ، خۇيزۇ، خەنزۇ، مېنبا قاتارلىق 22 مىللەت پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە تىنچ، ئىتتىپاق ئۆتۈپ ئۆزلىرىنىڭ گۈزەل يۇرتىنى بىرلىكتە گۈللەندۈرمەكتە. بۇ جەرياندا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئالغا بېسىشىغا كۈچ چىقارغان زور بىر تۈركۈم ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەر مەيدانغا كەلدى.

بۈگۈن تەقدىرلەنگەن ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنىڭ بەزىلىرى بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۆرەشتە كۆرۈنەرلىك نەتىجە ياراتقان، بەزىلىرى شىزاڭنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت، مائارىپ، پەن - تېخنىكا، سەھىيە ئىشلىرىغا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان؛ بەزىلىرى چېگرا رايوننى ماكان تۇتۇپ، شىزاڭدا يىلتىز تارتىپ، شىزاڭنى گۈللەندۈرگەن.

(بېشى 1 - بەتتە)

رايونلۇق چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش، پاكلىق قۇرۇلۇشىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى مەركەزنىڭ تەلىپى بويىچە يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە دەرىجىمۇ دەرىجە ئۆتۈشنى، ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاب بىر تەرەپ قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

خىزمەت گۇرۇپپىسى ئۆزىتىش يىغىنىدا جاڭ فۇسىن مۇنداق دېدى: خىزمەت گۇرۇپپىسى ۋىلايەت، نازارەت - ئىدارىلاردىكى پارتكوم، پارتگۇرۇپپىلىرى بىلەن زىچ ماسلىشىپ، ۋىلايەت، نازارەت دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئەستايىدىل ئىنقىلاب بىر تەرەپ قىلىشى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ۋىلايەت - ئوبلاست، نازارەت - ئىدارىلارنىڭ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاپ بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىشىگە ياردەملىشىش لازىم. پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ خۇسۇسىي ئۆي سېلىۋېلىش مەسىلىسىنى ئىنقىلاش خىزمىتىنى سىياسىي ۋەزىپە دەپ قاراپ، مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ تەلىپى بويىچە چىرىكلەشكەنلەرنى جازالاشتىكى چوڭ ئىش سۈپىتىدە ياخشى تۇتۇش لازىم.

ئادەم ئىزدەش توغرىسىدا ئېلان

بۈگۈر ناھىيىلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ خىزمەتچىسى ئېزىز مامۇت: سىز 1987 - يىلى 6 - ئايدا خىزمەت ئورنىڭىزدىن ئايرىلىپ چىقىپ كېتىپ قايتىپ كەلمىدىڭىز. مۇشۇ ئېلان چىقىرىلىپ بىر ئايغىچە قايتىپ كەلمىسىڭىز، مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمە بويىچە بىر تەرەپ قىلىمىز.

شىنجاڭ بۈگۈر ناھىيىلىك يېمەك - ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتى.

كىنوخانىلاردا

ئارتۇقچە قىزچاق

«شەرق شامىلى» كىنوخانىسىدا: بۈگۈن 12:50 تە، 3:10 دا، 5:20 دە، 7:30 دا؛

«تىنچلىق» كىنوخانىسىدا: بۈگۈن 9:40 تا، 11:50 تە، 2:00 دە، 4:10 دا، 6:20 دە، 8:30 دا؛

«1 - ماي» كىنوخانىسىدا: بۈگۈن 9:50 تە، 11:50 تە، 1:50 تە، 4:10 دا، 6:10 دا، 8:30 دا؛

«ئۆكتەبىر» كۇلۇبىدا: بۈگۈن 10:50 تە، 12:50 تە، 2:30 دا، 5:10 دا، 7:30 دا؛

«ئىتتىپاق» تىياتىرخانىسىدا: ئەتە 10:10 دا، 12:10 دا، 2:30 دا، 5:00 تە، 7:10 دا؛

«بەخت» كىنوخانىسىدا: ئەتە 11:50 تە، 2:20 دە، 4:50 تە، 7:10 دا.

بۇت كەينىدىكى كۆلەڭگۈ

«شەرق شامىلى» كىنوخانىسىدا: ئەتە 12:50 تە، 3:10 دا، 5:20 دە، 7:30 دا؛

«تىنچلىق» كىنوخانىسىدا: ئەتە 9:40 تا، 11:50 تە، 2:00 دە، 4:10 دا، 6:20 دە، 8:30 دا؛

«1 - ماي» كىنوخانىسىدا: ئەتە 9:50 تە، 11:50 تە، 1:50 تە، 4:10 دا، 6:10 دا، 8:30 دا؛

«ئۆكتەبىر» كۇلۇبىدا: ئەتە 10:50 تە، 12:50 تە، 2:50 تە، 5:10 دا، 7:30 دا.

ئۈرۈمچى رايونىنىڭ ھاۋا رايى: كۈندۈزى ۋە كېچىسى بۇلۇتلۇق بولىدۇ. تېمپېراتۇرا: 0℃ — 7℃ بولىدۇ، ئوت بال شامال چىقىدۇ.

«ئۇيغۇرلار» قاتارلىق ئۈچ كىتابنىڭ تارىخ ماتېرىياللىرىدىكى خاتالىقلاردىن 100 مىسال

تۈزگۈچى: چېن خۋا، ئۇيغۇر سايرانى، شۈي بوفۇ، چېن بوچۈەن

تەرجىمە قىلغۇچى: ئەزىز يۈسۈپ، ئابلەت نۇردۇن

(بېشى ئۆتكەن سانلاردا)

كېيىن، ئالدى قوشۇ خانلىقىنى بويسۇندۇرۇپ، شەرقتىن غەربكە بارىدىغان قاتناشنى تىزگىنلىۋالدى. مىلادىنىڭ 127 - يىلى خەن پادىشاھى بەن يۇڭنى جىنايەت ئۆتكۈزدى، دەپ قايتۇرۇپ ئەكىتىپ زىندانغا تاشلىدى. («ئۇيغۇرلار»، 143 -، 144 - بەتلەر)

توغرىسى: «شىمالىي ھونلار بەگلىكلەرنى يەنە تەۋە قىلىۋېلىپ، چېگرا رايونغا 20 نەچچە يىل پاراكەندىچىلىك سالدى. دۇنخۇاڭنىڭ ۋالىيسى ساۋزۇڭ ئۇلارنىڭ زالىملىقىنىڭ دەردىنى تارتتى، يۇەنچۇنىڭ 6 - يىلى پادىشاھ دورغاب سۇبان باشچىلىقىدىكى مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى ئىۋۇرغولغا بىرىپ ئورۇنلىشىپ، ئۇ يەردىكىلەردىن ھال - ئەھۋال سوراشقا ئەۋەتتى. ئالدى قاغقىل خانى بىلەن پىشامشان خانى تەسلىم بولدى. بىر نەچچە ئايدىن كېيىن، شىمالىي ھونلار يەنە ئارقا قاغقىل خانى بىلەن بىرلىكتە سۇبان قاتارلىقلارغا ھۇجۇم قىلىپ، سۇباننى ئۆلتۈردى، ئالدى قاغقىل خانىنى مەغلۇب قىلىپ قوغلىۋەتتى.» («كېيىنكى خەننامە. غەربىي رايون تەزكىرىسى»)

«يەنگۇاڭنىڭ 2 - يىلى يازدا، بەن يۇڭ يەنە غەربىي رايون دورغابى بولدى، ئۇ 500 ئەسكەرنى باشلاپ لۈكچۈنگە كېلىپ ئورۇنلاشتى، كېيىنكى يىلى 1 - ئايدا، بەن يۇڭ كروراندا بىرىپ، پىشامشاننى بەيئەت قىلدۇردى، شۇڭا ئۇنىڭغا ئۈچ يىپەك بەلباغ ئىنئام بىرىلدى.» («كېيىنكى خەننامە. بەن چاۋنىڭ تەرجىمھالى، قوشۇمچە بەن يۇڭنىڭ تەرجىمھالى»)

(يۈڭجيەنىڭ) 2 - يىلى، بەن يۇڭ يەنمبىڭ (كىنگىت خانى-نەقىل ئالغۇچى)غا ھۇجۇم قىلىش توغرىسىدا ئىجازەت سورىدى. شۇنىڭ بىلەن دۇنخۇاڭ ۋالىيسى جاڭ لاڭ خېشىدىكى ئۈت ۋىلايەتنىڭ 3000 ئەسكىرى بىلەن بەن يۇڭغا ياردەمگە ئەۋەتىلدى. ھەر قايسى بەگلىكلەردىن 40 مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر سەپەرۋەر قىلىنغانچىقا، ئاتلىقلارنىڭ ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ ئاتلىنىشىغا توغرا كەلدى. بەن يۇڭ جەنۇبىي يول بىلەن، جاڭ لاڭ شىمالىي يول بىلەن مېڭىپ، بەلگىلەنگەن مۇددەتتە كىنگىتقا بارماقچى بولدى. لېكىن جاڭ لاڭ بۇرۇن گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولغاچقا، بۇ قېتىم ئۇھپە يارىتىپ گۇناھىمنى يۇيىمەن دەپ ئويلاپ، جۇلگوەن قورۇقىغا ئالدى بىلەن يېتىپ كەلدى ھەمدە ئەمىر لەشكەر ۋە سەركەردىلەرنى قوشۇن بىلەن ئالدىنقى سەپتە جەڭ قىلىشقا ئەۋەتىپ، 2 مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى ئۆلتۈردى ۋە ئەسىر ئالدى. يەنمبىڭ ئۆلۈمدىن قورقۇپ، ئەلچى ئەۋەتىپ تەسلىم بولۇشنى تەلەپ قىلدى، جاڭ لاڭ

ئاكادېمىيىسى نەشر قىلغان «سەمەرقەند تارىخى»نىڭ 9 - بېتىدە مۇنداق دېيىلگەن: مىلادىدىن بۇرۇنقى 7 -، 6 - ئەسىرلەردە ھازىرقى سەمەرقەند ئەتراپىدىكى بىر دۆڭلۈككە قەلئە سېلىنغان، بۇ قەلئەنى ئايلىنىپ ئۆتىدىغان بىر دەريا بولۇپ، بۇ دەريانىڭ نامى سىياب بولغاچقا، بۇ قەلئە شۇ دەريانىڭ نامى بىلەن ئاپراسىياب دەپ ئاتالغان. شۇ كىتابتا بۇ قەلئەنىڭ ئەسلى شەكلى سىزىلغان خەرىتىمۇ بېرىلگەن. بۇ كىتابتا يەنە «شاھنامە» قاتارلىق ئەسەرلەردە ئۇچرايدىغان ئەفراسىيابنىڭ پەقەت رىۋايەتتىكى شەخس ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن.

ئىككىنچى، «يېڭى تاڭنامە»نىڭ جۇڭخۇا كىتابچىلىق ئىدارىسى 1975 - يىلى نەشر قىلغان نۇسخىسىنىڭ 6047 - بېتىدە ئۇڭگا ئىكىن (ئۇڭگا ئالپ ئەر دەپمۇ ئاتىلىدۇ — نەقىل ئالغۇچى) دېگەن بىر تۈرك ئوفتسېرىنىڭ بېشبالىق (جىمسار) قەلئەسىنىڭ ئۈۋىدە جەڭ قىلىپ ئۆلگەنلىكى بايان قىلىنغان. ئۇ چاغ مىلادى 714 - يىلى ئىدى.

ئۈچ كىتاب ئاپتورى ئالدى بىلەن بۇ تۈرك ئوفتسېرىنى «تۈركىي تىللار دىۋانى»دىكى ئالپ ئەر تۇڭگا قىلىپ قويغان، ئاندىن كېيىن ئالپ ئەر تۇڭگانى ئىران ئەپسانىلىرىدىكى ئەفراسىياب قىلىپ قويغان. بۇ ھەقىقەتەن تولىمۇ بىمەنىلىك.

28. خاتاسى: توبالار مىلادىنىڭ 471 - يىلى پايتەختىنى داتۇڭ شەھىرىدىن لوياڭغا يۆتكىدى. توبالار شەرقىي تۇرالارنىڭ ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچلىرىدىن پايدىلىنىپ كۈچلۈك دۆلەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەندىن كېيىن، مىلادىنىڭ 498 - يىلى چاڭجياڭ دەرياسى ۋادىسىدىكى جەنۇبىي چى خانلىقى (مىلادىنىڭ 479 - يىلىدىن 502 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن)غا كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلاندى. شۇ چاغدا شىمالىي ۋېي خانلىقىنىڭ خانى شاۋۋېندى (مىلادىنىڭ 471 - يىلىدىن 499 - يىلىغىچە خان بولغان) شەرقىي تۇرالارغا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئۆزىنىڭ جەنۇبىي چى خانلىقىغا قىلىدىغان ھۇجۇمىغا شەرقىي تۇرالارنىڭ كۆپ سانلىق قوشۇن بىلەن كېلىپ قاتنىشىشىنى تەلەپ قىلدى. شەرقىي تۇرالار ئۇيغۇر قەبىلىسىنىڭ خانى شۇقابەگنى ئۆزلىرىگە خان قىلىپ كۆتۈرۈپ، شاۋۋېندىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدى. ئۆز تەلىپىنىڭ رەت قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان شاۋۋېندى يۈ ۋېنبۇ قوماندانلىقىدا، ناھايىتى ئۇرغۇن كىشىلىك قوشۇننى شەرقىي تۇرالارغا قارشى ماڭدۇردى. شۇقا باشچىلىقىدىكى شەرقىي تۇرا قوشۇنلىرى يۈۋېنبۇ قوماندانلىقىدىكى شىمالىي ۋېي قوشۇنلىرىنى تارمار

غەربىدىكى جايلاردا ياشىغان، شەرقىي جىن سۇلالىسى دەۋرىدە، ئۇلارنىڭ بەزى قەبىلىلىرى جەنۇبقا ئۇرخۇن دەرياسى، تۇغلا دەرياسى بويلىرىغا كۆچكەن، بەزىلىرى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ سەددىچىننىڭ ئىچى ۋە سىرتىغا يۆتكەلگەن. بايقال كۆلىنىڭ شەرقىدە قىپقالغانلىرى تارىختا «شەرقىي قاڭقىللار» دەپ ئاتالغان. مىلادى 429 - يىلى (شېنجياڭنىڭ 2 - يىلى)، پادىشاھ تەيۇ (توبا) جۇرجانلارنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن، بايقال بويىدا شەرقىي قاڭقىللارنىمۇ تارمار قىلغان، شەرقىي قاڭقىللاردىن نەچچە يۈز مىڭ تۈتۈننى گوبىنىڭ جەنۇبىدىكى جايلارغا كۆچۈرگەن. مىلادى 497 - يىلى (تەيخېنىڭ 21 - يىلى) شىمالىي ۋېي خانلىقى جەنۇبىي چى خانلىقىغا يۈرۈش قىلغاندا، قاڭقىللار (چېلېلار)غا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئۇلارنىمۇ قوشۇن چىقىرىپ يۈرۈش قىلىشقا سەپەرۋەر قىلغان، قاڭقىللار شىمالىي ۋېيغا ئەگىشىپ جەنۇبىي چى خانلىقىغا يۈرۈش قىلىشنى خالىماي، ئۇيغۇر قەبىلىسىدىن شۇقانى خان قىلىپ، ۋېي خانلىقىغا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈپ شىمالغا كەتكەن. شىمالىي ۋېي خانلىقى جازا يۈرۈشى قىلىشقا قوشۇن ئەۋەتكەن بولسىمۇ، قاتتىق مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ قايتىپ كەلگەن. كېيىن شۇقا شىمالىي ۋېي خانلىقىغا بەيئەت قىلىپ، شىمالىي ۋېي خانلىقى بەرگەن مەنسەپنى قوبۇل قىلغان. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ ئېنىق خاتىرىلەنگەن بۇ تارىخىي پاكىتنى بۇرمىلاشتىكى مەقسىتى شۇقانىڭ «مۇستەقىل ھايات كەچۈرۈپ تەرەققىي قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە خاقان بولغان» لىقىنى چۈشەندۈرۈشتىن ئىبارەت. بۇ — ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ مۇستەقىللىق ئىدىيە سىستېمىسىنىڭ تەركىبىي قىسمى.

29. خاتاسى: «ئاۋار» دېگەن بۇ ئاتالغۇ ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ تىلىدا «قەتئىي ئىرادىلىك ئىسيانچى» دېگەن ئۇقۇمنى بېرىدۇ. ئاۋارلارنىڭ ئەسلى كېلىپ چىقىشى توغرىسىدا ھەر خىل قاراشلار مەۋجۇت. بەزى تارىخچىلار ئاۋارلارنى ئەسلىدە تۇڭگۇسلارنىڭ ئەۋلادى ئىدى، دېسە، بەزى تارىخچىلار ئۇلارنى تۈركلەشكەن موڭغۇللارنىڭ ئەۋلادى، دېيىشىدۇ. قانداق بولمىسۇن، ئاۋارلار باش كۆتۈرگەن چاغدا تىل ۋە ئۆرپ - ئادەت جەھەتتە ئۇيغۇرلاردىن ئانچە پەرق قىلمايتتى. («ئۇيغۇرلار»، 158 - بەت)

توغرىسى: «جۇرجانلار (ئاۋارلار) شەرقىي غۇزلارنىڭ ئەۋلادلىرى، فامىلىسى يۈ جيۇلۈ.» («شىمالىي سۇلالىلەر تارىخى. جۇرجانلار ھەققىدە قىسسە»)

كۈيئوغلى ئىدى. ئۇيغۇر كېچىسى ئون نەچچە ئاتلىقنى باشلاپ تۇمىدقا ئويۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى ئۆلتۈرگەن. يەنرەننىڭ مۇئاۋىن قورۇقچىبېگى يۈەن لىچېن ئۇيغۇرغا ئادەم ئەۋەتىپ: سىزنى تۇمىدنىڭ ئورنىغا ئۆتۈقبەگ قىلىش ئۈچۈن پادىشاھقا مەلۇمات يوللىدىم دېگەن، ئۇيغۇر يۈەن لىچېننىڭ قېشىغا ئاتلىق كېلىپ، تىزلىنىپ تۇرۇپ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرگەن، يۈەن لىچېن ئۇنى تۇتۇپ كاللىسىنى ئالغان ۋە بۇ خەۋەرنى پادىشاھقا مەلۇم قىلغان. تاڭ تەيزۇڭ ئۇيغۇر قەبىلىلىرىنىڭ بۆلۈنۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، 10 - ئايدا لەشكىرى پىرقەدىۋان بىگى سۇي دۇنلىنى ھال سوراشقا ئەۋەتكەن ھەمدە ئۇنى ئالتۇناغ ئايمىقىنىڭ ئورۇنباسار سانغۇنى قىلغان. تۇمىدنىڭ نامىغا سول قول ھىماتچى ئۇلۇغ سانغۇن دېگەن ئۇنۋانىنى بەرگەن، كېيىم - كېچەك قاتارلىق ئۇرغۇن نەرسىلەرنى ھەدىيە قىلىپ، ئۇنىڭ روھىغا ئاتاپ كاتتا نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزگەن. تۇمىدنىڭ ئوغلى، يەنى سول قول باسقاق ئۇلۇغ سانغۇن ۋە سول قول ياندىش كەپتاۋۇل باياننى سول قول ئالپ چەۋەنداز ھىماتچى ئۇلۇغ سانغۇن، چوڭ ئىلتەبىر، ئۇيغۇر قەبىلىلىرىنىڭ ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى، دەشتى ماكان ئۇتۇقبېگى قىلغان. كېيىن كۆلۈبېي ئوردىغا كەلگەندە، تاڭ تەيزۇڭ ئۇنى تۇتۇپ قېلىپ ئەۋەتمىگەن.» («كونا تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: يۇقىرىقى تارىخىي ماتېرىيالدا ئۇيغۇرنىڭ نېمە ئۈچۈن تۇمىدقا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىپ ئۆلتۈرگەنلىكىنىڭ سەۋەبى، يۈەن لىچېننىڭ ئۇيغۇرغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش جەريانى ھەم ۋەقەدىن كېيىن لى شىمىننىڭ بۇ ھەقتە قوللانغان تەدبىرلىرى بايان قىلىنغان.

ئۇيغۇرنىڭ تۇمىدنى ئۆلتۈرۈشىنىڭ سەۋەبى مۇنداق: ئۇيغۇر تۇمىدنىڭ خوتۇنى بىلەن ناشايان ئىشلارنى قىلغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كۆلۈبېي دېگەن بىر ئادەم بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، تۈرك قاغانى چۆبە تەرەپكە قېچىپ كەتكەن (چۈنكى ئۇيغۇر بىلەن كۆلۈبېي چۆبە قاغاننىڭ كۈيئوغلى ئىدى). ئۇلار بىر ئاخشىمى ئويۇقسىز كېلىپ تۇمىدنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

يۈەن لىچېننىڭ ئۇيغۇرنى ئۆلتۈرۈش جەريانى مۇنداق: تاڭ خاندانلىقىنىڭ يەنرەن مۇئاۋىن قورۇقچىبېگى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇيغۇرنىڭ قېشىغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنى ئۆتۈق مەنسىپى بېرىمىز، دەپ ئالداپ، يەنرەننىڭ مۇئاۋىن قورۇقچىبېگى تۇرغان جايغا كېلىشكە دالالەت قىلغان. ئۇيغۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن، مۇئاۋىن قورۇقچىبەگ تۇرۇشلۇق جايغا بارغاندا، يۈەن لىچېن ئۇنى شۇ جايدا ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلغان.

لى شىمىن تۇمىدنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تۇمىدقا تەزىيە بىلدۈرۈش ئۈچۈن، لەشكىرى پىرقەدىۋان بېگىنى ئۇيغۇرلار يېرىگە ئەۋەتكەن، تۇمىدنى سول قول ھىماتچى ئۇلۇغ سانغۇن دەپ ئېتىراپ قىلغان،

كىشىنى ئۆلتۈردى ۋە ئەسىر ئالدى. يۈەنبىڭ ئۆلۈمدىن قورقۇپ، ئەلچى ئەۋەتىپ تەسلىم بولۇشنى تەلەپ قىلدى، جاڭ لاڭ كىنىگىستىقا كىرىپ تەسلىمنى قوبۇل قىلىپ قايتتى. يۈەنبىڭ ئۆزىنى باغلاپ كېلىشكە ئۈنىماي، ئوغلىدىن سوۋغا - سالام ئەۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن جاڭ لاڭ ئۆلۈمدىن كەچۈرۈم قىلىندى. شۇ سەۋەبتىن، بەن يۇڭنى زىندانغا تاشلاش يارلىقى چۈشۈرۈلدى، كېيىن بۇ يارلىق بىكار قىلىندى.» («كېيىنكى خەننامە. بەن يۇڭنىڭ تەرجىمىھالى»)

ئىلاۋە: ئاپتورنىڭ يۇقىرىقى بۇ بايانىدا ئۈچ خاتالىق بار: بىرى، مىلادى 119 - يىلى (يۈەنچۇنىڭ 6 - يىلى) ياكى 120 - يىلى (يۇڭنىڭنىڭ ئۈنجى يىلى)، سۇبان مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ ئىۋىرغۇلغا ئورۇنلاشقان، بىر نەچچە ئايدىن كېيىن، شىمالىي هونلار هۇجۇم قىلىپ سۇباننى ئۆلتۈرگەن. بۇ چاغدا بەن يۇڭ تېخى غەربىي رايونغا بارمىغان. مىلادى 123 - يىلى (يەنگۇاڭنىڭ 2 - يىلى)، خەن سۇلالىسى بەن يۇڭنى غەربىي رايوننىڭ دورغايى قىلغان، ئۇ 500 كىشىنى باشلاپ لۈكچۈنگە ئورۇنلاشقان. ئىككىنچىسى، ئۈچ كىتاب ئاپتورى قەستەن سۇباننى مىلادى 124 - يىلى (يەنگۇاڭنىڭ 3 - يىلى) ئۆلگەن دەپ، سۇباننىڭ شىمالىي هونلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى بەن يۇڭنىڭ زىندانغا تاشلىنىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك قىلىپ قويغان. يۇقىرىدا نەقىل كەلتۈرۈلگەن تارىخىي ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، بەن يۇڭنىڭ زىندانغا تاشلىنىشى سۇباننىڭ ئۆلۈمى بىلەن زادىلا مۇناسىۋەتسىز. ئۈچىنچىسى، بەن يۇڭ بىلەن جاڭ لاڭ كىنىگىستا هۇجۇم قىلغان ئورۇشتا جاڭ لاڭ كىنىگىستىقا ئالدىدا بېرىۋالغاچقا، بەن يۇڭ كېيىن بارغاچقا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان، كېيىن خەن سۇلالىسى زىندانغا تاشلاش يارلىقىنى قايتۇرۇۋالغان. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ سۆزلىرى پۈتۈنلەي تارىخنى بۇرمىلىغانلىق ۋە ئۆزگەرتىۋەتكەنلىك.

27. خاتاسى: ئۇلۇغ پارس شائىرى ئوبۇلقاسىم فىردەۋسىنىڭ «شاهنامە»سىدە، ئىرانلىقلار بىلەن كۆپ قېتىم ئۇرۇشقان ئۇلۇغ بوۋىمىز ئالىپ ئەر تۇڭا (ئەفراسىياپ) پادىشاھلىق قىلغان دۆلەت «تۇران» دەپ ئاتالغان. («ئۇيغۇرلار»، 16 - بەت)

ئىران ۋە تۇرك رىۋايەتلىرىدە ئېيتىلغان ئەفراسىياب مىلادىدىن يەتتە ئەسىر بۇرۇن ئۆتكەن ئەڭ مەشھۇر قەھرىمان ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنى ئەجدادلىرىمىز ئالىپ ئەر تۇڭا، دەپ ئاتىغان. («ئۇيغۇرلار»، 53 - بەت)

«ئالىپ ئەر تۇڭا مىلادىدىن 625 يىل بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن... («ئۇيغۇرلار»، 56 - بەت)

ئىلاۋە: ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى يۇقىرىقى نەقىللەردە ئاۋۋال ئالىپ ئەر تۇڭا بىلەن ئەفراسىيابنى بىر ئادەم قىلىپ قويۇپ، ئاندىن خۇددى راستەك، ئۇلارنىڭ تارىخىي ئورنى ۋە تارىخىي رولىغا يۈكسەك باها بەرگەن. بۇ يەردە مۇنداق ئىككى ئۇقۇمنى كۆرسىتىپ ئۆتسەك، ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ بۇ مەسىلىدە قارىسىغا هۆكۈم قىلغانلىقى تولۇق ئىسپاتلىنىدۇ:

بىرىنچى، 1921 - يىلى سوۋېت ئۆزبېكىستان پەنلەر

ماڭدۇردى. شۇڭا باشچىلىقىدىكى شەرقىي تۇرا قوشۇنلىرى يۈۋېنپۇ قوماندانلىقىدىكى شىمالىي ۋېي قوشۇنلىرىنى تارمار قىلدى. يۈۋېنپۇ قېچىپ كەتتى. مەغلۇبىيەتكە تەن بەرمىگەن شاۋۋېندى جاڭ فاڭۇاڭ قوماندانلىقىدا يەنە ئۇرغۇن قوشۇننى شەرقىي تۇرالارغا قارشى ماڭدۇردى. شەرقىي تۇرالار شىمالىي ۋېي قوشۇنلىرىنى يەنە تارمار قىلدى، شاۋۋېندى بۇ ئىككى قېتىملىق مەغلۇبىيەتتىن كېيىن، ئەس - هوشىنى يىغىپ، شەرقىي تۇرالار خانى شۇڭا ئالدىغا هال سوراش ئۆمىكى ئەۋەتىپ ناماقۇل بولدى. شەرقىي تۇرالارنىڭ ئۇيغۇر خانى شۇڭا باشچىلىقىدا بىر ياقىدىن باش چىقىرىشى كۈچلۈك دۈشمەننى مەغلۇب قىلدى. شەرقىي تۇرالارنىڭ شىمالىي ۋېي قوشۇنلىرىنى تارمار قىلىشى جەنۇبىي چى خانلىقىنى شىمالىي ۋېي سۇلالىسىنىڭ هۇجۇمىدىن ساقلاپ قالدى. شەرقىي تۇرالار ئۇيغۇر خانى شۇڭانى ئۆزىگە خان قىلىپ كۆتۈرگەندىن باشلاپ، مۇستەقىل هايات كەچۈرۈپ تەرەققىي قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. بۇنداق ئەھۋال مىلادىنىڭ 498 - يىلىدىن 550 - يىلىغىچە داۋام قىلدى. شۇ مەزگىلدە توبالارمۇ، ئاۋارلارمۇ شەرقىي تۇرالارنى بويسۇندۇرالمىدى. («ئۇيغۇرلار»، 156 -، 157 - بەتلەر)

توغرىسى: «كېيىن تەيۇۋ (خان) جۇرجانلارغا قارشى يۈرۈش قىلىپ، ئۇلارنى مەغلۇب قىلىپ قايتتى. جەنۇبىي چۆللۈككە كەلگەندە، قاڭقىللارنىڭ شەرقىي قەبىلىسىنىڭ بايقال كۆلى ئەتراپىدا ئىكەنلىكىنى، ئۇ يەردە ئادەم ۋە چارۋا كۆپلۈكىنى، ئۇ يەرنىڭ ئارىلىقى قوشۇن تۇرۇشلۇق جايدىن 1000 چاقىرىمدىن ئارتۇق يىراقلىقتا ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، سول قول ئەمىر لەشكەر ئەن يۈەن قاتارلىقلارنى شۇ يەرگە ئاتلاندۇردى. يېتەكچى ئەمەلدارى سۈن خەي، دىۋان بېگى لىۇجى قاتارلىقلار تەكلىپ بەرگەن بولسىمۇ، تەيۇۋخان قۇلاق سالمىدى. ئەن يۈەن قاتارلىقلارنىڭ قوشۇنى ۋە قاڭقىللارنىڭ يىگىدىن تەۋە بولغان قوۋملىرىدىن بولۇپ جەمئىي 10 مىڭ ئاتلىق بايقال كۆلى بويىغا باردى، قاڭقىللارنىڭ قوۋملىرىدىن نەچچە يۈز مىڭ تۈتۈن كىشى قوشۇننى كۆرۈپلا تەسلىم بولدى، 1 مىليوندىن ئارتۇق چارۋا مال ئولجا ئېلىندى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى چۆللۈكنىڭ جەنۇبىدىن 1000 چاقىرىم يىراقلىقتىكى جايغا يۆتكەلدى... كېيىن شياۋۋېندى قاڭقىللارغا هارۋىلىرىنى ھەيدەپ جەنۇبقا جازا يۈرۈشى قىلىش يارلىقى چۈشۈردى، قاڭقىللار جەنۇبقا بېرىشقا ئۈنىماي، ئۇيغۇر قەبىلىسىدىن شۇقانى خان قىلىپ تىكلەپ، ئىسيان كۆتۈرۈپ شىمالغا كەتتى، جىنلىڭ (پادىشاھلار قەبرىستانلىقى — ت)نى دەپسەندە قىلدى. ئۇتۇقبەگ يۇ ۋېنفۇ ئۇلارنى قوغلىغان بولسىمۇ، قايتىپ مەغلۇپ بولۇپ قايتتى. ئارقىدىن شىمالنى تىنچىتىش سانغۇنى ھەم جياڭياڭ بېگى جىنى ئۇتۇقبەگ قىلىپ، ئۇلارغا جازا يۈرۈشى قىلىش يارلىقى چۈشۈرۈلدى. جى ئالدى بىلەن ئادەم ئەۋەتىپ شۇقادىن هال سورىدى. شۇقا جۇرجانلارغا تەۋە بولدى. شۇەن خۇي ئارقىدىن تەسلىم بولدى.» («شىمالىي خانلىقلار تارىخى. قاڭقىللار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: قاڭقىللار ئەسلىدە بايقال كۆلى بويىدا ۋە ئۇنىڭ

ئەۋلادلىرى، فامىلىسى يۇ، جىيۇلۇ.» («شىمالىي سۇلالىلەر تارىخى. جۇرجانلار ھەققىدە قىسسە»)

«جۇرجانلار سەددىچىنىڭ سىرتىدىكى ئارىلاش غوزلاردۇر، ئۇرۇلگەن چېچى پېشىگە چۈشۈپ تۇرىدۇ.» («جەنۇبىي چى خانلىقى تارىخى. جۇرجانلار ھەققىدە قىسسە»)

«جۇرجانلار هونلارنىڭ باشقا قوۋمى. ۋېي، جىن خانلىقلىرى دەۋرىدە، هونلار ئۇرغۇن قوۋملارغا بۆلۈنۈپ كەتكەن، ھەممىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا نامى بار ئىدى، جۇرجانلار شۇ قوۋملارنىڭ بىرى.» («لياڭنامە. غەربىي شىمالدىكى رۇڭلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: جۇرجانلارنىڭ ئېتنىك مەنبەسى توغرىسىدىكى قاراشلار ھەر خىل، بەزىلەر جۇرجانلار شەرقىي غوزلاردىن، سيانپىلاردىن كېلىپ چىققان دېسە، بەزىلەر هونلاردىن كېلىپ چىققان دەيدۇ، يەنە بەزىلەر سەددىچىنىڭ سىرتىدىكى ئارىلاشما غوزلاردىن كېلىپ چىققان، دەپ قارايدۇ. هۆكۈمران ئاقسۆڭەكلەرنىڭ نەسەبنامىسىگە ئاساسلانغاندا، جۇرجانلار توبا سيانپىلىرىدىن بۆلۈنۈپ چىققان. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ جۇرجانلار «تىل، ئۆرپ - ئادەت جەھەتتە ئۇيغۇرلاردىن ئانچە پەرقلەنمەيتتى» دېگەن سۆزىنىڭ قىلچە تارىخىي ئاساسى يوق.

30. خاتاسى: لى شىمىن ئۇيغۇر خانى تۇمىد ئۇلۇغ ئىلتەبىر بىلەن بىرلىشىپ، مىلادىنىڭ 646 - يىلى سورتاردۇش قاغانلىقىنى يوقاتتى، ئاندىن كېيىن، شەرقىي ئۇيغۇرلارنى ئۆزىگە بېقىندۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلدى. لېكىن مىلادىنىڭ 646 - يىلى ئۇيغۇر خانى تۇمىد ئۇلۇغ ئىلتەبىر ئۆزىنى «ئۇيغۇر قاغانى» دەپ ئاتاپ، تارىختا 200 يىل هۆكۈم سۈرگەن ئۇيغۇر - ئورخۇن قاغانلىقىنىڭ تارىخىنى باشلاپ بەردى. لى شىمىن ئىلاج قىلالماي، يېڭىدىن تەشكىل تاپقان بۇ ئۇيغۇر - ئورخۇن قاغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر بولدى، لېكىن ئۇ چىدىماسلىق قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ ئۈنجى قاغانىنى ئۆلتۈرۈشنىڭ كويىغا چۈشتى. لى شىمىن ئۆز ئادەملىرى ئارقىلىق تۇمىد قاغاننىڭ جىيەنى بولغان ئۇيغۇر ئاتلىق بىر بەگنى ئالداپ (ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاغان بولۇشنى قوللاشقا ۋەدە بېرىپ)، ئۇنىڭ قولى بىلەن تۇمىد قاغاننى ئۆلتۈردى. ئۇيغۇر تۇمىد قاغاننى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، كېچىسى بىر نەچچە ئاتلىق كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ لى شىمىننىڭ ئادىمى يەن لىچىننىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. يەن لىچىن ئۇيغۇرلارنى ئالداش ئۈچۈن ئۇيغۇرنى ئۆلتۈرۈپ بۇ سىرنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇندى. بۇ چاغدا، بۇ سۇيىقەستتىن ئېنىق خەۋەر تاپقان ئۇيغۇرلار تۇمىد قاغاننىڭ ئوغلى بايانچۇرنى قاغان قىلىپ كۆتۈردى. يېڭى قاغان ۋەزىيەتنى تىزگىنلىۋالدى. («ئۇيغۇرلار»، 215 - 216 - بەتلەر)

توغرىسى: «جېنگۇەننىڭ 22 - يىلى تۇمىد جىيەنى ئۇيغۇر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن. دەسلەپتە، ئۇيغۇر تاغىسىنىڭ خوتۇنى بىلەن ناشايان ئىشلارنى قىلغان، ئۇ كۆلۈگ باغاتارخان كۆلۈبىي بىلەن بىللە تۇمىدنى قەستلەپ ئۆلتۈرۈپ، چۆبە (قاغان)نىڭ قېشىغا كەتمەكچى بولغان. ئۇيغۇر بىلەن كۆلۈبىي چۆبەنىڭ

لەشكىرى پىرقەدىۋان بېگنى ئۇيغۇرلار يېرىگە ئەۋەتكەن، تۇمىدنى سول قول هىماتچى ئۇلۇغ سانغۇن دەپ ئېتىراپ قىلغان، تۇمىدنىڭ ئوغلى بايانغا سول قول ئالىپ هىماتچى ئۇلۇغ سانغۇن دېگەن ھەربىي مەنسەپنى بېرىپ، تۇمىدنىڭ تەۋەسىدىكى زېمىننى باشقۇرۇشقا قويغان. تارىخىي ماتېرىياللارنى ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ بايانلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندىن كېيىن، ئۇيغۇرنىڭ تۇمىدنى ئۇشتۇمتۇت هۇجۇم قىلىپ ئۆلتۈرگەنلىكى توغرىسىدا ئاپتورنىڭ بىر قاتار ۋەقەلىكلەرنى توقۇپ چىقىشىدا ئېنىق سىياسىي غەرەز بارلىقىنى بايقىۋېلىش تەس ئەمەس.

31. خاتاسى: تاڭ سۇلالىسى ئۇيغۇرلارنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ غەربىي تۈركلەر ئۈستىدىن قازانغان بىر قاتار غەلىبىلىرى ئاساسىدا، ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۆز مەمۇرىيىتىنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن، ھەر خىل نامدىكى مەھكىمىلەرنى تەسىس قىلىپ، ئۇنىڭغا تۈرك بەگلىرىنى ئەمەلدار قىلىپ تەيىنلەپ، ئوتتۇرا ئاسىيالىقلارنى ئىتائەت قىلدۇرماقچى بولدى، ئەمما ئۇ ئەمەلىيەتتە غەربىي تۈرك قاغانلىقى تېررىتورىيىسىدە ئۆز هۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزەلمىدى. مىلادىنىڭ 657 - يىلى ئاسىنا ئالىپ ئەسىر چۈشكەندىن كېيىن قاغان بولغان غەربىي تۈرك قاغانلىرىدىن ئاسىنامىش (657 - 662)، ئاسىنا بورىكىن (666 - 668)، ئاسىنا تۈرچى (671 - 679) ئاسىنا نىزوق بەگ (679 - 680)، ئاسىنا يالچىن (685 - 693)، ئاسىنا خوجىلو (686 - 690)، ئاسىنا ئون ئوق قاغان (694 - ؟)، ئاسىنا خوجىلو (2 - قېتىم) قاتارلىق قاغانلار غەربىي تۈركلەرنىڭ مۇستەقىللىكىنى ساقلاپ قالدى، پەقەت غەربىي تۈركلەردىن ئاسىنا قايدۇ بىلەن ئاسىنا شان قاتارلىق ئىككى قاغانلا (704 - يىلىدىن 711 - يىلىغىچە يەتتە يىل) تاڭ سۇلالىسىگە بېقىنغانىدى. 711 - يىلىدىن باشلاپ غەربىي تۈركلەرنىڭ قاغانلىق هوقۇقى ئاسىنا ئۇرۇقىدىن تۈرگەشلەر قولىغا ئۆتتى. تۈرگەش قاغانلىرى 742 - يىلىغىچە غەربىي تۈركلەرگە قاغان بولدى. 742 - يىلىدىن كېيىن قاغانلىق هوقۇقى يەنە ئاسىنا ئۇرۇقىنىڭ قولىغا ئۆتتى. تاڭ سۇلالىسى غەربىي تۈركلەرنى ئۈزۈل - كېسىل تارمار قىلغان بولسىمۇ، ئوتتۇرا ئاسىيادا هۆكۈمرانلىق يۈرگۈزەلمىدى. («ئۇيغۇرلار»، 228 - 229 - بەتلەر)

ئىلاۋە: تاڭ سۇلالىسىنىڭ غەربىي رايوننى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۇرۇشىغا خۇ جۇنجى، گوشياۋكې قاتارلىق سەركەردىلەردىن باشقا، تۈركلەردىن ئاشىنا شىر، چۆبە قەبىلىسىدىن چۆبە قالى قاتارلىقلارمۇ قاتناشقان. تاڭ سۇلالىسى غەربىي رايوننى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن، شىنجاڭ دائىرىسىدە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئەنشى، بېشبالىق باش قورۇقچىبەگ مەھكىمىلىرىنى تەسىس قىلغان ھەمدە باشقا قورۇقچىبەگ مەھكىمىسى، ئۇتۇق مەھكىمىسى ۋە ئايماقلارنى بىر ئۇتاش باشقۇرغان. ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدا توققۇز ئۇتۇق مەھكىمىسى، 72 ئايماق، 110 ناهىيە، 126 ھەربىي مەھكىمە تەسىس قىلغان ۋە ئۇلارنى ئەنشى قورۇقچىبەگ مەھكىمىسىگە تەۋە قىلغان. بېشبالىق باش قورۇقچىبەگ

(ئاخىرى 6 - بەتتە)

(بېشى 5 - بەتتە)

مەھكىمىسى تەسىس قىلىنغاندىن كېيىن، تىيانشاننىڭ شىمالىدىكى 23 ئۇتۇق مەھكىمىسىنى بىر ئۇتاش باشقۇرغان، تاڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى غەربىي رايوندىكى غەربىي تۈركلەرنىڭ زېمىنىنى ئىدارە قىلىپ، ئىگىلىك ھوقۇقىنى ئىزچىل يۈرگۈزۈپ كەلگەن. ئاشنا مىشتىن تارتىپ ئاشنا شانىچە بولغان تۈرك ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەممىسى تاڭ خاندانلىقى تەرىپىدىن غەربىي رايونغا ئەۋەتىلگەن ئەمەلدارلار ئىدى، ئۇلارنىڭ قاغان دېگەن نامىنى تاڭ خاندانلىقىنىڭ پادىشاھلىرى بەرگەنىدى. ئۈچ كىتاب ئاپتورى ئۇلار «غەربىي تۈركلەرنىڭ مۇستەقىللىكىنى ساقلاپ قالدى» دەپ جۆيلىگەن، بۇنىڭغا پۈتۈنلەي باشقىچە بىر غەرەز يوشۇرۇنغان.

32. خاتاسى: تۈركلەر بىلەن جۇڭگو ئارىسىدا بولغان ئۇرۇشلارنىڭ خاراكتېرى توغرىسىدىمۇ بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئىككى دۆلەت ئارىسىدا بولغان ئۇرۇشلارنىڭ خاراكتېرى ھەر خىل بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر تاياقتا ھەيدەپ قارىسىغا ھۆكۈم چىقارغىلى بولمايدۇ. گاھىدا تۈركلەر سەددىچىن سېپىلىدىن ئۆتۈپ جۇڭگو تېررىتورىيىسىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن، گاھىدا جۇڭگو قوشۇنلىرى سەددىچىن سېپىلىدىن چىقىپ، تۈركلەر تېررىتو- رىيىسىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن، بەلكى ئۇلارغا ھەربىي زەربە بېرىشنىلا كۆزلىمەي، ئەكسىچە يىراقنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ تېررىتورىيىسىنى بېسىۋېلىشنى مەقسەت قىلغان. تاجاۋۇزچىلىق مەقسىتىدە قىلىنغان ھەر قانداق ئۇرۇش ئەلۋەتتە ئادالەتلىك ئۇرۇش بولمايدۇ.

بۇ ئىككى قوشنا دۆلەتنىڭ تىنچ ئۆتكەن مەزگىللىرىدىمۇ، ئۆز ئارا قىلىشقان «دوستانە» مۇئامىلىلىرىدىمۇ سەممىيەت بولمىغان. («ئۇيغۇرلار»، 232 - 233 - بەتلەر)

ئىلاۋە: تۈركلەر ئېلىمىزنىڭ قەدىمكى زاماندىكى كۆپ مىللەتلىك دۆلىتىنىڭ ئەزالىرىدىن بىرى، تاڭ سۇلالىسى شەرقىي تۈركلەر ۋە غەربىي تۈركلەرنىڭ زېمىنىدا ۋىلايەت (مەھكىمە)، ئايماق، كەنت تەسىس قىلغان، تۈرك ئاقسۆڭەكلىرى تاڭ سۇلالىسى تەرىپىدىن ئەمەل - مەنسەپكە تەيىنلەنگەن، بىر مۇنچە سەردارلارغا تاڭ سۇلالىسى ئۇلۇغ سانغۇن، ئۇتۇقبەگ قاتارلىق يۇقىرى ئەمەللەرنى بەرگەن، 100 نەچچە كىشى دەرىجىسى بەش جەركىلىكتىن يۇقىرى ئەمەلدار بولۇپ، تاڭ خاندانلىقى ئوردىسىنىڭ چوڭ مۇراسىملىرىغا قاتنىشىش ۋە پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈش سالاھىيىتىگە ئېرىشكەن.

ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» نىڭ سىياسىي نۇقتىئىنەزەرلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ، سەددى- چىن سېپىلىنى جۇڭگونىڭ چېگرىسى دەۋالغان، ئۇ ئېنىق قىلىپ مۇنداق دېگەن: «گاھىدا تۈركلەر سەددىچىن سېپىلى- دىن ئۆتۈپ جۇڭگو تېررىتورىيىسىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن، گاھىدا جۇڭگو قوشۇنلىرى سەددىچىن سېپىلىدىن

(يۈەن سۇلالىسى تارىخى. شىيەنزۇڭ ھەققىدە خاتىرە»)

«يۈەنجېننىڭ ئۈنجى يىلى (1195 - يىلى 6 - ئاي) دا غەربىي رايوندا مۇھاپىزەتچى قوماندانلىق مەھكىمىسى تەسىس قىلىنىپ، ئەمىر تېبكىن قوماندانلىققا تەيىنلەنگەن.» («يۈەن سۇلالىسى تارىخى. چېڭزۇڭ ھەققىدە خاتىرە 1»)

«يۇڭلېنىڭ 4 - يىلى (1406 - يىلى) 3 - ئاينىڭ - كۈنى قۇمۇلدا قۇمۇل ساقىسى (قاراۋۇل مەھكىمىسى) تەسىس قىلىنىپ، تامغا بېرىلگەن، ئۇنىڭغا قۇمۇلنىڭ كاتىپبىشى مەھمۇت خوجا قاتارلىق كىشىلەر قوماندان قىلىنغان ۋە بۇيۇرغا، مىڭبېشى، يۈز بېشى، دورغا، ئاشچىباشى قاتارلىق ئەمەلدارلار تەيىنلەنگەن، ئۇلارنى گۆسچېك ھاجى مەھمۇت باشقۇرغان، جۇئەن ساداقەتمەن ۋاڭ دورغابى، لىۇشىڭ مىرزا بولۇپ، تۇتوغا ياردەملەشكەن. تۇتوغا قول ئاستىدىكى كاتىپباشلارنى — قوماندان، مىڭبېشى يۈز بېشى، دورغىلارنى خىزمەتكە تەيىنلەش ھوقۇقى بېرىلگەن.» («مىڭ سۇلالىسى تەيزۇڭ خانىغا دائىر ئوردا خاتىرىلىرى»، 52 - جىلد)

ئىلاۋە: ئۈچ كىتاب ئاپتورى «جۇڭگو مىلادى 750 - يىلىدىن 1757 - يىلىغىچە بولغان مەزگىلگىچە ئوتتۇرا ئاسىياغا ئاساسەن تەسىر كۆرسىتەلمىدى» دېگەن. بۇ پۈتۈنلەي تارىخنى ئۆزگەرتكەنلىك. يېقىنقى يۈز يىللاردىكى تارىخىي پاكىتلار ئۇنىڭ ئاساسسىز سەپسەتىسىگە يېتەرلىك دەرىجىدە رەددىيە بېرىدۇ. تاڭ سۇلالىسى بىلەن ئەرەبلەر ئوتتۇرىسىدا بولغان تالاس ئۇرۇشىدىن كېيىن، تاڭ، سۇڭ، لياۋ، يۈەن، مىڭ سۇلالىلىرى تىيانشاننىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدا مەمۇرىي باشقۇرۇشنى يولغا قويغان. تاڭ سۇلالىسى تىيانشاننىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدا ئەنشى تۆت ھەربىي كەنتنى تەسىس قىلىپ، 45 مەھكىمە، 115 ئايماقنى ئىدارە قىلغان. يۈەن سۇلالىسى بېشبالىق قۇرۇقچىبەگ مەھكىمىسىنى تەسىس قىلغان، يەنە ئايرىم - ئايرىم ھالدا بېشبالىق ۋە قارا قوجۇدا ئايغاقچى تەسىس قىلىپ، تىيانشاننىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىنىڭ مەمۇرىي، ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇرغان. ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى شۇنچە ئۇرغۇن ھەم تولۇق تارىخىي ماتېرىيال ئالدىدا، «جۇڭگو مىلادىنىڭ 750 - يىلى تالاس ئۇرۇشىدا مەغلۇب بولغاندىن كېيىن، تاكى مىلادىنىڭ 1757 - يىلىغىچە بولغان مەزگىلگىچە ئوتتۇرا ئاسىياغا ئاساسەن تەسىر كۆرسىتەلمىدى» دېگەن خۇلاسىنى قانداق چىقىرالايدۇ؟

تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرسەك، ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ بۇ خۇلاسىسى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دېگەن كىتابتىن كەلگەن. ئۇ كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «... ئىككى قوشۇن تالاس شەھىرى ئەتراپىدا ئۇچراشتى، ... جۇڭگو قوشۇنلىرى ئالدى ۋە كەينىدىن ھۇجۇمغا ئۇچراپ، پۈتۈنلەي يوقىتىلدى... تۈركلەر جۇڭگونىڭ تۈركىستاندىكى ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، جۇڭگونىڭ تۈركىستاننى بېسىۋالغان كۈچلىرىنى تازىلىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، 1000 يىلدىن ئارتۇق جەرياندا، جۇڭگونىڭ قورال‌لىق كۈچلىرى تۈركىستان زېمىنىغا تاجاۋۇز

شىيەنئەن مەلىكىنى كۈتۈۋېلىشقا ئەۋەتكەن. ئۈچ كىتاب ئاپتورى پاكىتنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، شىيەنئەن مەلىكىنىڭ ياتلىق قىلىنغان ۋاقتىنى 30 يىل ئالدىغا سۈرۈپ، نىڭگو مەلىكىنىڭ توي قىلغان ۋاقتى بىلەن بىرلەشتۈرۈۋەتكەن. ئۇن باغانىڭ ئىشىنى مويۇنچۇرنىڭ ئىشى قىلىپ قويغان.

35. خاتاسى: خوغۇرسۇر ئالتۇن، «ئۇرا قوشىقى» نى 6 - ئەسىردە يازغانىدى. بۇ قوشاقنى «ئۇرا قوشىقى» دېگەندىن كۆرە، «ئۇيغۇر قوشىقى» دېگەن ناھايىتى مۇۋاپىق.

خورغۇرسۇر ئالتۇن «ئۇرا قوشىقى»نى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا، ئېھتىمال قەدىمكى ئۇرخۇن يېزىقىدا يازغان بولۇپ، شىبىر كېيىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان. («ئۇيغۇرلار»، 310 - 311 - بەتلەر)

توغرىسى: [شەرقىي ۋېينىڭ ۋۇدىڭ 4 - يىلى (546 - يىلى 11 - ئاي)]دا، شىبن ۋۇ تۇھېم يوق دەپ قاراپ، تۇتۇقبەگلەرگە ھەربىي ئەھۋاللارنى چۆشەندۈرمەكچى بولغان، خان ۋېيدى بۇنىڭغا ئىجازەت بەرگەن. بۇ چاغدا غەربىي ۋېي خانلىقىدىكىلەر شىبن ۋۇ ئوقيا ئوقى تېگىپ ئېغىر يارىلىنىپتۇ، دەپ گەپ تارقاتقان، شىبن ۋۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، بارلىق ئاقسۆڭەكلەرنى يىغىپ، ئاغرىققا چىداپ ئولتۇرۇپ، خورغۇرسۇر ئالتۇنغا قوشاق ئوقۇتقان، شىبن ۋۇ ئۆزىمۇ بىللە ئوقۇغان ۋە مەيۈسلىنىپ يىغلاپ كەتكەن.» («شىمالىي چى خانلىقى تارىخى. پادىشاھ ھەققىدە خاتىرە2»)

«نەغمە - ناۋا مەھكىمىسى ھەققىدە» دە مۇنداق دېيىلگەن: «شىمالىي چى خانلىقىدىكى شىبن ۋۇ جۇ بەگلىكىنىڭ قەلئەسىگە ھۇجۇم قىلغاندا، 45 ئەسكىرى ئۆلگەن، شىبن ۋۇ ئاچچىقلىنىپ ئاغرىپ قالغان. جۇ بېگى قول ئاستىدىكىلەرگە گاۋخۇەن چاشقانلىرىنىڭ باشلىقى ئۆزى باش بولۇپ قەلئەمىزگە ھۇجۇم قىلىۋىدى، ئوقيا تېگىپ ئۆلەي دەپ قالدى، دېگەن. شىبن ۋۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قول ئاستىدىكىلەرنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن، ئېسىلزادىلەرنى يىغىپ، ئاغرىققا چىداپ ئولتۇرغان. ئۇ خورغۇرسۇرغا «چېلې» قوشىقىنى ئوقۇتقان، ئۆزىمۇ بىللە ئوقۇغان. بۇ قوشاق ئەسلىدە سىيانپى تىلىدا بولۇپ، چى خانلىقىدىكىلەرنىڭ تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان. شۇڭا مىسرالىرىنىڭ بوغۇم سانى ئوخشاش بولماي قالغان.» (گو ماۋچېنىڭ «نەغمە - ناۋا مەھكىمىسىدىكى نەزمىلەر توپلىمى»، 86 - جىلد)

ئىلاۋە: خوغۇرسۇرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى تۆۋەن ئىدى، شائىر ئەمەس ئىدى، «چېلې قوشىقى» ئۇنىڭ ئەسىرى ئەمەس، تارىخ ماتېرىياللىرىدا ئۇ قوشاقنىڭ سىيانپى تىلىدا ئىكەنلىكى ناھايىتى ئېنىق ئېيتىلغان، ئۇ ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان ئەمەس، شۇڭا ئۇنى «ئۇيغۇر قوشىقى» دەۋېلىشقا بولمايدۇ، بۇنداق قىلىش باشقىلارنىڭ مەدەنىيەت مىراسلىرىغا چاڭ سالغانلىق بولىدۇ.

ئاسىيانى تەسىر دائىرىسىگە زادىلا كىرگۈزەلمىگەن. باتىسقان پەقەت قاراشەھەر ئەتراپىغا چاكارلار كاھىيگى قويغان، ئۇنىڭ «ئوردىسى» (بارگاھى) قاراشەھەردە ئەمەس، بەلكى ھونلارنىڭ ئوڭ تەرەپ زېمىنىدا ئىدى.

37. خاتاسى: خەن سۇلالىسى مىلادىنىڭ 103 - يىلى غەربىي ھونلار (شىمالىي ھونلار) نىڭ بېسىم ئىشلىتىشى بىلەن، بەن چاۋنى قەشقەردىن چاقىرتىۋېلىشقا مەجبۇر بولدى. بۇنىڭ ئارقىسىدىنلا خەن سۇلالىسى بىلەن غەرب ئەللىرى ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ئۈزۈلدى. قەنىشقا 2 - تارىم ۋادىسىدىكى ئۇيغۇر خانلىقلىرى بىلەن مەخپىي سۆھبەتلەر ئېلىپ باردى. ئۇ مىلادىنىڭ 120 - يىللىرى خوتەن، ياركەنت، قەشقەر قاتارلىق خانلىقلارنى كوشان ئىمپېرىيىسى تەركىبىگە قوشۇۋالدى. («ئۇيغۇرلار»، 381 - بەت»)

ئىلاۋە: شەرقىي خەن دەۋرىدە، غەربىي رايون قورۇقچىبېگى بەن چاۋدىن كېيىن، يەنە رېن شاڭ (103 - 106) بىلەن دۇەن شى (106 - 108) قورۇقچىبەگ بولغان. ئۇنىڭدىن كېيىن، شەرقىي خەن سۇلالىسى غەربىي رايونغا دورغاب قويغان. پادىشاھ ئەندى دەۋرى (125 - 128) دە غەربىي رايوندا بەن يۇڭ، شۇندى دەۋرى (125 - 144) دە ۋاڭ جىڭ، جاڭ يەن دورغاب بولغان. ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە چېرىكچىبەگ قويغان. شۇندى دەۋرىدە ساۋچۈەن، خۇەندى دەۋرىدە دۇڭ جو چېرىكچىبەگ بولغان. ئۈچ كىتاب ئاپتورى بۇ پاكىتلارنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئىنكار قىلىپ، بەن چاۋ بۇيرۇق بويىچە شەرققە قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، خەن سۇلالىسى بىلەن غەربىي رايوننىڭ مۇناسىۋىتى ئۈزۈلگەن، دەپ ھۆكۈم قىلغان. ئاپتورنىڭ بۇنداق دېيىشتىكى غەرىزى ئېنىق، ئۇ تىيانشاننىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدىكى رايونلارنىڭ ۋەتىنىمىز بىلەن بولغان ئۇزاقتىن بۇيانقى ئالاقىسىنى يوققا چىقىرىپ، بۇ رايونلارنى ۋەتىنىمىز زېمىنىنىڭ سىرتىغا قويماقچى بولىدۇ.

38. خاتاسى: جۇڭگو خانلىرىنى (مەيلى سۈي سۇلالىسىنىڭ ياكى تاڭ سۇلالىسىنىڭ بولسۇن) تۈركلەرنى مەغلۇب قىلىشتا، ھەربىي كۈچ ئىشلىتىشتىن كۆرە، باشقا تەدبىر ئىشلەتتى، دېگەن ئۆزۈك ... بىرىنچى، ئۆزى بىلەن باشقا دۆلەت ئارىسىدا تۈزۈلگەن بىتىمنامىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ... ئىككىنچى، جۇڭگو خانلىرى باشقا دۆلەتنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان قىزلىرى ئارقىلىق شۇ دۆلەتنىڭ ئىچكى ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولالايدۇ. مەلىكە ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ بارغان تەجرىبىلىك سىياسەتچىلەرنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن جاسۇسلۇق ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارىدۇ، ھەتتا ئۆز دۆلىتىنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەپ، ئىغۋا توقۇپ، ئەرلىرىنى ئالدايدۇ ... ئۈچىنچى، جۇڭگونىڭ خانلىرى باشقا دۆلەتنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان مەلىكە قىزلىرىدىن تۇغۇلغان بالىلىرىنىڭ ۋارىسلىقى ئارقىلىق كەلگۈسىدە شۇ دۆلەتكە ھۆكۈمران بولۇشىنى، ئۇ

[illegible] تۈركلەر سەددىچىن سېپىل-
دىن ئۆتۈپ جۇڭگو تېررىتورىيىسىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن، گاھىدا جۇڭگو قوشۇنلىرى سەددىچىن سېپىلدىن چىقىپ تۈركلەر تېررىتورىيىسىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن».

ئاپتورنىڭ قەدىمكى دەۋردە مەملىكىتىمىزنىڭ شىمال قىسمىدا ياشىغان خەلقلەرنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي پائالىيەتلىرىنى جۇڭگونىڭ سىرتىغا قويۇشى ئۈچ كىتابنىڭ مۇستەقىللىقنى، مىللىي بۆلگۈنچىلىكنى تەرغىپ قىلىشىنىڭ چوڭ ئاشكارىلىنىشىدۇر.

33. خاتاسى: جۇڭگو مىلادىنىڭ 750 - يىلى تالاس ئۇرۇشىدا مەغلۇب بولغاندىن كېيىن، تاكى مىلادىنىڭ 1757 - يىلىغىچە بولغان مەزگىلگىچە (1000 يىل) ئوتتۇرا ئاسىياغا ئاساسەن تەسىر كۆرسىتەلمىدى.

تالاس ئۇرۇشىدىن كېيىن، ئۇيغۇر - ئورخۇن قاغانلىقى ئوتتۇرا ئاسىيا (ئاساسەن تارىم ۋادىسى) غا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى تىكلىۋالدى. چۈنكى تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تەسىرى سۈپۈرۈپ تاشلانغانىدى. («ئۇيغۇرلار»، 241 - بەت)

توغرىسى: («تيەنباۋنىڭ 13 - يىلى (754 - يىلى)، ئەنشى تۇت ھەربىي كەنت بېشبالىق ھىراۋۇللۇقنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالغانىدى. شۇ يىلى يەنە ئىككى ھىراۋۇل تەسىس قىلىندى.» («يېڭى تاڭنامە. ھەر قايسى تەرەپلەردىكى ھەربىي كەنتلەر تىزىمى 4»)

«جىن خانلىقى تيەنفۇنىڭ 3 - يىلى (938 - يىلى) ئۇدۇن خانى ۋىسارا تەگرىخان (لى شېڭتيەن) ماجىرۇڭنى تارتۇق تەقدىم قىلىشقا ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى ... جىن خانلىقى تەمىنات تەمەلدارى جاڭ كۇاڭيېنى مۇۋەققەت مۇراسىم بەگ، جاڭ ۋۇنىڭ ھەربىي قوشۇن سوراقچىسى گاۋجۈيخۈينى سوراقچى قىلىپ ئەۋەتىپ، ۋىساراغا ئۇلۇغ ئاغىلىق ئۇدۇن دۆلىتى خانى دەپ نام بەردى.» (يېڭى بەش دەۋر تارىخى. يات قوۋملەرگە دائىر قوشۇمچىلار»)

«جىيا يۇنىڭ 8 - يىلى (1063 - يىلى) 11 - ئايدا، ئۇلارنىڭ خانى ئۆزىنى بەيئەت قىلغان سادىق، ئىتائەتمەن ئالتۇن قاناتلىق قۇش قاراخان دەپ ئاتىدى. روشاۋۇن ئۆز خانىنىڭ شۇ ئۇنۋانىنى بېرىشنى تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.» («سۇڭنامە. ئۇدۇن تەزكىرىسى»).

«ئۇيغۇرلار ئەسلىدە قۇجۇدا ئىدى. تاڭ سۇلالىسى يارغۇل ئويلاستىنى تەسىس قىلغان. كېيىن ئۇنى خۇيخۇلار ئىگىلىۋالغان، كېيىن ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۇيغۇر دەپ ئاتىغان. تەيزۇنىڭ 6 - يىلى ئۇلارنىڭ ئەلچىلىرى ئوردىغا كەلگەن، ئۇ دارۇغاچ نازارەتچىلىكىگە قويۇلغان.» («يۈەن سۇلالىسى تارىخى. جۇغراپىيىلىك تەپسىرات 6»)

«(شيەنزۇڭنىڭ ئۈنجى يىلى) 6 - ئايدا، ناقاي، تاراقاي، مەسۇق قاتارلىقلار بېشبالىق قاتارلىق جايلارنىڭ باش مىرزىلىقىغا، ئاندۇراۋۇدۇن، ئەخمەت، ئەدەل شاھلار ياردەمچىلىككە، ئارغۇن قاتارلىقلار ئامۇ دەرياسى بويى قاتارلىق جايلارنىڭ باش مىرزىلىقىغا، پەخرىدىن، نەجمىدىنلار ياردەمچىلىككە تەيىنلەنگەن.»

[illegible]
شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، 1000 يىلدىن ئارتۇق جەريانىدا، جۇڭگونىڭ قوراللىق كۈچلىرى تۈركىستان زېمىنىغا تاجاۋۇز قىلمىدى.» ئۈچ كىتابنىڭ ئاپتورى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىكى يۇقىرىقى سۆزنى كۆچۈرگەندە، پەقەت «تۈركىستان» دېگەن سۆزنى «ئوتتۇرا ئاسىيا» دەپ ئۆزگەرتىپ قويغان، خالاس. ئۈچ كىتاب ئاپتورى ۋاقىتنى مىلادى يىلغا ئۆزگەرتكەن بولسىمۇ، لېكىن 1000 يىل دېگەن سۆزنى تىرناق ئىچىگە ئېلىپ ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈشنى ئۇنتۇمىغان.

34. خاتاسى: مىلادىنىڭ 758 - يىلى تاڭ سۇلالىسى پادىشاھى تاڭ سۇزۇڭ ئۆز قىزى مەلىكە نىڭگونى ئۇيغۇر قاغانى بايانچۇرغا ياتلىق قىلدى. بايانچۇر تاڭ سۇلالىسى مەلىكىسىنىڭ تويلۇقى ئۈچۈن ياراملىق ئاتتىن 2 مىڭنى ئەۋەتتى. بۇنىڭدىن باشقا، باش ۋەزىر ئادىز باشچىلىقىدا 2 مىڭ كىشىدىن تەركىب تاپقان قارشى ئېلىش ئۆمىكىنى تەشكىللەپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. مانا شۇ ئۆمەكنىڭ تەركىبىدە قاغان بايانچۇرنىڭ سىڭلىسى قۇتلۇق بىلگەبىكە باشچىلىقىدا 56 نەپەر بىكە قىزلار (ئۇيغۇر بەگلىرىنىڭ ئاياللىرى، قىزلىرى) دىن تەشكىل تاپقان ئايال — قىزلار ئۆمىكىمۇ بار ئىدى. («ئۇيغۇرلا»، 253 -، 254 - بەتلەر)

توغرىسى: «چيەنيۈەننىڭ ئۈنجى يىلى.. پادىشاھ كىچىك قىزى نىڭگو مەلىكىنى ياتلىق قىلدى، (مۇيۇنچۇر بايانچۇر) غا ھەيۋەتلىك بىلگە قاغان دەپ نام بەردى...» («يېڭى تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

«ئۇن باغا ئۆزىنى ئالىپ قۇتلۇق بىلگە قاغان دەپ ئاتىدى، قەبىلە ئاقساقىلى تېكىن تارخاننى ۋېن شيۇ بىلەن بىللە ئوردىغا ئەۋەتتى. جىڭجاۋ ۋالىيسى يۈەن شيۇغا ئەلچىلىك دەستىكى بېرىپ، ئۇن باغاغا قەيسەر، ئادالەتلىك ئۆھپىكار قاغان دەپ نام بېرىشكە ئەۋەتىلدى... شيەنئەن مەلىكىنى ئۇيغۇر قاغانىغا ياتلىق قىلىش يارلىقى چۈشۈرۈلدى.» («كونا تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

«كېلەر يىلى قاغان باش بۇيرۇق ئادىز ئۆتۈقبەگ قاتارلىق مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى ۋە سىڭلىسى قۇتلۇق بىلگە مەلىكە باشچىلىقىدا ئاقساللارنىڭ خوتۇنلىرىدىن 50 كىشىنى مەلىكىنى كۈتۈۋېلىشقا ئەۋەتتى ۋە سوۋغا - سالام بەردى.»(«يېڭى تاڭنامە. ئۇيغۇرلار ھەققىدە قىسسە»)

ئىلاۋە: بۇ ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ تارىخىي ماتېرىياللارنى خالىغانچە بۇرمىلىغانلىقىنىڭ تىپىك مىسالى. مىلادى 758 - يىلى (چيەنيۈەننىڭ ئۈنجى يىلى)، تاڭ سۇزۇڭ (لى خېڭ) كىچىك قىزى نىڭگو مەلىكىنى مويۇنچۇر (ھەيۋەتلىك بىلگە قاغان)غا ياتلىق قىلغان. مىلادى 788 - يىلى (جېنيۈەننىڭ 4 - يىلى) تاڭ دېزوڭ (لى شى) 8 - قىزى شيەنئەن مەلىكىنى ئۇن باغا (ئالىپ قۇتلۇق بىلگە قاغان) غا ياتلىق قىلغان. ئۇن باغا باش بۇيرۇق ئادىز ئۆتۈقبەگ باشچىلىقىدا 1000 دىن ئارتۇق كىشىنى ۋە سىڭلىسى قۇتلۇق مەلىكە باشچىلىقىدا خان جەمەتىدىكى ئاياللاردىن 50 كىشىنى

[illegible]
سالغانلىق بولىدۇ.

36. خاتاسى: باتۇر تەڭرىقۇت مىلادىدىن 177 يىل بۇرۇن غەربكە يۈرۈش قىلىپ كاسپى دېڭىزىنىڭ بويىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مىلادىدىن 176 يىل بۇرۇن خەن سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى خەن ۋۇدىغا يازغان مەكتۇپىدە مۇنداق دېگەنىدى: «لولان، ئۇيسۇن خانلىقى، ئوغۇزلار (ئوغۇزلار شۇ چاغدا چۆچەك ۋە زايسان ئەتراپلىرىدا ياشايتتى - ئا)نى ۋە ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى 26 خانلىقنى ھۆكۈمرانلىقىم ئاستىغا ئالدىم. شۇلارنىڭ ھەممىسى ھونلار دۆلىتى تەركىبىگە كىردى. ئوقيا كۆتۈرگەن خەلقلەرنىڭ ھەممىسى بىر ئائىلە بولۇپ بىرلەشتى.»

يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك، باتۇر تەڭرىقۇت مىلادىدىن 177 يىل بۇرۇن يەتتەسۇ، ئوتتۇرا ئاسىيا، غەربىي ئاسىيادىكى دۆلەتلەرنى بويسۇندۇرغان. ھونلارنىڭ تەڭرىقۇتلىرى ئۆز تېررىتورىيىسىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى خانلىقلارنى باشقۇرۇش ئۈچۈن باتىس خان دەپ ئاتىلىدىغان ھون خانىنى تەيىنلىگەن. ھونلار باتىس خانلىرىنىڭ ئوردىسى كورلا ئەتراپىدا ئىدى. ئۇلار تەڭرىقۇتقا ۋەكالىتەن ئوتتۇرا ئاسىيا بىلەن غەربىي ئاسىيانى باشقۇراتتى. («ئۇيغۇرلار»، 378 - 379 - بەتلەر).

توغرىسى: «خەننامە» 94 - جىلد 1 - قىسىم — «ھونلار ھەققىدە قىسسە 1» دە مۇنداق دېيىلگەن: «شياۋۋېندى تەختكە چىقىشى بىلەنلا، قۇدىلىشىش ئىشىنى يېڭىباشتىن يولغا قويدى. ۋېندىنىڭ 3 - يىلى يازدا، ھونلارنىڭ ئوڭ قول بىلىك خانى باستۇرۇپ كىرىپ، خۇاڭخې دەرياسىنىڭ جەنۇبىنى ئىشغال قىلدى... كېيىنكى يىلى تەڭرىقۇت خەن خاقانىغا ئەۋەتكەن مەكتۇبىدا: ‹كىران، ئۇيسۇن، ئوغۇز ۋە ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى 26 ئەل تىنچىتىلدى، ھەممىسى ھونلارغا تەۋە بولدى، بارچە ئوقيا ئوتقان خەلق بىر ئائىلە بولۇپ ئۇيۇشتى› دېگەن.»

«خەننامە» 96 - جىلد 1 - قىسىم — «غەربىي رايون تەزكىرىسى 1» دە مۇنداق دېيىلگەن: «غەربىي رايوندىكى بەگلىكلەرنىڭ شەھەر - قەلئەلىرى، ئېتىز - چارۋىلىرى بار، ئۇ جايلاردىكىلەرنىڭ ئۆرپ - ئادىتى ھونلار، ئۇيسۇنلاردىن پەرقلىنىدۇ، ھەممىسى ھونلارغا بەيئەت قىلغان. ھونلارنىڭ غەرب تەرەپتىكى باتىسقانى چاكارلار كاھىبىگى قويۇپ غەربىي رايوننى باشقۇرغان، ئادەتتە قاراشەھەر، كورلا، لوپنورلاردا تۇررغان، ھەر قايسى بەگلىكلەردىن باج - سېلىق ئېلىپ بېيىغان.»

ئىلاۋە: تارىخىي ماتېرىياللاردىن قارىغاندا، باتۇر (مودۇ) خەن ۋۇدىغا ئەمەس، خەن ۋېندىغا مەكتۇپ ئەۋەتكەن، خەن ۋۇدى تەختكە چىققاندا، باتۇر تەڭرىقۇتنىڭ ئۆلگىنىگە خېلى يىللار بولۇپ قالغانىدى.

باتىسقان ئوڭ قول بىلىك خانىنىڭ ئىلكىدىكى چېگرا جاينىڭ كىچىك خانى ئىدى، ئۇنى «ھون تەڭرىقۇتى» دېيىشكە بولمايدۇ. باتۇر تەڭرىقۇت شۇ چاغدا پەقەت ئۇيسۇن، ئوغۇز ۋە تارىم ئويمانلىقىدىكى شەھەر قەلئە دۆلەتلىرىنى بويسۇندۇرغان، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ غەربىي قىسمى ۋە غەربىي

يانتىق بولغان مەلىكە قىزلىرىدىن تۇغۇلغان بالىلىرىنىڭ ۋارىسلىقى ئارقىلىق كەلگۈسىدە شۇ دۆلەتكە ھۆكۈمران بولۇشنى، ئۇ دۆلەتنى ئۆزىگە بېقىندىغان ھالغا چۈشۈرۈشنى نەزەردە تۇتقان. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆز قىزلىرىدىن تۇغۇلغان شاھزادىلەرنىڭ شۇ دۆلەتنىڭ پادىشاھلىق ئورنىغا ۋارىسلىق قىلىشنى تۇغرىسىدا دەۋا قوزغاپ، شۇ دۆلەت ھۆكۈمرانلىرى ئىچىدە ئىتتىپاقسىزلىق تۇغدۇرۇپ، بىر پۈتۈن دۆلەتنى پارچىلاپ ئاجىزلاشتۇرۇشنى، ئاخىرىدا ئۇنى يوق قىلىشنى كۆزلىگەن. («ئۇيغۇرلار»، 231 -، 263 -، 265 - بەتلەر).

ئىلاۋە: ئۈچ كىتاب ئاپتورى تارىختىكى مىللەتلەر ئارا دوستانە ئالاقىگە، بولۇپمۇ خەنزۇلار بىلەن باشقا قېرىنداش مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستانە ئالاقىگە باشتىن - ئاخىر ھاقارەتلەش ۋە كەم سۇندۇرۇش پوزىتسىيىسىدە بولغان. ئۈچ كىتاب ئاپتورىنىڭ بۇ ئىدىيىسى «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» دىن كەلگەن.

ئۇ كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: «جۇڭگو ئاجىزلىشىپ، تۈركلەر كۈچەيگەن مەزگىللەردە، جۇڭگو پائال تۈردە تۈركلەر بىلەن يېقىنلىشىپ دوست بولدى ھەمدە مەلىكىلىرىنى تۈرك خانلىرىغا ياتلىق قىلدى، ھەتتا كىچىك خانلىقلارنىڭ خانلىرىغىمۇ ياتلىق قىلدى، تۈرلۈك ئېسىل نەرسىلەرنى سوۋغات قىلىپ، ياخشىلىقنى ئىپادىلىدى، شۇ ئارقىلىق تۈركلەرنى جۇڭگوغا مايىل قىلىپ، تۈركلەرنىڭ ھۇجۇم قىلىشىدىن ساقلانماقچى بولدى. لېكىن جۇڭگو مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز كۈچىنى تولۇقلىۋالدى. بۇنداق ئىشلار جۇڭگو تارىخىدا كۆپ بولغان ... ئەگەر تۈركلەرنىڭ كۈچى داۋاملىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغان بولسا، بۇ جۇڭگو ئۈچۈن زور زىيانلىق ئىدى. شۇڭا ئاشۇنداق بۆلگۈنچىلىك ۋاستىلىرىنى قوللىنىپ، تۈركلەر ئارىسىغا بۆلگۈنچىلىك ئۇرۇقىنى چېچىپ، تۈركلەرنىڭ كۈچىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ، زېمىنىنى بېسىۋېلىشنى كۆزلىگەن.»

39. خاتاسى: دۇنيادىكى ئەھلى مۇسۇلمانلارنىڭ پەيغەمبىرى، قۇرئان ئەقدەسى بويىچە ئېيتقاندا، ئاللانىڭ مۇسۇلمان بەندىلىرىگە ئەۋەتكەن ئەلچىسى بولغان مۇھەممەت پەيغەمبەر مىلادىنىڭ 570 - يىلى مەككىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىنلا ئاتا - ئانىسىدىن يېتىم قېلىپ، تاغىسى ئەبۇتالىپ (ئىمام ئەلىنىڭ ئاتىسى) نىڭ تەربىيىسىدە ئۆسكەن. مۇھەممەت پەيغەمبەر ياش ۋاقتىدا مەككىدىكى ئەڭ باي سودىگەر خەلىچە ئاتلىق ئايالنىڭ سودا كارۋانلىرىغا ئەگىشىپ، پەلەستىن، سۈرىيە قاتارلىق جايلارغا بارغان. ئۇ دەسلەپ خەلىچەگە ئۆيلەنگەن. قۇرئان ھۆكۈمى بويىچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك ۋەھيىسى كەلگەندىن كېيىن، مىلادىنىڭ 610 - يىلى (شۇ چاغدا مۇھەممەت پەيغەمبەر 40 ياشتا ئىدى) مەككىدە ئىسلام دىنىنى تەرغىب قىلىشقا باشلىغان. («ئۇيغۇرلار»، 396 - بەت)

(ئاخىرى كېيىنكىساندا)